

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 76^ο | ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2013 | ΑΡΙΘ. 739

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913)
Πόντος. Ένα όδοιπορικό στην ιστορία
Τò μαρτύριο του Σταυρού. Lautsi και άλλοι κατά Ίταλίας
Ήμέρα Πεντηκοστής

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ	73
ΤΙΝΕΣ ΟΙ ΛΟΓΟΙ... ΚΑΙ ΕΣΤΕ ΣΚΥΘΡΩΠΟΙ ΓΒΜ.....	74
ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913. Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ (Α΄ ΜΕΡΟΣ) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΑΡΒΕΛΗΣ	76
ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΛΕΞΗΣ ΒΛΑΧΟΣ	87
ΠΟΝΤΟΣ. ΕΝΑ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΕΚΗΣ	90
ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΔΗΜ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ	98
ΗΜΕΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ ΒΑΣ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ	105
<i>ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ</i> Α. ΡΑΓΔΑΙΑ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.....	110
Β. ΘΕΟΛΟΓΟΥΝΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	111

76

90

98

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Ίδιοκτήτης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Έκδοτης

Γεώργιος Δ. Ίατρίδης
Παρθενώνος 26, 117 42 Αθήναι

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θελξινόνης 1, 166 74 Γλυφάδα

Ἡ Ἐπιτροπή ἐπιφυλάσσει σέ αὐτή τό δικαίωμα νά μὴν δημοσιεύει ἢ νά συντέμνει κατά τήν κρίση της ὅποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δέν ἐπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Ὁλοκληρωμένες λύσεις ἐντυπῆς ἐπικοινωνίας
Ἄνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Ἀχαρνῶν, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.gr, info@lyhnia.gr

Τόπος ἐκδόσης: Ἀθήναι, Μάϊος 2013

Τιμή τεύχους 2€
Ἐτήσια συνδρομή
Ἐσωτερικοῦ 10€
Ἐξωτερικοῦ 20€

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Τὸν τελευταῖο καιρὸ φθάνουν στὰ γραφεῖα μας ἐπιστολὲς με ἐγκωμιαστικά σχόλια καὶ ἐνθουσιώδεις ἐπαίνους γιὰ τὴ νέα, ἀνανεωμένη ἐμφάνιση τῶν περιοδικῶν μας. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας, αἰσθανόμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ εὐχαριστήσουμε γιὰ τὰ τόσο θερμὰ σχόλια. Παράλληλα ὅμως νιώθουμε τὴν ἀνάγκη νὰ τονίσουμε με κάθε δυνατὴ ἔμφαση ὅτι γιὰ μᾶς –ὅπως βεβαίως καὶ γιὰ ὄλους ἐσᾶς, τοὺς φίλους καὶ ἀναγνώστες τῶν περιοδικῶν μας– τὸ μεγάλο «στοίχημα» δὲν εἶναι ἡ ἐμφάνιση, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενο· τὸ ἀληθινὸ ζητούμενο δὲν εἶναι τὸ ἐξωτερικὸ «περιτύλιγμα», ἀλλὰ ἡ οὐσία· ἡ ωραία ἐμφάνιση εἶναι ἀσφαλῶς ἐπιθυμητή, ὅταν ἀναδεικνύει τὸν πλοῦτο τοῦ περιεχομένου, ὄχι ὅμως ὅταν καλεῖται νὰ κρύψει τὴν ἔνδειά του· ὁ ἀγώνας ποὺ ἔχουμε μπροστά μας εἶναι, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ἕνας ἀγώνας ἀντίστασης στὴν πομπώδη κε-

νολογία ποὺ βλέπουμε παντοῦ σχεδὸν γύρω μας.

Καὶ κἄτι ἀκόμα: Μόνο ἂν ἀγνοοῦσε κάποιος τὴν ἱστορία περιοδικῶν ὅπως οἱ *Ἀκτίνες* ἢ ὁ *Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος*, θὰ μπορούσε νὰ κάνει σημαία του τὸ σύνθημα τῆς ἀνανέωσης· ὅποιοι, ἀντίθετα, γνωρίζει ἔστω καὶ στοιχειωδῶς τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῶν περιοδικῶν αὐτῶν, ὅποιοι φέρνει στὸν νοῦ του ποῖα πνευματικὰ ἀναστήματα κόσμησαν με κείμενά τους τὶς σελίδες τους, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ νιώθει ὅτι ἡ ἀληθινὴ πρόκληση εἶναι νὰ κρατήσουμε τὰ περιοδικὰ αὐτὰ ψηλά, ἐκεῖ ποὺ ἄλλοι, πρὶν ἀπὸ μᾶς, τὰ ἔφεραν. Μόνο ποὺ πρέπει νὰ φροντίσουμε –νὰ ἀγωνισθοῦμε, θὰ λέγαμε καλύτερα– τὸ ἔνδοξο παρελθὸν νὰ συνεχισθεῖ με ἕνα δυναμικὸ καὶ οὐσιαστικὸ παρόν. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀγώνας μας: ἀγώνας γιὰ τὴν οὐσία, ἀγώνας γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος, ἀγώνας γιὰ τὴ δυναμικὴ παρουσία στὸ γεμάτο προκλήσεις παρόν.

«Τίνες οί λόγοι... καὶ ἐστὲ σκυθρωποί;»

Οί δύο μαθητὲς ποὺ βάδιζαν πρὸς Ἐμμαοὺς τὸ δειλινὸ τῆς Κυριακῆς ἐκείνης εἶχαν ζήσει ὅλα τὰ φοβερά γεγονότα τῶν τελευταίων ἡμερῶν. Ἡ σκέψη τους ἦταν καρφωμένη σ' αὐτά, καθὼς περπατοῦσαν σκυθρωποί. Καὶ πῶς νὰ μὴν ἦσαν, ἀφοῦ ξαφνικὰ ἔβλεπαν τὸ οικοδόμημα τῆς ζωῆς τους, τὸν Σωτῆρα Κύριό τους, πάνω στὸν ὁποῖο εἶχαν στηρίξει τὰ πάντα, νὰ σωριάζεται: «**Πορευόμενοι... ὠμίλου πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων**» (Λουκ. κδ' 13-14). Βάδιζαν σκυθρωποί, καὶ ἡ μία ἀπορία διαδεχόταν τὴν ἄλλη. Πῶς ἦταν δυνατὸν ὁ θεῖος Διδάσκαλος νὰ ὑποστῆι μαρτύρια φοβερά, τὸν σταυρικὸ θάνατο, καὶ νὰ τερματίσει τὴν ἅγια καὶ εὐεργητικὴ ζωὴ Του ἄδοξα σ' ἓναν ψυχρὸ τάφο;

Ὅμως τίς καλοπροαίρετες ψυχὲς δὲν τίς ἀφήνει στὶς ἀμφιβολίες τους ὁ Θεός. Ἐπεμβαίνει καὶ παρεμβαίνει στὴν κατάλληλη στιγμή. Ἐμφανίζεται «**ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ**», χωρὶς συχνὰ νὰ τὸν ἀναγνωρίζουμε καὶ νὰ τὸν περιμένουμε. Ἔρχεται νὰ ἐλέγξει στοργικὰ τοὺς δισταγμούς μας, νὰ μᾶς στηρίξει στοὺς κλονισμούς μας, νὰ μᾶς ἀνορθώσει στὶς πτώσεις μας. Αὐτὸ ἔγινε κι ἐδῶ. «**Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὀμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς**» (Λουκ. κδ' 15). Συνοδοιπόρος στὴ δύσκολη πορεία τῆς ζωῆς τους. Δίπλα τους γεμάτος ἐνδιαφέρον καὶ στοργή. Θὰ τοὺς ἐλέγξει, θὰ τοὺς συγκλονίσει, γιὰ νὰ τοὺς συνεφέρει. Σκοπὸς Του νὰ τοὺς παρη-

γορήσει καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει. Χθὲς καὶ σήμερα ὁ Κύριος παρακολουθεῖ τίς θλίψεις τῶν μαθητῶν Του μὲ κατανόηση καὶ σπεύδει σὲ συμπαραστάσιν τους.

«**Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς: τίνες οἱ λόγοι οὗτοι οὗς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες καὶ ἐστε σκυθρωποί;**» Ἦσαν σκυθρωποί. Τὸ εἶπαμε. Πολὺ σκυθρωποί. Καὶ τὸ ἔδειχναν. Καὶ πῶς νὰ μὴν ἦσαν, ἀφοῦ εἶχαν χάσει τὸν ἀγαπημένο Διδάσκαλό τους καὶ μὲ τέτοιο τρόπο; Ἡ ψυχὴ τους πονοῦσε ἀπὸ τὴ διάφρευση τῶν ἐλπίδων τους. Καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὡς καλὸς παιδαγωγὸς καὶ στοργικὸς πατέρας, τοὺς ρωτᾷ, γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει. Γιατί εἶσατε σκυθρωποί; Γιατί εἶσατε λυπημένοι; Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ πιέζει τὴν καρδιά σας; Ποιὰ εἶναι τὰ λόγια ποὺ ἀνταλλάσσετε καὶ κάνουν τὰ πρόσωπά σας σκυθρωπά;

Καὶ ἡ γεμάτη ἀπορία ἀπόκριση τῶν μαθητῶν: Μὰ εἶναι νὰ ρωτᾷς; «**Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ οὐκ ἔγνωσ τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις;**» Ὁ Κύριος ἐπιμένει. Θέλει νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ ἀνοίξουν τὴν καρδιά τους, γι' αὐτὸ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τοὺς ρωτᾷ: Ποιὰ εἶναι τὰ θλιβερά γεγονότα; Ποιὰ εἶναι ἡ ἀφορμὴ τῆς λύπης σας; Καὶ ἡ συνέχεια: Ἔνα εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς λύπης μας. Ὁ Ἰησοῦς, ὁ Διδάσκαλός μας, εἶναι νεκρός. Καὶ μαζί μὲ Αὐτὸν νεκρώθηκε καὶ ἡ χαρὰ μας. Σ' Αὐτὸν εἶχαμε στηρίξει τίς ἐλπίδες μας. Καὶ τώρα ὅλα τὰ ὄνειρα καὶ οἱ ἐλπίδες μας γκρεμίστηκαν μὲ μᾶς.

Γι' αὐτὸ, λοιπόν, εἶσατε λυπημένοι; Γιατί πέθανε ὁ Θεός σας; Γιατί χάθηκε

*Ὁ δρόμος ποὺ φέρνει τὴν
Ἀνάστασι περνάει ἀπὸ
τὸν Γολγοθᾶ. Καὶ πρῶτος
τὸν βάδισε Ἐκεῖνος. Εἶναι
ὁ αἰώνιος θριαμβευτής, ὁ
ἀναστὰς Κύριος.*

ἡ ἐλπίδα σας; «**ἜΩ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεῦναι ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται**». Τόσο λίγο φωτισμένη σκέψη ἔχετε καὶ τόση ἄγνοια στὴν κατανόηση τῶν Γραφῶν καὶ ἀκόμα τόσο βραδुकίνητη καρδιά, νὰ πιστεύετε σὲ ὅλα ὅσα σᾶς δίδαξαν οἱ προφῆτες; Τόσο εὐκόλα κλονίστηκε ἡ ἐμπιστοσύνη σας; Ναί, εἴσαστε ἀνόητοι, γιατί ὁ Θεός σας, ἡ ἐλπίδα σας, δὲν πέθανε. Ζεῖ. Βρίσκεται δίπλα σας. Συμπορεύεται μαζί σας.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναστὰς Κύριος, ἄς μὴν τὸ λησμονοῦμε, εἶναι ὁ μεγάλος συνοδοιπόρος τῆς ζωῆς μας, ὁ πῖδ πιστὸς καὶ ἀγαπητὸς σύντροφός μας. Μᾶς παρα-

κολουθεῖ σὲ κάθε μας βῆμα. Μᾶς τὸ ἔχει ὑποσχεθεῖ, πῶς θὰ εἶναι μαζί μας «**πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος**». Γνωρίζει τὴν προσωπικὴ καὶ οἰκογενειακὴ μας ζωὴ, τὰ προβλήματα μας, τὶς ὑλικὲς καὶ πνευματικὲς μας ἀνάγκες. Δὲν ὑπάρχει τίποτα ποὺ Ἐκεῖνος νὰ τὸ ἀγνοεῖ. Ὅταν παλεύουμε μὲ τὰ κύματα τῶν δυσκολιῶν, Αὐτὸς εἶναι κυβερνήτης στὸ πηδάλιο τοῦ πλοίου τῆς ζωῆς μας. Εἶναι σύμμαχος πιστὸς καὶ κραταιὸς στὶς προσβολὲς τῆς ἁμαρτίας καὶ στὶς παγίδες τοῦ Πονηροῦ. Στὶς θλίψεις μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς ὑπενθυμίζει πῶς ὁ ἥλιος δὲν χάνεται, ἐπειδὴ τὸν σκεπάζουν τὰ σύννεφα. Πάλι θὰ φανεῖ καὶ θὰ φωτίσει τὴ σκέψη μας, θὰ θερμάνει τὴν ψυχὴ μας, θὰ γεμίσει μὲ χαρὰ καὶ αἰσιοδοξία τὴ ζωὴ μας. Ὁ δρόμος ποὺ φέρνει τὴν Ἀνάστασι περνάει ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶ. Καὶ πρῶτος τὸν βάδισε Ἐκεῖνος. Εἶναι ὁ αἰώνιος θριαμβευτής, ὁ ἀναστὰς Κύριος. Λοιπόν, ποιοὶ εἶναι οἱ λόγοι καὶ εἴσαστε σκυθρωποί;

Γ.Β.Μ.

ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ Α΄ ΜΕΡΟΣ

Οί Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-13 (Α΄ και Β΄) ἦσαν ἡ συνέχεια τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21, μέσα στο πνεῦμα τῆς «Μεγάλης Ἰδέας», πού ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται στο δεῦτερο ἡμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα. Ἦσαν πόλεμοι ἀπελευθερωτικοί, μία ὑποχρέωση τοῦ νεοσύστατου Ἑλληνικοῦ κράτους πρὸς τοὺς ὑπόδουλους στὸν Ὀθωμανὸ Σουλτάνο Ἕλληνες.

Ἡ διεθνὴς συγκυρία ἦτο εὐνοϊκὴ, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ὁ «μεγάλος ἀσθενής», ἔκλινε πρὸς τὴ δύση τῆς, καὶ οἱ Μεγάλες Δυνάμεις εἶχαν ἀρχίσει νά ὀρέγονται τὰ ἐδάφη τῆς (νέα φάση τοῦ περιφιλοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος). Ἡ διάλυσή τῆς (ἡ ἀρχὴ τῆς ὁποίας ἔγινε μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21) θὰ ἐπέλθει ἀργότερα, μὲ τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον. Οἱ Βαλκανικοὶ Πόλεμοι εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία νά ἀπωλέσει καὶ τὸ ὑπόλοιπο τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐδαφῶν τῆς, αὐτῶν πού τῆς εἶχαν ἀπομείνει ἀπὸ τὴ σταδιακὴ ἀνεξαρτητοποίηση καὶ συγκρότηση τῶν κρατικῶν ὄντοτήτων τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου μέσα στὸν 19^ο αἰῶνα (ἡ Ἑλλάδα εἶχε προηγηθεῖ).

Στὸν Χάρτη 1 φαίνονται τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὶς παραμονὲς τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων καὶ τὰ τέσσερα προαναφερθέντα

βαλκανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα συμμαχίσαντα ἐπολέμησαν ἐναντίον τῆς. Ὅλα αὐτὰ ἀφοροῦν τὸν Α΄ Βαλκανικὸ Πόλεμον, διότι ὁ Β΄ Βαλκανικὸς Πόλεμος ἦτο ἐνδοβαλκανικὴ σύγκρουση –ὅπως θὰ ἐξιστορήσουμε στὴ συνέχεια– μεταξὺ τῶν πρώην συμμαχῶν.

Τὰ προαναφερθέντα βαλκανικὰ κράτη σταδιακὰ ἀρχισαν νά συνειδητοποιοῦν ὅτι οἱ ἀλυτρωτικοὶ τοὺς ὀραματισμοὶ ἀπαιτοῦσαν τὴ μεταξὺ τοὺς συνεργασία σὲ πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ ἐπίπεδο. Ἡ πρώτη κίνηση πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν 10^η Αὐγούστου 1910 συμφωνήθηκε ἓνα σχέδιο ἑλληνοβουλγαρικῆς συμμαχίας, μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Βούλγαρου Ἐξάρχου, πλὴν ὅμως ἡ ὑπογραφή του ματαιώθηκε, διότι ἡ Ἑλλάδα ἤθελε νά περιληφθεῖ σὲ αὐτὸ καὶ ἡ ἄρση τοῦ Σχίσματος. Παρὰ ταῦτα, τὸ κλίμα παρέμεινε φιλικὸ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, καὶ ὑπῆρχαν ὑποσχέσεις ἀλληλοβοηθείας σὲ περίπτωση ἐπίθεσης τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Σχίσματος, οἱ ἐμφανεῖς βλέψεις τῶν Βουλγάρων ἐπὶ μακεδονικῶν καὶ θρακικῶν ἐδαφῶν ἦσαν ἀνασταλτικὸς παράγων γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τελικὰ ὑπεγράφη τὸν Ἰούνιο τοῦ 1912 Συνθήκη, στὴν ὁποία προστέθηκε ἀργότερα καὶ στρατιωτικὴ σύμβαση γιὰ συνεργασία κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, χωρὶς νά γίνεται μνεῖα περὶ διανομῆς ἐδαφῶν.

Χάρτης 1. Η Βαλκανική πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους τοῦ 1912-1913

Πλέον ἐνεργές κατέστησαν οἱ σχέσεις –μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς Ρωσίας– μεταξὺ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἄρχῃς τοῦ 1912 ὑπεγράφη στὴ Σόφια μυστικὴ συμφωνία μεταξύ τους, ποὺ ἀργότερα συμπληρώθηκε καὶ μὲ στρατιωτικὴ σχεδίαση γιὰ πόλεμο κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, στὴν ὁποία σχεδίαση ὑπῆρχαν καὶ προβλέψεις γιὰ διανομὴ ἐδαφῶν.

Μὲ Σερβία καὶ Μαυροβούνιο ἡ Ἑλλάδα δὲν ὑπέγραψε καμία Συνθήκη ἢ Συμφωνία. Παρὰ ταῦτα, ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος, ἐστάλησαν ἀμοιβαίως στρατιωτικὲς ἀντιπροσωπεῖες στὰ Γενικά Ἐπιτελεῖα τῶν συμμάχων χωρῶν (Ἑλλάδος, Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου) γιὰ τὸν συντονισμό τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἐν κατακλείδι, τὰ τέσσερα χριστιανικὰ βαλκανικὰ κράτη ἄρχισαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, χωρὶς νὰ ἔχουν ὑπογράψει κοινὸ ἀμυντικὸ σύμφωνο. Ἐν τούτοις, στὸν Α΄ Βαλκανικὸ Πόλεμο ἐπολέμησαν ἐνωμένα καὶ ἀλληλέγγυα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Κοινὸ Σύμφωνο θὰ ἀπαιτοῦσε καὶ προκαταρ-

κτικὲς διανομὲς ἐδαφῶν, πράγμα ἀνέφικτο μὲ τὶς διεκδικήσεις ποὺ εἶχε κάθε χώρα. Ἔτσι, τὸ πράγμα ἀφέθηκε στὶς ἐπιτυχίες τοῦ κάθε στρατοῦ.

Ἄν δὲν ὑπῆρξε κοινὸ ἀμυντικὸ σύμφωνο, ὑπῆρξε κοινὸ τελεσίγραφο, τὴν 30^η Σεπτεμβρίου 1912, μὲ αἰτήματα προστασίας τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, ποὺ βέβαια ἀπέρριψε ὁ Σουλτάνος.

Τὰ τέσσερα χριστιανικὰ βαλκανικὰ κράτη ἄρχισαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, χωρὶς νὰ ἔχουν ὑπογράψει κοινὸ ἀμυντικὸ σύμφωνο. Ἐν τούτοις, στὸν Α΄ Βαλκανικὸ πόλεμο ἐπολέμησαν ἐνωμένα καὶ ἀλληλέγγυα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Κοινὸ Σύμφωνο θὰ ἀπαιτοῦσε καὶ προκαταρτικὲς διανομὲς ἐδαφῶν, πράγμα ἀνέφικτο μὲ τὶς διεκδικήσεις ποὺ εἶχε κάθε χώρα. Ἔτσι, τὸ πράγμα ἀφέθηκε στὶς ἐπιτυχίες τοῦ κάθε στρατοῦ.

Ὅταν ἀποφασίζεις ἕναν πόλεμο, πρέπει νὰ βρεῖς –ἢ καὶ νὰ δημιουργήσεις– καὶ τὶς σχετικὲς ἀφορμές. Μεθοριακὰ ἐπεισόδια λοιπόν, κατάσχεση ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀμαξοστοιχίας μὲ πολεμικὸ ὑλικὸ ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸ Βελιγράδι, κατάσχεση ἑλληνικῶν πλοίων ποὺ εὐρέθησαν σὲ τουρκικοὺς λιμένες καὶ ἄλλα τινὰ ἐδημιούργησαν τὸ κατάλληλο κλίμα γιὰ κήρυξη τοῦ πολέμου. Μιὰ τελεσιγραφικὴ

Διακοίνωση τῶν συμμάχων χωρῶν πρὸς τὴν Πύλην γιὰ ἀνάκληση τῆς τουρκικῆς ἐπιστρατεύσεως, γιὰ διοικητικὲς μεταρρυθμίσεις καὶ αὐτονομία τῶν ἐθνοτήτων, ἐθεωρήθη ἀπὸ τὸν Σουλτάνο... ἀνάξια καὶ ἀπαντίσεως. Ἔτσι, τὴν 4^η Ὀκτωβρίου 1912, Ἑλλάδα, Σερβία καὶ Βουλγαρία ἐκήρυξαν τὸν πόλεμο –τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ πόλεμοι ἐκηρύσσοντο– κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ Μαυροβουνίου προτρέξαντος εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν 25^η Σεπτεμβρίου.

Ἐνόπλων Δυνάμεων, καὶ πρὸ παντὸς ἡ συμμετοχὴ καὶ ἡ ποικίλη προσφορὰ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἦτο θέμα ἐθνικῆς τιμῆς. Ἡ ἐπιτυχία φυσικὰ συνέβαλε στὴν ἐξύψωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, ποῦ εἶχε δεχθεῖ τὸ πλῆγμα τῆς πτώχευσης.

Τὸ 1897 ἡ χώρα ἐκινδύνευσε νὰ ἀπωλέσει ἐδάφη μετὰ τὴ στρατιωτικὴ ἥττα τῆς στὸ Θεσσαλικὸ μέτωπο. Ὑποχρεώθηκε μάλιστα νὰ καταβάλλει στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία πολεμικὴ ἀποζημίωση 4

Ἄν ὁ πόλεμος τοῦ 1897 ἦτο ἀπροετοίμαστος, ὁ ἐπερχόμενος δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφεθεῖ στὴν τύχη, διότι αὐτὸ ἐπέβαλλε ἡ ὑποχρέωση ἀπελευθέρωσης τῶν εἰσέτι ὑπόδουλων ἀδελφῶν, διότι ἔπρεπε τὸ μικρὸ κράτος τῆς Μελούνας νὰ μεγαλώσει καὶ νὰ καταστεῖ βιώσιμο καὶ ὑπολογίσιμο, διότι ἔπρεπε νὰ λησμονηθεῖ ἡ ἀποτυχία τοῦ 1897 καὶ νὰ ἀποκτηθεῖ ἡ ἐθνικὴ αὐτοπεποίθησις.

Μετὰ τὴν ἀπαραίτητη αὐτὴ εἰσαγωγή, θὰ ἀσχοληθοῦμε στὴ συνέχεια μὲ τὸ μέρος τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ποῦ μᾶς ἀφορᾷ (δηλαδὴ μὲ τὴν ἑλληνικὴ πλευρά), καὶ καλὸν εἶναι νὰ ἀρχίσουμε μὲ τὰ κύρια γεγονότα ποῦ προηγήθηκαν τῶν πολέμων.

Προηγηθέντα κύρια γεγονότα

Τὸ 1893 ἡ Ἑλλάδα ἐκήρυξε «πτώχευση». Ἡ οικονομικὴ κατάρρευσις ἐπόμενο ἦτο νὰ ρίχνει τὴ σκιά τῆς πάνω σὲ κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς χώρας, καὶ ἰδίως τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων τῆς, γιὰ τὴ μεγάλη ὥρα τῆς ἐκπλήρωσης τῶν ὁραμάτων τῆς.

Τὸ 1896 ἐτελέσθησαν στὴν Ἀθήνα, μέσα σὲ κλίμα ἀνέχειας, οἱ πρῶτοι Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες μετὰ τὴν ἀναβίωσίν των. Ἦσαν ἐπιτυχεῖς, ὄχι διότι ὑπεστηρίχθησαν οικονομικὰ ἀπὸ τὸ κράτος, ἀλλὰ διότι τὴν ἀνέχεια ὑπερεκάλυψε ἡ φιλοτιμία τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἰδίως τῶν

ἐκατομμυρίων τουρκικῶν λιρῶν, μεγάλο γιὰ τὴν ἐποχὴ ποσό, μέσα σὲ δυσχερεῖς οικονομικὲς συνθῆκες. Τὸν πόλεμο αὐτὸ τὸν ἀποκαλοῦμε «ἀτυχή», προφανῶς γιὰ νὰ τακτοποιούμεθα συνειδησιακὰ καὶ νὰ ἀποσείουμε τὶς εὐθύνες μας γιὰ τὴν ἀνεπαρκῆ προπαρασκευὴν του, κυρίως στὸν στρατιωτικὸ τομέα. Εὐτυχῶς ἔγινε ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὸ πάθημά μας, τόσο ἀπὸ τὶς πολιτικὲς ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς ἡγεσίες, ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν ἀρκεῖ, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὸ κατάλληλο ἔργαλειο τοῦ πολέμου, ποῦ εἶναι ὁ καλὰ ὀργανωμένος στρατός, ἐκπαιδευμένος καὶ ἐξωπλισμένος, μὲ ἰκανὴ ἡγεσία καὶ πλήρη πολεμικὰ σχέδια. Τὸ πάθημα καὶ ἡ φιλοτιμία γιὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ντροπῆς τοῦ '97 εἶχαν τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδρασίν τους στὸν λαὸ καὶ στὶς ἡγεσίες του, σὲ ὅλο τὸ διάστημα μέχρι τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1904 καὶ 1908 ἔλαβε χώρα ὁ Μακεδονικὸς Ἀγῶνας, ἕνας ἰδιό-

μορφος πόλεμος, μη κηρυγμένος και ανεπίσημος, στα Μακεδονικά κυρίως έδαφη. Στηρίχθηκε στην έθελοντική προσφορά λαού και στρατού από την Ελλάδα, αλλά και ντόπιων έθελοντών ανταρτών και καπεταναίων. Είχε ως αποτέλεσμα τη διάσωση του Έλληνισμού της Μακεδονίας και την εξύψωση του φρονήματός του, καθώς και αυτού στην ελεύθερη Ελλάδα.

Το 1908 έξεδηλώθη τὸ κίνημα τῶν Νεοστούρκων, με αίτήματα τὸν ἐκμοντερνισμό τοῦ κράτους μέσα ἀπὸ μεταρρυθμίσεις καὶ ἕνα φιλελεύθερο Σύνταγμα. Τοῦτο ἔδωσε πρὸς στιγμὴν ἐλπίδες στοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς γιὰ ἰσονομία καὶ ἐλευθερίες, στὴ συνέχεια ὅμως αὐτοὶ ἀντελήφθησαν τὴς ἄκρας ἐθνικιστικὲς ἐπιδιώξεις τῶν Νεοστούρκων, οἱ ὁποῖες θὰ τοὺς ἔβαζαν σὲ νέες δοκιμασίες.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1909 ἐκδηλώθηκε στὴν Ἀθήνα στρατιωτικὸ κίνημα ἀπὸ ἀξιωματικοὺς τοῦ Στρατοῦ, ὡς ἀποτέλεσμα δυσαρέσκειας γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὴ χώρα (οικονομικὴ ἀνέχεια, φασιλότητα, ἐγκατάλειψη τοῦ στρατεύματος). Ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος», ἀνώτατη ἀρχὴ τῶν κινήματιῶν, με ἀρχηγὸ τὸν Συναγματούργου Νικόλαο Ζορμπᾶ, ἐπέδιωσε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἔγκριση ἀπὸ τὴ Βουλὴ τοῦ προγράμματός του γιὰ βελτίωση τῆς κατάστασης τῆς χώρας, πρωτίστως ὅμως γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν Ἐνόσλων Δυνάμεων, διότι οἱ Ἀξιωματικοὶ ἔβλεπαν ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος, ἂν ἤθελαν τὴν πραγμάτωση τοῦ ὁράματος τοῦ Ἔθνους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὑπὸ Ὀθωμανικὸ ζυγὸ ἑλληνικῶν ἐδαφῶν, ἀποφεύγοντες μιὰ ἥττα ὅπως τὸ 1897. Δὲν ἐπέδιωξαν ἀνάληψη τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅμως ἐπέλεξαν γι' αὐτὸ ἕναν δοκιμασμένο στοὺς Κρητικούς ἀγῶνες καὶ μαχητικὸ πολιτικὸ, τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 1910 ἀνέλαβε Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν.

Ἐκτιμώντας συνολικὰ τὰ προαναφερ-

θέντα κύρια γεγονότα, καταλήγουμε ὅτι ναὶ μὲν εἶχαν τὴς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις τους, στὰ οικονομικὰ ἰδίως τῆς χώρας καὶ στὰ δημόσια πράγματα, ὅμως εἶχαν καὶ θετικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἐπέβαλλαν τὴν ἐγρήγορη τῶν ἡγεσιῶν ἐν ὄψει ἐπερχομένων γεγονότων (κυρίως πολεμικῶν) μεγίστης σημασίας γιὰ τὴ χώρα, τὴν ἐπιβίωσή της καὶ τὴ μελλοντικὴ πορεία της. Ὁ λαός, παρὰ τὴς δυσκολίες, ἀντιλαμβανόμενος τὴν κρισιμότητα τῶν καιρῶν, ἐπέδειξε σύνεση, ὁμοθυμία, καρτερικότητα καί, ὅταν ἤλθε ἡ ὥρα, βρέθηκε ἕτοιμος, με φρόνημα, πατριωτισμὸ καὶ ἀπαράμιλλο πνεῦμα θυσίας.

Στρατιωτικὴ προπαρασκευὴ

Ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, ἂν ὁ πόλεμος τοῦ 1897 ἦτο ἀπροετοίμαστος, ὁ ἐπερχόμενος δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφεθεῖ στὴν τύχη, διότι αὐτὸ ἐπέβαλλε ἡ ὑποχρέωση ἀπελευθέρωσης τῶν εἰσέτι ὑπόδουλων ἀδελφῶν, διότι ἔπρεπε τὸ μικρὸ κράτος τῆς Μελόνας νὰ μεγαλώσει καὶ νὰ καταστεῖ βιώσιμο καὶ ὑπολογίσιμο, διότι ἔπρεπε νὰ λησμονηθεῖ ἡ ἀποτυχία τοῦ 1897 καὶ νὰ ἀποκτηθεῖ ἡ ἐθνικὴ αὐτοπεποίθησις.

Χρονικὰ ἡ προετοιμασία τῶν Ἐνόσλων Δυνάμεων ἄρχισε τὸ 1904 καὶ συνεχίσθηκε μέχρι τὴν ἑναρξη τοῦ πολέμου. Ἡ οἰκονομία τῆς χώρας, ὅπως ἔχει ἤδη καταγραφεῖ, δὲν ἐπέτρεπε ταχεῖα κάλυψη τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἐλλείψεων στὸ στράτευμα. Ὅμως μεθοδικὰ καὶ με ἐπίγνωση εὐθύνης ἔγιναν σημαντικὰ βήματα. Συνεστήθη Ταμεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης γιὰ συγκέντρωση χρημάτων. Ψηφίσθηκε Νέος Ὁργανισμὸς Στρατοῦ. Ἐγένοντο προμήθειες πολεμικοῦ ὕλικου (100.000 τυφέκια Μάνλιχερ, πολὺ σύγχρονα γιὰ τὴν ἐποχὴ, 7.000 ἀραβίδες, πυροβόλα γιὰ 10 πυροβολαρχίες ταχυβόλων, 35 ἑκατομ-

μύρια φυσίγγια, ύλικό ἐπιστρατεύσεως γιὰ τρεῖς Μεραρχίες). Τὸ προαναφερθὲν Ταμεῖο ἐπέτυχε δάνειο 20 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, μὲ τὸ ὁποῖο ἐγένοντο πρόσθετες παραγγελίες ὑλικῶ ἐπιστρατεύσεως καὶ κατασκευάσθηκαν ἀποθήκες ἐπιστρατεύσεως. Τὰ ἔτη 1907-9 ἔδαπανήθησαν περὶ τὰ 77 ἑκατομμύρια δραχμῆς. Παράλληλα, ἄρχισε ἡ συστηματικὴ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευση τῶν κλάσεων, καὶ γιὰ πρώτη φορὰ διεξήχθησαν ἀσκήσεις μεγάλης κλίμακος, ὑπὸ τὸν Διάδοχο Κωνσταντῖνο, ὁ ὁποῖος εἶχε ὀρισθεῖ Γενικὸς Διοικητὴς τοῦ Στρατοῦ.

Ἡ μεγάλῃ ὄθησι, ὁμῶς, πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀπόκτησης ποσοτικὰ καὶ ποιοτικὰ ἀξιόμαχων Ἐνόπλων Δυνάμεων ἐδόθη τὰ ἐπόμενα τρία ἔτη (1909-1912), τόσο ἀπὸ τὸν Στρατιωτικὸ Σύνδεσμο, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Πρωθυπουργὸ καὶ Ὑπουργὸ Στρατιωτικῶν Ἐλευθέριο Βενιζέλο. Ὁ τελευταῖος, δραστήριος καὶ διορατικὸς πολιτικὸς, ἔβλεπε νὰ ἔρχεται ἡ ὥρα γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ ἐθνικοῦ ὁράματος, καὶ τὸ ἐργαλεῖο γι' αὐτὴν τὴν πραγμάτωση, μαζὶ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ διπλωματία, ἦτο τὸ ἱκανὸ καὶ ἀξιόμαχο στράτευμα.

Ἔτσι καθωρίσθησαν παραγγελίες γιὰ τὸ 1910 ὕψους 35,5 ἑκατομμυρίων δραχμῶν γιὰ πυροβόλα καὶ πυρομαχικὰ καὶ 25 ἑκατομμυρίων δραχμῶν γιὰ ὀχυρώσεις, ἀποβάθρες σιδηροδρόμων καὶ ὁδικὰ ἔργα. Ἐγένετο μετάκλησις γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν Στρατηγὸ Ἐντού, γιὰ συνδρομὴ σὲ θέματα ὀργανωτικὰ καὶ γιὰ ἐκπαίδευση σὲ σύγχρονες εὐρωπαϊκῆς μεθόδους τακτικῆς καὶ πυρῶν. Τὸ ἔτος 1911 διετέθησαν ἄλλα 55 ἑκατομμύρια δραχμῆς γιὰ ἐκτέλεση ἔργων συγκοινωνιακῶν καὶ γιὰ συμπληρώσεις τοῦ πολεμικοῦ ὑλικῶ. Τὸν Μάιο τοῦ 1912 διεξήχθησαν μεγάλες ἀσκήσεις στὴν περιοχὴ Θηβῶν μὲ δύο Μεραρχίες καὶ μὲ πρόσκληση ἐφέδρων. Τὸ 1912 τὸ Γενικὸ Σχέδιο Ἐπιστρατεύσεως εἶχε λάβει

τὴν πλήρη μορφὴ του καὶ ἐγγυᾶτο μιὰ ὁμαλὴ στρατιωτικὴ κινητοποίηση. Ὅλες αὐτὲς οἱ προετοιμασίες ἐπέτυχαν ὥστε ὁ στρατὸς ξηρᾶς τῆς παραμονῆς τοῦ πολέμου νὰ εἶναι σὲ θέσι νὰ παρατάξει 7 συνολικὰ Μεραρχίες Πεζικοῦ (4 ἐνεργῆς καὶ 3 ἐπιστρατευμένες), 1 Ταξιαρχία Ἴππικοῦ, 1 Ἀνεξάρτητο Σύνταγμα Πεζικοῦ καὶ 8 Τάγματα Εὐζώνων, μὲ ὑποστήριξη ἱκανοῦ πυροβολικοῦ, ὀρειβατικοῦ καὶ πεδινοῦ. Ἀριθμητικὰ, ἔχουμε ἓνα σύνολο 130.000 ἀνδρῶν, 32.000 κτηνῶν καὶ 5.700 ὄχημάτων (αὐτοκινήτων καὶ ζωφίλατων).

Παράλληλα, καὶ στὸν ἄλλο κλάδο τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, τὸ Πολεμικὸ Ναυτικὸ, ἡ προσπάθεια ἐνίσχυσης καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ δὲν ὕστεροῦσε. Μετακλήθηκε ἀγγλικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν Ὑποναύαρχο Λάιονελ Τάφνελ γιὰ τὰ ὀργανωτικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα. Κάτω ἀπὸ συνθηκῆς ἀνταγωνισμοῦ μὲ τὴν Τουρκία, ἀπεκτίθη τὸ θωρακισμένο καταδρομικὸ «Ἀβέρωφ», ἰταλικῆς κατασκευῆς (συνθηκῆς ἀνταγωνισμοῦ, διότι καὶ ἡ Τουρκία ἐπεδίωξε τὴν ἀπόκτησίν του). Ἀποκτίθησαν ἀκόμη δύο νεότευκτα ἀντιτορπιλικὰ, 4 μικρότερα σκάφη καὶ ἓνα ὑποβρύχιο, τὸ «Δελφίν» (εἶχε παραγγελθεῖ καὶ δεύτερο σὲ γαλλικὰ ναυπηγεῖα, τὸ ὁποῖο παρεδόθη μετὰ τὴ λήξη τοῦ πολέμου). Ἐπίσης, ἐγένοντο προμήθειες πυρομαχικῶν καὶ πάσης φύσεως ναυτικοῦ ὑλικῶ. Στὸ ναυτικὸ ὑπήχθησαν καὶ 95 ἐπίτακτα ἐμπορικὰ καὶ ἐπιβατικὰ σκάφη γιὰ τῆς ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Ἐπισημαίνεται σχετικὰ μὲ τὸ Ναυτικὸ ὅτι τοῦτο ἐβάρυνε πολὺ στὴ συμμετοχὴ τῆς χώρας μας στὴ Συμφωνία τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, διότι τὰ ἄλλα κράτη ἔστεροῦντο ναυτικῆς ἰσχύος, ἐνῶ ἀντελαμβάνοντο σαφῶς ὅτι μόνον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἦτο σὲ θέσι νὰ ἀπαγορεύσει τῆς θαλάσσιες μεταφορῆς τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ βαλκανικὸ θέατρο ἐπιχειρήσεων, μεταφορῆς πού, ἂν δὲν ἀνέτρεπαν τὸ ἰσοζύγιο

ισχύος, θὰ δυσκόλευαν ὅπωςδήποτε τὴν ἐπίτευξη τῆς νίκης.

Κάτι ποὺ πρέπει νὰ προστεθεῖ εἶναι ὅτι, στὴν ἐποχὴ στὴν ὁποία ἀναφερόμεθα, εἶχαν κάνει τὴν ἐμφάνισή τους δύο νέα πολεμικὰ μέσα. Τὸ ἓνα ἦτο τὸ ὑποβρύχιο καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἀεροπλάνο. Ἡ χώρα μας, μὲ τὸν πρωθυπουργό της Ἐλευθέριο Βενιζέλο, ὁ ὁποῖος διέβλεπε τὸν σημαντικὸ ρόλο καὶ τῶν δύο μέσων στὸν πόλεμο, ἔσπευσε νὰ τὰ ἀποκτήσει. Ἐκτός ἀπὸ τὸ ὑποβρύχιο, ποὺ ἦδη ἀναφέρθηκε, ἀπέκτησε καὶ μιὰ τετράδα ἀεροσκαφῶν. Αὐτὰ τὰ ἀεροσκάφη, καὶ ἄλλα ποὺ ἀπεκτήθησαν στὴ συνέχεια, ὑπήχθησαν στὸν Στρατὸ καὶ τὸ Ναυτικὸ (κλάδος Ἀεροπορίας ὁργανώθηκε πολὺ ἀργότερα, τὸ 1932).

Ἐθελοντικὸς στρατός

Θὰ ἦτο παράλειψη, ἂν δὲν σημειώναμε τὴν ἐθελοντικὴ προσφορὰ στρατεύσεως στοὺς πολέμους αὐτοὺς. Χιλιάδες νέοι ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ (Η.Π.Α., Αἴγυπτο, Κύπρο), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἑλληνικὲς ὑπόδουλες καὶ μὴ περιοχές, ὅπως ἀπὸ τὴν Κρήτη, τὴν Ἠπειρο, τὴ Μακεδονία, ἔσπευσαν νὰ καταταγοῦν στὸν στρατό, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐθελοντικὰ σώματα. Συγκροτήθηκαν τὰ ὀνομασθέντα Σώματα Προσκόπων, περίπου 100, τῶν 50-60 μαχητῶν τὸ καθένα, ἓνα σύνολο 5.000 ἕως 6.000 ἀνδρῶν. Σὲ αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν τὸ Σῶμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρώμα τῶν 1.100 ἀνδρῶν, καθὼς καὶ αὐτὸ τοῦ Ριτσιότι Γκαριμπάλντι, υἱοῦ τοῦ Γκιουζέπε Γκαριμπάλντι, τῶν 2.300 ἀνδρῶν (οἱ κληθέντες Ἐρυθροχίτωνες). Ἡ ἐθελοντικὴ αὐτὴ στρατεύση τῶν συνολικὰ 9.400 ἀνδρῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ποὺ κατετάγησαν σὲ μονάδες τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καταδεικνύει τὸν φλογερὸ πατριωτισμό, τὸ ὑψηλὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς καὶ κάποιων ξένων.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Α΄ Βαλκανικὸς πόλεμος

Ἡ ἐκτεθεῖσα πολεμικὴ προπαρασκευή, συνοπτικὴ γιὰ λόγους οἰκονομίας χώρου, δὲν ἔχει τύχει ὡς σήμερα τῆς προβολῆς ποὺ τῆς ἀξίζει, ὅμως εἶναι αὐτὴ ποὺ σὲ μεγάλο ποσοστὸ ἔφερε τὸ μεγαλειώδες ἀποτέλεσμα καὶ στοὺς δύο Βαλκανικοὺς Πολέμους. Ἀπὸ πλευρᾶς ἐπιχειρήσεων, θὰ γίνεϊ ἀναφορὰ μόνον στὶς ἑλληνικὲς ἐπιχειρήσεις ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, γιὰ λόγους περιορισμοῦ τῆς ἔκτασης τοῦ κεμμένου, ἀλλὰ καὶ διότι αὐτὲς πρωτίστως μᾶς ἐνδιαφέρουν.

Οἱ ἀντίπαλες δυνάμεις ἐνδιαφέρουν ὡς πρὸς τὸ δυναμικὸ τους καὶ τὴ συγκριτικὴ μαχητικὴ ἰσχύ τους. Οἱ σύμμαχες χῶρες διέθεσαν γιὰ τὸν πόλεμο ἓνα σύνολο στρατοῦ ξηρᾶς τῶν 675.000 ἀνδρῶν (Ελλάδα 120.000, Σερβία 220.000, Βουλγαρία 300.000 καὶ Μαυροβούνιο 35.000). Ἡ ἀντίπαλη παράταξη, ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, διέθετε στὸ βαλκανικὸ θέατρο πολέμου ἓνα σύνολο 340.000 πεζῶν καὶ 6.000 ἱππέων. Ὡς πρὸς τὸ πυροβολικὸ, ἀμφότερες οἱ παρατάξεις διέθεταν ἀπὸ 1.600 πυροβόλα. Πρέπει ὅμως νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ τουρκικὴ πλευρὰ προεβλέπετο νὰ ἐνισχυθεῖ καὶ μὲ τὸ 8^ο Σῶμα Στρατοῦ τῆς Δαμασκοῦ, καθὼς καὶ μὲ δύναμη 15 περίπου Μεραρχιῶν ἀπὸ τὴ Σμύρνη καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ της. Οἱ ἐνισχύσεις αὐτὲς δὲν μπορούσαν νὰ μεταφερθοῦν διὰ ξηρᾶς λόγω ἑλλείψεως μεταφορικῶν μέσων καὶ ἀνεπάρκειας τοῦ ὀδικοῦ δικτύου. Ἡ μόνη ἀπομένουσα διὰ θαλάσσης μεταφορὰ κατέστη ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατος λόγω τῆς ἀπόλυτης ἐπικράτησης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ στὸν χῶρο τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ τεράστια συμβολὴ τοῦ Ναυτικοῦ μας στοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους.

Ἡ δύναμη τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ

πὸν προαναφέρθη, αὐτὴ τῶν 346.000 ἀνδρῶν (συνολικά), ἴσως νὰ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση τοῦ εὐκόλου ἀγῶνος γιὰ τὴς διπλάσιας ἰσχύος δυνάμεις τῶν συμμαχῶν χωρῶν, τὴς 675.000. Ἐν ὅμως ληφθεῖ ὑπόψιν ὅτι οἱ συμμαχικὲς δυνάμεις ἦσαν οἱ ἐπιτιθέμενες, καὶ τὸ ἐπιθετικὸ δόγμα τῆς ἐποχῆς ἀπαιτοῦσε τριπλάσια (3 πρὸς 1 σχέση) μαχητικὴ ἰσχύ ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο, ὁ ὅλος ἀγῶνας προεβλέπετο σκληρὸς, μὲ ἀβέβαια ἔκβαση.

Ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου ἀπὸ τὴς σύμμαχες χῶρες ἔγινε τὴν 4^η Ὀκτωβρίου 1912, ὅμως ἡ ἐπιστράτευση εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὴν 17^η Σεπτεμβρίου. Ἡμέρα ἑναρξῆς τοῦ πολέμου εἶναι ἡ 5^η Ὀκτωβρίου, τὸ πρωὶ τῆς ὁποίας οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις διέβησαν τὰ σύνορα καὶ προήλασαν κατὰ τοῦ ἔχθρου.

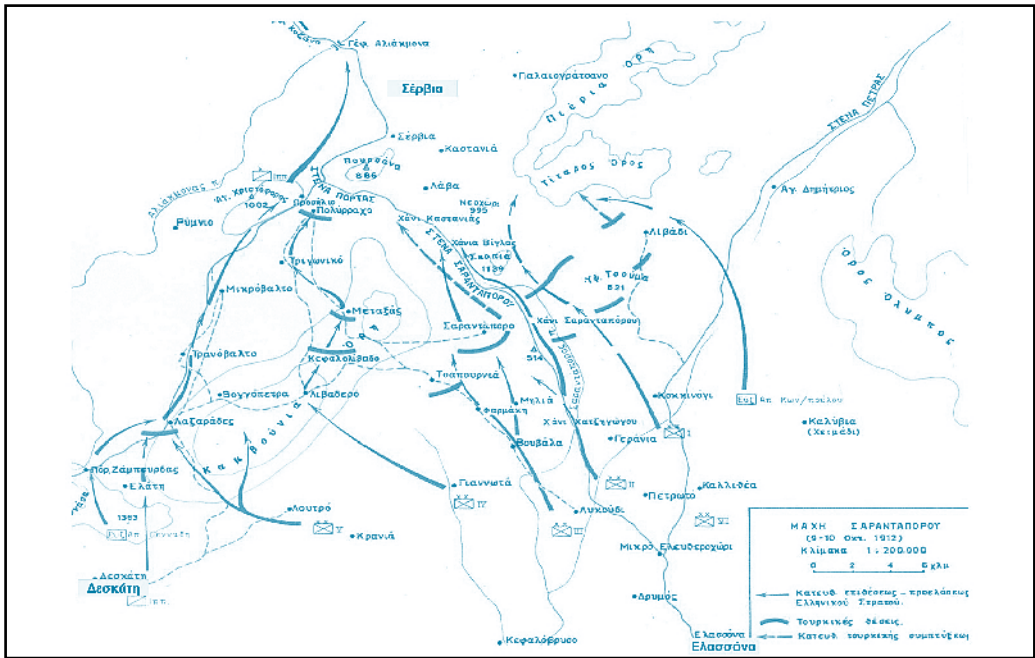
Πρώτη μάχη εἶναι αὐτὴ τοῦ Σαρανταπόρου, καὶ ἡ σημασία της ἦτο καθοριστικὴ γιὰ τὴν ὅλη πορεία τοῦ πολέμου. Ὁ Στρατὸς μας ναὶ μὲν εἶχε φθάσει σὲ εὐρωπαϊκὰ ἐπίπεδα, ὀργανωτικά, ἐξοπλιστικά καὶ ἐκπαιδευτικά, καὶ διέθετε ἄριστο ἠθικὸ, ὅμως ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθοῦν στὴν πράξη, στὴν πρώτη μεγάλη μάχη. Προσέτι, τὸ Σαραντάπορο ἦτο μὴ φυσικὴ ἀμυντικὴ τοποθεσία ἰσχυρά, ἡ ὁποία, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῆς γερμανικῆς ἀποστολῆς στὸ Ὀθωμανικὸ κράτος ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν φὸν ντέρ Γκόλτς, εἶχε ἐπιπρόσθετα ὀχυρωθεῖ, σὲ βαθμὸ πὸν ἔκανε τὸν Γερμανὸ Στρατηγὸν νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ λέγει ὅτι θὰ ἀποβεῖ ὁ τάφος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐν τὴν πρώτη αὐτὴ μάχη ἀντὶ τῆς νίκης εἴχαμε ἥττα –καὶ τὸ '97 δὲν ἀπέιχε πολὺ χρονικά–, ἴσως ἡ ὅλη πορεία τοῦ πολέμου νὰ ἦτο διαφορετικὴ, καθόλου εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Ἕλληνες στὸν Α΄ Βαλκανικὸ Πόλεμο ἀντιμετώπισαν τὴς δυνάμεις τῆς τουρκικῆς Στρατιᾶς τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Ριζᾶ πασᾶ, μὲ ἔδρα τὸ Μονα-

στήρι. Οἱ Τοῦρκοι διέθεταν τὴν Ὀμάδα Ἀλιάκμονος ὑπὸ τὸν Ταχσὶν πασᾶ μὲ 3 (+) Μεραρχίες ἀμυντικὰ τοποθετημένες στὴ γραμμὴ Χάσια-Καμβούνια-Τίταρος, μὲ κέντρο βάρους τὸ Σαραντάπορο, καὶ τὴν Ὀμάδα Ἰωαννίνων ὑπὸ τὸν Ἐσσᾶτ πασᾶ μὲ 2 Μεραρχίες ἐπὶ τῆς ἀμυντικῆς τοποθεσίας τῶν Ἰωαννίνων (Μεγάλη Τσοῦκα,

Ἡ Θεσσαλονικὴ ἔπρεπε νὰ καταληφθεῖ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Στρατὸ καὶ νὰ παραμείνει ἔτσι στὸ ἑλληνικὸ κράτος τὴν ἐπαύριο τοῦ πολέμου, πρᾶγμα ὅμως πὸν εἶχε ἀρχίσει νὰ τίθεται σὲ κίνδυνο, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πὸν ἀξιόπιστες πληροφορίες τῆς κυβέρνησης ἔφεραν τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐποφθαλμιοῦν τὴν πόλη καὶ νὰ προσανατολίζουσαν στρατιωτικὲς δυνάμεις πρὸς τὴν κατεύθυνσὴ της.

Μεγάλη Ράχη, Καστρί, Αὐγὸ, Ἄραχθος ποταμὸς, μὲ κέντρο τὸ ὀχυρὸ συγκρότημα Μπιζανίου). Τὴς ἡμέτερες δυνάμεις ἀποτελοῦσαν ἡ Στρατιὰ Θεσσαλίας ὑπὸ τὸν Διάδοχο Κωνσταντῖνο, μὲ 6 Μεραρχίες καὶ τὴν Ταξιαρχία Ἰππικοῦ, μὲ ἀποστολὴ τὴ διάσπαση τῆς τοποθεσίας Σαρανταπόρου στὴν κατεύθυνση Ἐλασσῶνα-Σαραντάπορο-Σέρβια-Κοζάνη καὶ ἔξοδο τῆς Στρατιᾶς στὸ ὑπίπεδο τῆς Κοζάνης, καὶ τὸ Τμήμα Ἠπείρου ὑπὸ τὸν Ἀντιστράτηγο Κων. Σαπουντζάκη, μὲ δύναμη τὸ ἰσοδύναμο μιᾶς Μεραρχίας, πρὸς συγκράτηση τοῦ ἐκεῖ ὑπερτέρου ἔχθρου καὶ κατὰ

Χάρτης 2. Η μάχη του Σαρανταπόρου

τὸ δυνατόν βελτίωση τῆς διατάξεώς του.

Οἱ ἐπιθετικὲς ἐνέργειες τῆς Στρατιᾶς Θεσσαλίας ἀπὸ τὴν πρωΐαν τῆς 5^{ης} Ὀκτωβρίου εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀπελευθερωθοῦν τὴν 7^η καὶ 8^η ἡ Ἐλασσόνα καὶ ἡ Δεσκάτη ἀντιστοίχως, ἀπὸ δὲ τὴν 9^η νὰ ἀρχίσει ἡ κύρια ἐπίθεση κατὰ Σαρανταπόρου (Χάρτης 2). Τὸ σχέδιο τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου προέβλεπε μετωπικὴ ἐπίθεση κατὰ Σαρανταπόρου μὲ 4 Μεραρχίες καὶ πλευρικὴ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ πρὸς τὰ Στενά τῆς Πόρτας μὲ 1 Μεραρχία καὶ τὴν Ταξιαρχία Ἱππικοῦ, γιὰ ὑπερκέραση τοῦ ἀμυνομένου ἐπὶ Σαρανταπόρου ἐχθροῦ καὶ ἀποκοπὴ τῶν ὁδῶν ὑποχωρήσεώς του. Μία Μεραρχία (ἡ VII) θὰ ἀκολουθοῦσε ὀρεινὴ κατεύθυνση διὰ τῶν διαβάσεων τοῦ Ὀλύμπου πρὸς Κατερίνη.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς πλευρικῆς ἐνέργειας ἔφερε τὸν Ταχσὶν πασᾶ πρὸ τοῦ διλήμματος νὰ συνεχίσει ἀμυνομένος μὲ κίνδυνο ἀποκοπῆς του ἢ νὰ ὑποχωρήσει.

Ἀπεφάσισε τὸ δεύτερο, ἀφ' ἐνὸς διότι ἡ μετωπικὴ πίεση ποῦ ἐδέχετο ἦτο ἰσχυρὰ καὶ οἱ ἀπώλειές του σοβαρές, κυρίως ἀπὸ τὰ εὐστοχα πυρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ, ἀφ' ἑτέρου διότι ὁ πολὺ πιθανὸς ἐγκλωβισμὸς τῆς Στρατιᾶς του (καὶ ἡ συνακόλουθη παράδοσίς της) θὰ ἦτο χειρότερος τῆς ὑποχωρήσεως, ἡ ὁποία τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ διασώσει τὶς δυνάμεις του καὶ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἀλλαγῶν.

Ἡ λαμπρὰ πρώτη ἐπιτυχία τοῦ Στρατοῦ μας εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κοζάνης τὴν 11^η Ὀκτωβρίου, στὸ ὑψίπεδο τῆς ὁποίας ὁ ὄγκος τῆς Στρατιᾶς ἀνεπαύθη γιὰ πολὺ λίγο, ἀναδιοργανώθηκε καὶ ἐφοδιάσθηκε γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγῶνος. Ἡ πρώτη αὐτὴ μεγάλη ἐπιτυχία ἀνέβασε στὰ ὕψη τὸ ἠθικὸ στρατοῦ καὶ λαοῦ.

Εἰς τὸ θέατρο τῆς Ἠπείρου, παρὰ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Ἀντιστράτη-

Στὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ταχσίν πασᾶ (συνεντεύξεις) ἀναγράφεται ὅτι «... ὁ ἀγώνας χάθηκε, ἄδοξα καὶ συντριπτικὰ γιὰ τοὺς Τούρκους, θριαμβευτικὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Ἡ Θεσσαλονίκη χάθηκε μὲν, ἀλλὰ καὶ σώθηκε». Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι κατὰ τὸν Στρατηγὸ ἢ σωτηρία τῆς πόλης δὲν ἦτο ἄσχετη μὲ τὴν παράδοσή της στοὺς Ἕλληνες.

γος Σαπουντζάκης ὄχι μόνο ἐβελτίωσε τὴ διάταξή του, ἀλλὰ τὴ 12^η Ὀκτωβρίου ἀπελευθέρωσε καὶ τὴ Φιλιππιάδα ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κατοχή.

Ἡ Στρατιὰ Θεσσαλίας, ἐνῶ ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὴ συνέχιση τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς πρὸς τὴ γενικὴ κατεύθυνση Κοζάνη-Ἀμύνταιο-Φλώρινα-Μοναστήρι, σύμφωνα μὲ τὸν σχεδιασμὸ τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, ἔλαβε τηλεγραφικὴ ὁδηγία ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

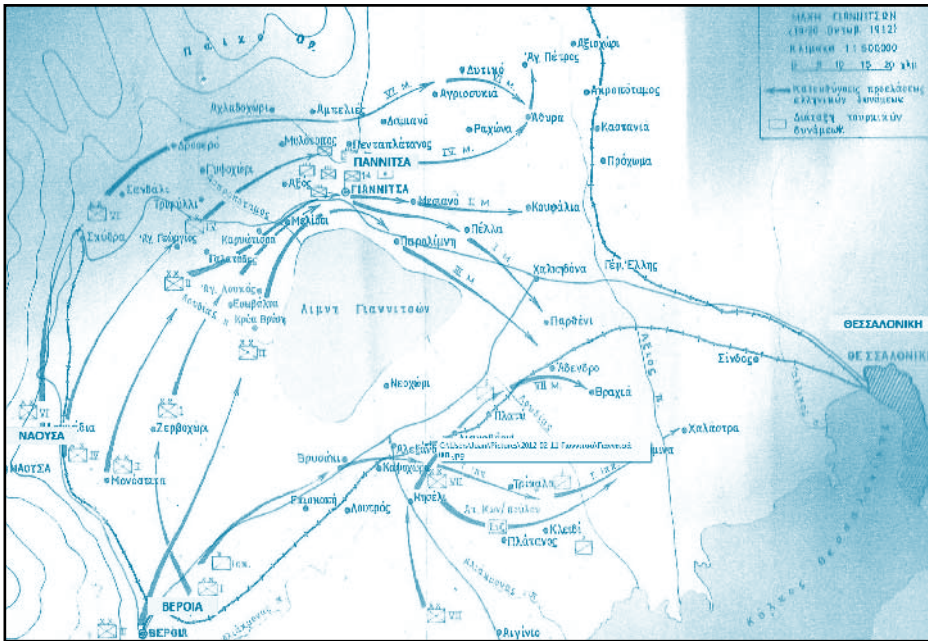
«Ἀρχηγὸν Στρατοῦ Θεσσαλίας. Ἀναμένω νὰ μοὶ γνωρίσετε τὴν περαιτέρω διεύθυνσιν ἣν θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ προέλασις τοῦ Στρατοῦ Θεσσαλίας. Παρακαλῶ μόνον νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι σπουδαῖοι πολιτικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουσι νὰ εὐρεθῶμεν μίαν ὥραν ταχύτερον εἰς Θεσσαλονίκην. Βενιζέλος».

Οἱ σπουδαῖοι πολιτικοὶ λόγοι ἦσαν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἔπρεπε νὰ καταληφθῆ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Στρατὸ καὶ νὰ παραμείνει ἔτσι στὸ ἑλληνικὸ κράτος τὴν ἐπαύριον τοῦ πολέμου, πράγμα ὅμως ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ τίθεται σὲ κίνδυνον, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἀξιόπιστες πληροφορίες τῆς

κυβέρνησης ἔφεραν τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐποφθαλμιοῦν τὴν πόλιν καὶ νὰ προσανατολίζουσαν στρατιωτικὲς δυνάμεις πρὸς τὴν κατεύθυνσίν της.

Παρὰ τὶς κάποιες ἀντιρρήσεις ἀρχικά, ὁ Διάδοχος πείσθηκε, καὶ ὁ ὄγκος τοῦ Στρατοῦ Θεσσαλίας κινήθηκε διὰ τῶν διαβάσεων τοῦ Βερμίου πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Βεροίας καὶ Ναούσης, ἐπιτυγχάνων τὴν ἀπελευθέρωση τῶν πόλεων αὐτῶν ἀντιστοίχως τὴν 16^η καὶ 17^η Ὀκτωβρίου. Πρὸς τὴν κατεύθυνση Φλωρίνης-Μοναστηρίου προήλασε ἡ V Μεραρχία, καὶ τὴν 18^η Ὀκτωβρίου ἀπελευθέρωσε τὸ Ἀμύνταιον, ἐνῶ ἡ VII Μεραρχία, ἡ ὁποία, ὅπως προαναφέρθηκε, εἶχε κινήθῃ διὰ τῶν διαβάσεων Ὀλύμπου, τὴν 16^η Ὀκτωβρίου εἰσῆλθε ἐντὸς τῆς πόλεως τῆς Κατερίνης.

Ἦδη εὐρισκόμεθα στὶς παραμονὲς τῆς δεύτερης μεγάλης μάχης τοῦ στρατοῦ μας ἐναντίον τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων. Ἡ ὑπαρξὴ τότε τῆς μεγάλης λίμνης τῶν Γιαννιτσῶν, μαζὶ μὲ τὰ ἔλν τοῦ Λουδία ποταμοῦ, δὲν ἄφηναν περιθώρια γιὰ τὴν κίνησιν τοῦ πλείστου τοῦ Στρατοῦ Θεσσαλίας παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν βορείως τῆς λίμνης διάδρομο, ὅπου καὶ ἡ πόλιν τῶν Γιαννιτσῶν (ἱερὴ γιὰ τοὺς ὀθωμανοὺς πόλιν). Ἐκεῖ εἶχε ὀχυρωθῆ ἀμυντικὰ μὴ δύναμιν 20-25.000 ἀνδρῶν, καὶ ὁ ἀγὼν (ἐκ συναντήσεως), ποὺ ἄρχισε τὴν πρωΐαν τῆς 19^{ης} Ὀκτωβρίου, μὲ 5 Μεραρχίας ἐπιτιθέμενες κατὰ μέτωπον, ὑπῆρξε πολὺ σκληρὸς (Χάρτης 3). Τὴν ἐπομένη ἐπιναλίφθηκε, καὶ περὶ τὴν μεσημβρία οἱ ἡμέτερες δυνάμεις ἄρχισαν νὰ εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ἐνῶ οἱ τουρκικὲς ὑποχωροῦσαν, μὴ δυνάμενες νὰ ἀνθῆξουν τὴν πίεση καὶ φοβούμενες ὅτι τὰ δρομολόγια ὑποχωρήσεως τῶν πρὸς Θεσσαλονικὴν θὰ μποροῦσαν νὰ καταληφθῶν ἀπὸ ἑλληνικὲς δυνάμεις, ποὺ προχωροῦσαν ἀπὸ Κατερίνη καὶ νοτίως τῆς λίμνης. Ἡ νίκη στὰ Γιαννιτσὰ ἦτο τὸ προοίμιον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Χάρτης 3. Η μάχη των Γιαννιτσών

Οί ὀθωμανικὲς δυνάμεις κατὰ τὴν ὑποχώρησίν τους κατέστρεψαν ὅλες τὶς ἐπὶ τοῦ Ἄξιου ποταμοῦ γέφυρες, καὶ ἔτσι οἱ δυνάμεις μας καθυστέρησαν ὡς πρὸς τὴν καταδίωξη τῶν ὑποχωρούντων. Μετὰ τὴν κατασκευὴ γεφυρῶν ἐκστρατείας ἀπὸ τὸ Μηχανικό, οἱ δυνάμεις μας διάβηκαν τὸν ποταμὸ καὶ τὴν 24^η Ὀκτωβρίου βρέθηκαν ἀνατολικά του, κινούμενες πρὸς Θεσσαλονίκη.

Τὸ Στρατηγεῖον, εὐρισκόμενον στὸ χωριὸ Γέφυρα, πλησίον τοῦ Ἄξιου ποταμοῦ, δέχθηκε ἀντιπροσωπεῖα Τούρκων ἀξιωματικῶν τὴν 25^η Ὀκτωβρίου, ἀπεσταλμένων τοῦ Ταχσὶν πασᾶ, γιὰ διαπραγματεύσεις σχετικὰ μὲ τὴν παράδοση τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ ὅροι ὅμως ποὺ ἔθεσαν δὲν ἔγιναν ἀποδεκτοὶ ἀπὸ τὸν Διάδοχο, ὁ ὁποῖος ἀπαιτοῦσε τὴν παράδοση τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸν ἀφοπλισμὸ του καὶ τὴν κρᾶτησὴ του ὡς αἰχμαλώτου πολέμου, ὑποσχόμενος τὴ μεταφορὰ του σὲ τουρκικὸ λιμένα στὸν κατάλληλο χρόνο.

Καθ' ὃν χρόνον ἐλάμβαναν χώρα οἱ διαπραγματεύσεις, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἐκινούντο καὶ περιέσφιγγαν τὴν πόλιν. Ὁ Ταχσὶν πασᾶς σταδιακὰ ἄρχισε νὰ ἐκτιμᾷ ὅτι ὁ ἀγὼν εἶχε ἤδη κλίνει ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ κάθε περαιτέρω συνέχισί του θὰ ἦτο ἄσκοπος καὶ θὰ ἐχύνετο ἀδίκως καὶ ἄλλο αἷμα. Κατέληξε νὰ ἀποδεχθῆ τοὺς ὅρους τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, καὶ τὴ νύκτα τῆς 26^{ης}/27^{ης} Ὀκτωβρίου (ὥρα 23.00 τῆς 26^{ης}) ὑπογράφηκε τὸ σχετικὸ Πρωτόκολλο ἀπὸ τοὺς Β. Δούσημανη καὶ Ἰ. Μεταξᾶ ὡς ἐκπροσώπους τοῦ Διαδόχου. 25.000 Τούρκοι ὀπλίτες καὶ 1.000 Τούρκοι ἀξιωματικοὶ περιῦλθαν σὲ κατάστασι αἰχμαλωσίας, κυριευθέντος καὶ πολυτίμου ὑλικοῦ ἀπὸ πυροβόλα καὶ τυφέκια (70 καὶ 70.000 τὸν ἀριθμὸ ἀντίστοιχα), καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλα πολεμικὰ εἶδη, καὶ περὶ τοὺς 1.200 ἵππους. Ἡ ἡμερομηνία τοῦ Πρωτοκόλλου (26 Ὀκτωβρίου) δὲν ἀποσκοποῦσε μόνον στὸ νὰ τιμηθῆ ὁ Ἅγιος Προστάτης τῆς πόλεως Δημήτριος, ἀλλὰ καὶ νὰ λει-

τουρηγίσει ως μαρτυρία ότι η πόλη είχε καταληφθεί από τον Έλληνικό Στρατό σε χρόνο προ της άφιξης της Βουλγαρικής αντιπροσωπείας. Διότι όντως την ίδια νύκτα έφθασαν στον Ταχσίν πασα Βούλγαροι αξιωματικοί ζητούντες την παράδοση της πόλης. Ο Ταχσίν απάντησε: «Μία Θεσσαλονίκη είχε, και αυτήν την παρέδωσα στον Έλληνικό στρατό».

Στά απομνημονεύματα του Ταχσίν πασα (συνεντεύξεις) αναγράφεται ότι «... ο αγώνας χάθηκε, άδοξα και συντριπτικά για τους Τούρκους, θριαμβευτικά για τους Έλληνες. Η Θεσσαλονίκη χάθηκε μόνον, αλλά και σώθηκε». Είναι ολοφάνερο ότι κατά τον Στρατηγό ή σωτήρα της πόλης δεν ήτο άσχετη με την παράδοσή της στους Έλληνες. Εκφεύγει του σκοπού του άρθρου μια ανάλυση για το τί θα μπορούσε να συμβεί, αν παρεδίδοτο στους Βουλγάρους ή αν οι Τούρκοι συνέχιζαν την άμυνα στα περιχώρα της. Πολύ πιθανόν ο χάρτης των σημερινών Βαλκανίων να ήτο διαφορετικός, με έδαφικές απώλειες για τη χώρα μας.

Κρίνεται σκόπιμο να γραφούν δυο λόγια για τον Ταχσίν πασα. Ο Ταχσίν δεν ήτο τουρκικής καταγωγής, αλλά αλβανικής, και τα νεανικά χρόνια του τα είχε περάσει στα Ίωάννινα, σπουδάζοντας σε ελληνικά σχολεία. Κατατάχθηκε αρχικά στην Άγροφυλακή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και υπηρέτησε ως αγροφύλακας στην Κατερίνη. Μεταπήδησε στον στρατό και εξελίχθηκε σε άριστο αξιωματικό, με έξαιρετικές επιδόσεις στις περιοχές όπου υπηρέτησε (Συρία, Υεμένη, Κρήτη και άλλα). Στην Κρήτη είχε γνωρίσει και τον Έλευθέριο Βενιζέλο, και άφησε την εντύπωση ικανού και συνάμα δίκαιου και έντιμου στρατιωτικού. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης του έπετράπη (καίτοι ήταν αιχμάλωτος) να αναχωρήσει για τη Γαλλία για λόγους υγείας, στη συνέχεια δέ μετακινήθηκε στην

Έλβετία, όπου και απέβησε το 1918. Καταδικάστηκε ερήμην από στρατοδικείο της Κωνσταντινουπόλεως εις θάνατον, διότι παρέδωσε άμαχητί τη Θεσσαλονίκη. Οί απόγονοί του παρέμειναν και έζησαν στην Ελλάδα. Τα όσα του μεταφέρθηκαν το 1937 στη Θεσσαλονίκη.

Την 28^η Οκτωβρίου ο Διάδοχος Κωνσταντίνος με το Έπιτελείο του, προηγούμενος τμημάτων της 1^{ης} Μεραρχίας, εισήλθε πανηγυρικά στη Θεσσαλονίκη κάτω από τις έπευφημίες των Ελλήνων της πόλης, ενώ την έπομένη κατέφθασε με την ακολουθία του και ο Βασιλεύς Γεώργιος. Μετά από όθωμανική κατοχή 482 χρόνων, η πόλη είχε έπιστρέψει στον Έλληνισμό.

Έν τω μεταξύ, δύο Βουλγαρικά Τάγματα που είχαν καταφθάσει στην πόλη, στον αγώνα δρόμου για την κατάληψή της, ζήτησαν άδεια παραμονής για ανάπαυση, η οποία και τους έχορηγήθη. Τα Τάγματα αυτά απέχωρησαν στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, όχι χωρίς έπεισόδια και ανταλλαγή πυρών με τα περικυκλώσαντα αυτά ελληνικά τμήματα.

Στο μέτωπο της Ηπείρου, ο δραστήριος Άντιστράτηγος Σαπουντζάκης έπέτυχε την απελευθέρωση της Πρεβέζης την 21^η Οκτωβρίου, αιχμαλωτίζοντας την τουρκική φρουρά της, δυνάμει άνω των 800 άνδρων. Ένα άτυχες έπεισόδιο εις βάρος της κινουμένης προς την κατεύθυνση της Φλωρίνης V Μεραρχίας, με έναν αίφνιδιασμό που υπέστη στα μετόπισθόν της από διεισδύσαν τουρκικό τμήμα, δεν είχε σοβαρά έπακόλουθα, και η τάξη άπεκατεστάθη.

(συνεχίζεται στο επόμενο φύλλο)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΑΡΒΕΛΗΣ
Άκαδημαϊκός, Στρατηγός έ.ά.,
πρώην Άρχηγός ΓΕΕΘΑ

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ (LAUTSI ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΚΑΤΑ ΙΤΑΛΙΑΣ)

Στις 22 Απριλίου του 2002, κανείς από τους παρενρισκομένους στην τακτική συνάντηση μεταξύ γονέων-κηδεμόνων και διοικούντων του σχολείου “Vittorino da Feltre” δεν μπορούσε να πιστέψει ότι από μια απλή ερώτηση θα ξεκινούσε ένας μακρὺς δικαστικός αγώνας, ὁ ὁποῖος θα δημιουργοῦσε ἐντάσεις στην Ἰταλία και θα ἔφθανε ὡς τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριον Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου (ἐφεξῆς ΕΔΔΑ).

Ο ιατρός Albertin, πατέρας τῶν μικρῶν Sami και Daitaicio, πὸν φοιτοῦσαν στὸ ἐν λόγῳ σχολεῖο τοῦ Abano Terme (Veneto), ρώτησε τοὺς διευθύντοντες κατὰ πόσον θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ὁ Σταυρὸς, ἓνα θρησκευτικὸ σύμβολο, στὶς αἰθουσες διδασκαλίας. Ἡ διοίκηση τοῦ σχολείου ἀπάντησε ὅτι ἡ ὑπαρξη τοῦ Σταυροῦ προβλέπεται (ἀπὸ δύο Βασιλικά Διατάγματα, τοῦ 1924 και τοῦ 1928) και ὅτι θὰ τοὺς διατηροῦσε στὶς

σχολικὲς αἰθουσες ὡς εἶχε. Κατὰ αὐτῆς τῆς ἀπόφασης στράφηκε ἡ μητέρα τῶν παιδιῶν Soile Lautsi-Albertin, ἰταλίδα με φινλανδικὲς ρίζες, ἐνώπιον τοῦ Διοικητικοῦ Δικαστηρίου τοῦ Veneto, τὸ ὁποῖο παρεπέμψε τὴν ὑπόθεση στὸ Συνταγματικὸ Δικαστήριον, ρωτώντας γιὰ τὴ συνταγματικότητα τῆς ἐν λόγῳ πράξης. Τὸ τελευταῖο ἔκρινε ἑαυτὸ ἀναρμόδιο και ἀνέπεμψε στὸ Διοικητικὸ Δικαστήριον, τὸ ὁποῖο στὶς 17 Μαρτίου 2005 ἀπέρριψε τὴν προσφυγὴ τῆς κας Lautsi, με τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἡ ἀπόφαση τῆς διοίκησης τοῦ σχολείου εἶχε νόμιμη βάση στὰ δύο Βασιλικά Διατάγματα και περαιτέρω ὅτι δὲν ὑπῆρχε παραβίαση τῆς ἀρχῆς τοῦ κοσμικοῦ κράτους, ἀφοῦ ὁ Σταυρὸς δὲν ἀποτελοῦσε μόνον ἓνα θρησκευτικὸ σύμβολο, ἀλλὰ ἀντικατόπτριζε τὴν ἱστορία και τὸν πολιτισμὸ τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ και ἐν γένει τῆς Δύσης, με ἔμφραση στὶς ἀξίες τῆς ἀνεκτικότητας, τῆς ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης, τῆς ἄρνησης τῶν διακρίσεων. Ἡ κα Lautsi ἄσκησε ἀναίρεση κατὰ αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως στὸ Consiglio di Stato (ἀνώτατη δικαστικὴ ἀρχὴ τῆς Ἰταλίας – θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ παραβάσουμε με τὸ δικὸ μας Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας), τὸ ὁποῖο, ἀσπασζόμενο τὴ θέση τοῦ Διοικητικοῦ Δικαστηρίου, ἀπέρριψε τὴν ἀναίρεση.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν δικαστικῶν ἀγῶνων, ἓνα ἐντονο debate λάμβανε χώρα μεταξὺ ὑποστηρικτῶν και μὴ τοῦ Σταυροῦ. Ἡ ὑπουργὸς Παιδείας Gelmini δήλωνε στὴ *Repubblica*: «Ὁ Σταυρὸς ἀποτελεῖ σύμβολο τῆς παράδοσῆς μας», ἐνῶ ὁ Adel Smith,

πρόεδρος της Ένωσης Μουσουλμάνων Ιταλίας, δίδωνε στην *Corriera della Sera*: «Σε ένα κράτος που αυτοαποκαλείται κοσμικό, δεν μπορεί να καταπιέζουν όλες τις άλλες θρησκείες, δείχνοντας ένα σύμβολο μιάς συγκεκριμένης όμολογίας». Τον Μάιο του 2005 ο δικαστής Luigi Tosti αρνήθηκε τη διεξαγωγή ακροαματικής διαδικασίας, αν δεν αφαιρούταν ο Σταυρός από την αίθουσα.

Για να αντιληφθούμε καλύτερα την έκταση του θέματος, δεν μπορούμε να παραλείψουμε μιá αναφορά επί των σχέσεων Κράτους – Εκκλησίας στην Ιταλία. Το Σύνταγμα της χώρας κατοχυρώνει αμοιβαία ανεξαρτησία μεταξύ Κράτους και Εκκλησίας, θεσπίζοντας την ίση μεταχείριση μεταξύ όλων των θρησκευμάτων. Ο Καθολικισμός δεν είναι πλέον η επίσημη θρησκεία του Ιταλικού Κράτους, το οποίο χαρακτηρίζεται κοσμικό. Υπάρχει διαχωρισμός της θρησκείας από κάθε έκφραση του κράτους, δεν γίνονται διακρίσεις των πολιτών λόγω θρησκευμάτων, και γενικά δεν προκρίνεται κάποιος συγκεκριμένο θρήσκευμα, αλλά ούτε και η άθεϊα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: ο Πρωθυπουργός και η Κυβέρνηση δίνουν ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας όρκο ο οποίος δεν περιλαμβάνει θρησκευτικές αναφορές.

Μετά την εξάντληση όλων των δικαστικών βαθμίδων στην Ιταλία, η κα Lautsi στράφηκε πλέον στο ΕΔΔΑ, ένα από τα τμήματα του οποίου έκανε δεκτή την προσφυγή της και της επιδίκασε αποζημίωση λόγω ήθικης βλάβης εκ ποσού 5.000 €. Η Ιταλία αιτήθηκε να παραπεμφθεί το θέμα στην Όλομέλεια του ΕΔΔΑ (Grand Chamber), σύμφωνα με το άρθρο 43 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (έφεξής ΕΣΔΑ), που προβλέπει τη συγκεκριμένη δυνατότητα για θέματα εξαιρετικών και σοβαρών περιπτώσεων. Ουσιαστικά το ΕΔΔΑ δεν κλήθηκε να αποφανθεί κατά πόσον είναι όρθη ή εσφαλμένη η ύπαρξη του Σταυρού στις σχολικές

αίθουσες, αλλά το εάν η Ιταλία με αυτήν της την ενέργεια παραβιάζει τις διατάξεις της ΕΣΔΑ, στην οποία έχει προσχωρήσει.

Η Όλομέλεια στις 18.3.2011 έκρινε ότι δεν υπήρχε παραβίαση του άρθρου 2 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθώς και των άρθρων 9 και 14 της ΕΣΔΑ, όπως ισχυριζόταν η προσφεύγουσα ιδιώτης. Ειδικότερα, το άρθρο 2 προβλέπει το δικαίωμα στην εκπαίδευση, καθώς και τον σεβασμό από την πλευρά του κράτους του δικαιώματος των γονέων όπως εξασφαλίσουν αυτή τη μόρφωση και εκπαίδευση των τέκνων τους ή οποιαδήποτε είναι σύμφωνη με τις δικές τους θρησκευτικές και πολιτιστικές πεποιθήσεις. Το άρθρο 9 αφορά τη θρησκευτική ελευθερία, και το άρθρο 14 την απαγόρευση των διακρίσεων. Το ΕΔΔΑ έκρινε ως προς την παραβίαση του άρθρου 2 ότι οι θετικές ενέργειες και οι παραλίψεις στις οποίες πρέπει να προβαίνει το κράτος δεν αφορούν μόνο τη διδασκαλία, αλλά ολόκληρη τη λειτουργία και οργάνωση του σχολικού περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα το συγκεκριμένο θέμα να βρίσκει ξέρισμα στην ΕΣΔΑ, και άρα το Δικαστήριο να έχει αρμοδιότητα επί αυτού. Περαιτέρω, χαρακτήρισε τον Σταυρό ως ένα θρησκευτικό σύμβολο πάνω απ' όλα, απορρίπτοντας τους ισχυρισμούς της Ιταλίας περί συμβόλου αξιών, δημοκρατίας, πολιτισμού και παράδοσης. Ο Σταυρός όμως, κατά το ΕΔΔΑ, αποτελεί ένα παθητικό σύμβολο, ή επίδραση του οποίου στους μαθητές δεν μπορεί να συγκριθεί με μιá διδακτική όμιλία ή συμμετοχή σε θρησκευτικές δραστηριότητες. Στην υπό κρίση υπόθεση δεν υπήρχε σύνδεση του Σταυρού με κάποια υποχρεωτική διδασκαλία περί Χριστιανισμού. Η Ιταλία έχει ανοίξει το σχολικό περιβάλλον και σε άλλες θρησκείες, αφού επιτρέπει στους μαθητές την ένδυση ή τα σύμβολα θρησκευτικού χαρακτήρα, μπορεί να οργανωθεί προαιρετική θρησκευτική εκπαίδευση για όλα

τὰ ἀναγνωρισμένα θρησκευτικά δόγματα, καὶ τὸ τέλος τοῦ Ρομαζανίου ἐροτάζεται συχνὰ στὰ σχολεῖα. Τέλος, οἱ γιοὶ τῆς κας Lautsi οὐδέποτε εἶχαν δεχθῆι κάποια ἀναφορὰ ἢ κάποιο εἶδος κατήχησης ἀπὸ τοὺς Καθηγητὲς τους ἀναφορικά μὲ τὸν Σταυρὸ. Καταρρίπτοντας λοιπὸν τὸν ἰσχυρισμὸ περὶ παραβίασης τοῦ ἄρθρου 2, τὸ ΕΔΔΑ ἔκρινε ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἀντίστοιχα παραβίαση τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας (ἄρθρο 9) ἢ κάποια σχετικὴ διακριτικὴ ἀντιμετώπιση (ἄρθρο 14). Τὸ ΕΔΔΑ ἔκρινε ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας μὲ 15/2, καὶ τὴ μειοψηφία νὰ τονίζει ἀφ' ἑνὸς τὴν προβληματικὴ νομοποίηση τῆς διακριτικῆς εὐχέρειας τῆς Ἰταλικῆς Διοίκησης σὲ δύο Βασιλικά Διατάγματα καὶ ὄχι σὲ νομοθετήματα προερχόμενα ἀπὸ δημοκρατικὸς θεσμούς, ἀφ' ἑτέρου ὅτι στόχος τῆς ἐκπαίδευσης πρέπει νὰ εἶναι ἡ δημιουργία ἐνὸς οὐδέτερου καὶ πλουραλιστικοῦ περιβάλλοντος.

Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀξίζει νὰ παρατηρήσουμε τί καθεστῶς ἐπικρατεῖ στὴν Εὐρώπη ἀναφορικά μὲ τὸ θέμα τοῦ Σταυροῦ. Στὴν πλειονότητα τῶν κρατῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης δὲν ὑπάρχουν συγκεκριμένοι κανονισμοί-νόμοι ποὺ νὰ ὀρίζουν τὸ καθεστῶς τοῦ Σταυροῦ στὰ σχολεῖα. Μόνο σὲ Γαλλία, FYROM καὶ Γεωργία ἀπαγορεύεται ἡ ὑπαρξή του. Σὲ Αὐστρία, Πολωνία, Ἰταλία, καθὼς καὶ σὲ ὀρισμένα ὁμοσπονδιακὰ κρατίδια τῆς Γερμανίας ἰσχύει τὸ ἀντίθετο. Στὴ Ρουμανία, τὸ Ἄνωτατο Δικαστήριο ἔκρινε ὅτι ὁ Σταυρὸς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει σὲ χώρους ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴ θρησκευτικὴ παιδεία ἢ κατὰ τὴ διάρκεια θρησκευτικῶν μαθημάτων. Στὴν Ἰσπανία, τὸ Ἄνωτατο Δικαστήριο τῆς Καστίλλης καὶ Λεὸν ἔκρινε ὅτι τὸ θέμα τοῦ Σταυροῦ ἀφορᾷ τοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς γονεῖς κάθε σχολείου ξεχωριστά, καὶ ὅτι ὁ Σταυρὸς θὰ πρέπει νὰ ἀφαιρεθεῖ, ἐφόσον ὑπάρχει ρητὸ αἵτημα ἀπὸ τοὺς γονεῖς.

Στὴν οὐσία του, τὸ θέμα τῆς ὑπαρξης τοῦ Σταυροῦ στὶς σχολικὲς αἵθουσες ἀλλὰ

καὶ σὲ ἄλλες ἐκφάνσεις τοῦ κράτους, ὅπως παραδείγματος χάριν στὰ δικαστήρια, εἶναι ἓνα βαθιὰ πολιτικὸ θέμα, καὶ ὄχι νομικό. Ὁ νόμος μπορεῖ νὰ θέσει ἓνα πλαίσιο, μέσα στὸ ὁποῖο ἡ ἐκάστοτε πολιτικὴ βούληση θὰ καθορίζει τὴ θέση τῆς. Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, ἡ ἀπαγόρευση τῶν διακρίσεων, ὁ σεβασμὸς τῆς διαφορετικότητας καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς, ὀρίζουν αὐτὸ τὸ πλαίσιο. Εἶναι ἀρχὲς ποὺ ἀποκτήθηκαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες καὶ διαμορφώθηκαν μετὰ ἀπὸ πολλοὺς –καὶ τὶς περισσότερες φορὲς ὄχι ἀναίμακτους– ἀγῶνες. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστιανισμὸς διαμορφώθηκε καὶ βασίζεται σὲ αὐτὲς τὶς ἀξίες. Ἡ σχέση μετὰξὺ Ἐλευθερίας καὶ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἀμφίδρομη. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ Εὐρώπη ἀποτελεῖ τὴν κοιτίδα τῆς Δημοκρατίας, τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μπορεῖ λοιπὸν ὁ Σταυρὸς νὰ ξεκίνησε ὡς ὄργανο βασανιστηρίων καὶ σύμβολο ἐπιβολῆς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, μετεξελίχθηκε ὅμως σὲ θρησκευτικὸ σύμβολο, γιὰ νὰ φθάσει στὴν ἐποχὴ μας νὰ ἀποτελεῖ σύμβολο ἐλευθερίας, παράδοσης καὶ ἀξιών, συνεχίζοντας τὴν πορεία του στὸ μέλλον.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πηνελόπη Φουντεδάκη, «Σχέσεις κράτους καὶ Ἐκκλησίας στὸν εὐρωπαϊκὸ χώρο», *Τὸ Σύνταγμα. Διμηνιαία Ἐπιθεώρηση Συνταγματικῆς Θεωρίας καὶ Πράξης* 4-5/2000.
2. Χαράλαμπος Παπαστάθης, *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, Σάκκουλας 2003.
3. Ἐταιρεία Νομικῶν Βορείου Ἑλλάδος, *Θρησκευτικὴ Ἐλευθερία καὶ Ἐπικρατοῦσα Θρησκεία*, Σάκκουλας 2000.
4. Κυριάκος Κυριαζόπουλος, *Κράτη καὶ Θρησκευόμενα στὴν ΕΕ*, Σάκκουλας 2007.
5. European Court of Human Rights, "Lautsi and others vs. Italy 30814/06".
6. The European Convention of Human Rights.
7. http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_ita_el.htm
8. <http://sitesearch.corriere.it/forward.jsp?query=Lautsi>
9. <http://ricerca.repubblica.it/repubblica?query=Lautsi&view=repubblica>

ΑΛΕΞΗΣ ΒΛΑΧΟΣ
Δικηγόρος, MSc

ΠΟΝΤΟΣ

ΕΝΑ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Πόντος ονομάζεται η περιοχή της Μ. Ασίας που βρίσκεται κατά μήκος των παραλίων του Εύξεινου Πόντου, στον οποίο οφείλει την ονομασία της, και εκτείνεται σε σχήμα τόξου από το Βατούμ μέχρι τις εκβολές του ποταμού Άλυ και τη Σινώπη.

Η ονομασία αρχικά ήταν Άξενος Πόντος. Γρήγορα όμως η ονομασία Άξενος αντικαταστάθηκε από το *Εύξεινος Πόντος*. Γι' αυτή τη μετονομασία υπάρχουν διάφορες εξηγήσεις, με σημαντικότερη αυτή του Στράβωνος, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει: «Υστερον δὲ Εύξεινον κεκλήσθαι, τῶν Ἰώνων ἐν τῇ παραλίᾳ ἀποικίας κτισάντων».

Μια άλλη σημαντική αναφορά για τα παράλια του Εύξεινου Πόντου και την κατάσταση των εκεί ελληνικών αποικιών, που ξεπερνᾶ τη σφαίρα της «μυθολογίας» και ανήκει στην ιστορία, γίνεται από τον Ξενοφῶντα στη γνωστή *Κύρου Ανάβαση*. Εκεί είναι που ακούστηκε τό «*Θάλαττα θάλαττα*», όταν οί στρατιῶτες του αντίκριζαν τα παράλια του Εύξεινου Πόντου.

Ο Πόντος, κατά τους πρώτους ιστορικούς χρόνους, εμφανίζει μιὰ έντονη κινητικότητα λόγω του πλούτου των παραλίων του, ιδίως σε μεταλλεύματα, προσελκύνοντας τὸ ενδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων, οἱ ὅποιοι ἀργότερα

δημιούργησαν καὶ ἄλλες πόλεις καὶ σημαντικὲς ἀποικίες, ὅπως Ἡράκλεια, Σινώπη, Σαμψούντα, Οἶναιον, Κοτύωρα, Κερασούντα καὶ τέλος τὴν Τραπεζούντα.

Κατὰ τοὺς πρώτους ἀποστολικούς χρόνους ἀρχίζει νὰ διαδίδεται στὸν Πόντο ὁ Χριστιανισμὸς –ὅπως μαρτυρεῖ ἡ *Πρὸς Γαλάτας* ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου– καὶ ἀρχίζει νὰ ἀπλώνεται σημαντικὰ, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία διοικητὴς τῆς Ἐπαρχίας ἦταν ὁ Πλίνιος ὁ Νεώτερος. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν ἐσωτερικῶν περιοχῶν τοῦ Πόντου ἀρχισε μόλις τὸν 3^ο αἰῶνα, κυρίως χάρις στὸν ζῆλο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας, πὺ πέθανε τὸ 270 μ.Χ.

Τὸ 1204 ἡ Κωνσταντινούπολη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Λατίνων-Σταυροφόρων. Ἦταν τότε ἡ στιγμὴ πὺ ὁ Πόντος, μὲ κορυφαία τὴν Τραπεζούντα, κλήθηκε νὰ παίξει τὸν σημαντικὸ του ρόλο ὡς στυλοβάτης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐνῶ ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία διαμελιζόταν, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἴδρυσε στὴν Τραπεζούντα τὴν ὁμώνυμη αὐτοκρατορία, φιλοδοξώντας νὰ ξεκινήσει ἀπὸ ἐκεῖ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους. Ἡ αὐτοκρατορία αὐτὴ διατηρήθηκε μέχρι τὸ 1461, ὅποτε καὶ καταλύθηκε ἀπὸ τὸν Μωάμεθ.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τραπεζούνας καὶ τὴν κατάκτηση τοῦ Πόντου ἀπὸ τοὺς

Τούρκους, άρχισε ή φυγή τών κατοίκων από τὰ παράλια τῆς χώρας. Άλλοι κατευθύνθηκαν πρὸς τὴ νότιο Ρωσία, ἐνῶ ἄλλοι μεταφέρθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς εἶχε ἐλαττωθεῖ μετὰ τὶς σφαγὲς καὶ τὶς λεπλασίες τῶν Τούρκων.

Ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς ὁμως τῶν Ποντίων ἦταν ὁ ἐξισλαμισμὸς, ὁ ὁποῖος γινόταν κάποιες φορὲς ἐκούσια, ἀλλὰ δυστυχῶς τὶς περισσότερες ἀκούσια. Ἔτσι, προκειμένου οἱ κάτοικοι τοῦ Πόντου νὰ σταματήσουν νὰ διώκονται ἀπὸ τοὺς ἰσλαμιστὲς καὶ νὰ καταφέρουν νὰ διασφαλίσουν τὶς ζωὲς τους μὰ καὶ τὶς ζωὲς τῶν παιδιῶν τους, καὶ γιὰ νὰ σώσουν τὶς περιουσίες τους ἀπὸ τὶς ἀπάνθρωπες διαθέσεις τῶν Τούρκων, πολλοὶ ἄλλαξαν μόνον στὰ λόγια –φαινομενικά– τὴ θρησκεία τους.

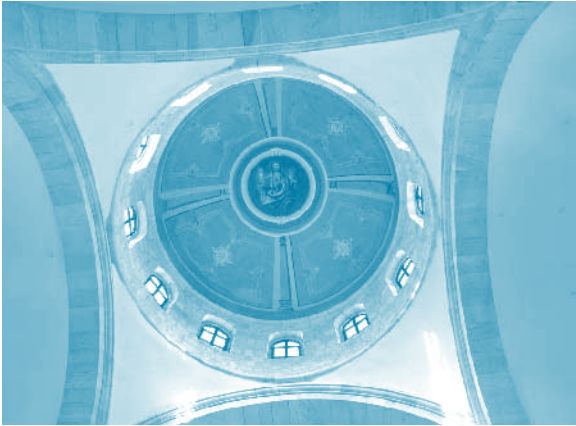
Οἱ Τούρκοι γρήγορα κατάλαβαν πὼς εἶχαν συμφέρον νὰ «ἀνέχονται» τοὺς Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἔτσι θὰ εἶχαν φορολογήσιμο ὑλικὸ ἀπὸ τὴ μιά, ἀλλὰ καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἔτσι ἄρχισε νὰ παρατηρεῖται μὴ ἀνθησιὰ στὸ ἐμπόριο, τὶς τέχνες καὶ τὰ ἐπαγγέλματα.

Ἡ σχετικὴ ὁμως αὐτὴ εὐημερία τῶν Χριστιανῶν δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ προκαλέσει διωγμοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποὺ εἶναι γνωστοὶ γιὰ τὴν πλεονεξία καὶ τὶς ἀρπακτικὲς τους διαθέσεις. Ἔτσι ἄρχισε γιὰ τοὺς Ἕλληνες μὴ ἀκόμη περίοδος μεταναστεύσεως, στὴ Ρωσία καὶ τὴ Μολδοβλαχία. Ἄλλοι πάλι προτίμησαν νὰ ἐξισλαμισθοῦν. Τὸ μεγαλύτερο ὁμως μέρος τῶν Ἑλλήνων παρέμεινε καρτερικὰ στὴ θρησκεία τῶν πατέρων του.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φανεροὺς Ἕλληνες Χριστιανοὺς, ὑπῆρχαν καὶ οἱ λεγόμενοι «Κρυπτοχριστιανοί». Τὸ θέμα τῶν Κρυπτοχριστιανῶν ἀφ' ἑνὸς ἐκπίπτει τοῦ

ἀντικειμένου μας, ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἔχουν ἀσχοληθεῖ εἰδικώτερα μὲ αὐτό, ὅπως ὁ Νικ. Ἀνδριώτης στὸ βιβλίο του *Κρυπτοχριστιανικά κείμενα* ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Μακεδονικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης τὸ 1974. Ἐπιτρέψτε μου ὁμως νὰ προσθέσω μὴ πληροφορία ἀπὸ τὸ διαδίκτυο. Μὲ κομμένη κυριολεκτικὰ τὴν ἀνάσα παρακολούθησε τὸ κοινὸ τὴ διάλεξη τοῦ γνωστοῦ δημοσιογράφου Νίκου Χειλαδάκη, ποὺ ἐγίνε στὸν δῆμο Θέρμης καὶ μεταδόθηκε ἀπὸ τὸν τηλεοπτικὸ σταθμὸ 4E τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, σχετικὰ μὲ τὴν Ὁρθοδοξία στὴ σημερινὴ Τουρκία. Ὁ δημοσιογράφος, μετὰ ἀπὸ πολυετῆ ἔρευνα, μὲ ἀπολύτως τεκμηριωμένα στοιχεῖα, πολλὰ ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι δημοσιεύματα τοῦ ἴδιου τοῦ τουρκικοῦ τύπου, ἀκόμη καὶ μὲ βίντεο ἀπὸ ἐκπομπὲς τῆς τουρκικῆς τηλεόρασης, ἀποκάλυψε μὴ ἄλλη, ἐντελῶς ἄγνωστη καὶ θαμμένη πλευρὰ τῆς πραγματικότητας στὴ σημερινὴ Τουρκία. Κατὰ τὴ διάλεξη αὐτή, ὁ Νίκος Χειλαδάκης παρουσίασε τὰ ἀποκαλυπτικὰ στοιχεῖα ἔρευνας τουρκικῆς ἐφημερίδας, ποὺ καταγράφει μόνον τὰ τελευταῖα τρία χρόνια στὴν Τουρκία τὸν ἀσύλληπτο ἀριθμὸ τῶν 8.000.000 πωλίσσεων Ἀγίων Γραφῶν στὴν τουρκικὴ γλῶσσα. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι

άπλό: Ποιός τις αγόρασε και ποιός τις διάβασε;

Ώς επανέλθουμε όμως στο θέμα μας, τόν Πόντο. Η φαινομενικά ήρεμη κατάσταση στον Πόντο διήρκεσε μέχρι τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα, δηλαδή μέχρι το 1909. Τότε το νεοτουρκικό καθεστώς, μετά την επικράτησή του, άρχισε τις διώξεις κατά του έλληνικού στοιχείου σε όλοκληρη την Τουρκία, αλλά ειδικότερα στον Πόντο.

Οί τουρκικές αρχές συγκέντρωναν τους κατοίκους των ελληνικών χωριών του Πόντου και τους ανάγκαζαν να περπατούν χιλιόμετρα ολόκληρα χωρίς στάσεις. Όποιος σταματούσε μαστιγωνόταν, για να αναγκαστεί να προχωρήσει. Τα βράδια τους στοιβάζανε όλους μαζί σε χάνια ή σε διάφορα «χαμάμ», όπου ο πιό τυχερός έβρισκε ένα σκληρό μέρος να κοιμηθεί. Στά «χαμάμ» ανάγκαζαν όλο τον κόσμο να κάνει μπάνιο στον καυτό αέρα, και μετά τόν έβγαζαν έξω, στο χιόνι και στην παγωνιά, με αποτέλεσμα ο κόσμος να πεθαίνει από πνευμονίες και παντός είδους αρρώστιες. Δεν είναι λίγες οί αναφορές που λένε ότι μανάδες παρακαλούσαν άλλες μανάδες, εκτός των караβανιών, να πάρουν τα παιδιά τους, για να τὰ κρατήσουν στη ζωή και να τὰ μεγαλώσουν.

Αυτοί οί «Τραντέλληνες» (ποντιακή

λέξη), οί ήρωες, πέθαιναν στους δρόμους του αλύτρωτου, μα όχι χαμένου Πόντου, και έμεναν άθαφτοι, έρμαια στα νύχια των θηριών και των άγριων πουλιών, αλλά και στα νύχια των άλλων θηριών (όχι των τετράποδων, αλλά των διπόδων), που άκόμα και νεκρούς δεν τους άφηναν σε ήρεμία, αλλά αντιθέτως τους κατάκλεβαν και φωτογραφίζονταν μαζί τους, για να φανεί άργότερα στον κόσμο ή βαρβαρότητα τους.

Δεν θα τελείωνε όμως τόσο εύκολα ή κτηνωδία. Ύπηρξε και δεύτερη περίοδος διωγμών (1914-1922). Οί Τουρκοί, έχοντας έμπλακει στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και θέλοντας να έξωνώσουν τους «γκιαούρηδες» (άπίστους), κήρυξαν έπιστράτευση για 30 ήλικίες (20-50 έτων). Σκοπός τους δεν ήταν να τους ρίξουν στον πόλεμο, αλλά να έπιφέρουν τόν άφανισμό και τη φθορά των Χριστιανών, όπως δυστυχώς έδειξε ή πραγματικότητα άργότερα.

Οί Έλληνες κάτοικοι του Πόντου που ζούσαν εκεί πριν τόν Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο πλησίαζαν τις 700.000. Έπτακόσιες χιλιάδες, παρὰ τους βίαιους έξισλαμισμούς, παρὰ τους διαδοχικούς κατατρογμούς και τις σφαγές (1828, 1856, 1878) που έξαπολύονταν, όποτεδήποτε ή Όθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετώπιζε έξωτερικές ή έσωτερικές δυσχέρειες, βάφοντας κόκκινη την ολόχαρη γη του Πόντου.

Η τελική λύση του «ποντιακού προβλήματος» προγραμματίσθηκε και εφαρμόσθηκε από την τουρκική έξουσία τόν 1915, παρὰλληλα με την τελική λύση του «αρμενικού προβλήματος». Την έξουσία κατείχαν τότε οί Νεότουρκοί, οί όποιοί, αφού ξεκίνησαν τόν 1908 με προοδευτικές έξαγγελίες τύπου «liberté, égalité, fraternité», είχαν γρηγορα έξελιχθεί στους χειρότερους έχθρους των χριστιανικών

μειονοτήτων και στους θεωρητικούς της εξάλειψης όλων των άλλοεθνών και άλλοθρησικών της τουρκικής επικράτειας με γενοκτονία.

Πρόσχημα για την εξαπόλυση του διωγμού υπήρξε ο ρωσοτουρκικός πόλεμος, που έγινε στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και τερατίσθηκε με πανωλεθρία της Τουρκίας (μόνο στη μεγάλη

στρατεύσιμοι χριστιανοί του Πόντου. Οί άνδρες των ταγμάτων αυτών συστεγάζονταν κυριολεκτικά ό ένας πάνω στον άλλο. Οί άθλιες αυτές συνθήκες έφεραν με τη σειρά τους τις ψείρες, τον τύφο και τελικά τον θάνατο.

Δέν θα θέλαμε να αναφερθοΰμε με λεπτομέρειες στην ιστορική μνήμη των σφαγών του άμαχου πληθυσμού των Ποντίων, αλλά δέν άντέχουμε στον πειρασμό να μην αναφερθοΰμε στον μαζικό –μα όχι και μοναδικό– σφαγιασμό των 1.320 κατοίκων της Σαμψούντας την 4 Ιουνίου 1921, με πρωτεργάτη και άρχηγό τον περιβόητο Τοπάλ Όσμάν άγά, ό οποίος, ως άνταμοιβή για τους νεκρούς που έσπειρε γύρω του, έλαβε τον βαθμό του άντισηνταγματάρχη και τό άξίωμα του δημάρχου της Κερασούντας.

Η θεία δίκη όμως τον τιμώρησε με άπαγχονισμό, με διαταγή του ίδιου του του προστάτη Κεμάλ, ως υπεύθυνο της δολοφονίας του βουλευτή της Τραπεζούντας Άλη Σουκρή, που άντιτάχθηκε σθεναρά στην ιδέα της διώξεως των Έλλήνων του Πόντου και προκάλεσε με τη στάση του εξέγερση και θύελλα άντιδράσεων των κεμαλιστών του καθεστώτος. Για τη δολοφονία του βουλευτή Άλη Σουκρή ή άλήθεια ποτέ δέν θα γίνει γνωστή, γιατί ή εξέγερση που προκλήθηκε υποχρέωσε τό καθεστώς να ρίξει όλο τό βάρος της εϋθύνης στους ώμους του Τοπάλ Όσμάν άγά, του οποίου τό πτώμα αίωρείτο για τρεις μέρες κρεμασμένο σε κεντρική πλατεία της Άγκυρας, προς κατευνασμό του έξεγερμένου πλήθους, και προκειμένου να πεισθεί ή κοινή γνώμη ότι αυτός ήταν ό δολοφόνος.

Άλλά τό πιο περίεργο είναι ότι, μερικές δεκαετίες άργότερα, οί Τούρκοι σκέφθηκαν καλύτερα τό ζήτημα και άναθεώρησαν τη γνώμη του Κεμάλ για τον Τοπάλ, άνεγείροντας για τον τελευταίο ένα μνημείο στην παλαιά άκρόπολη

Οί Έλληνες κάτοικοι του Πόντου που ζούσαν εκεί πριν τό Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο πλησίαζαν τις 700.000, παρά τους βίαιους έξισλαμισμού, παρά τους διαδοχικούς κατατρεγμούς και τις σφαγές που εξαπολύονταν, όποτεδήποτε ή Όθωμανική Αύτοκρατορία άντιμετώπιζε έξωτερικές ή έσωτερικές δυσχέρειες, βάφοντας κόκκινη την όλόχαρη γη του Πόντου.

μάχη του Σαρί Καμής χάθηκαν σχεδόν 90.000 Τούρκοι στρατιώτες) και με την κατάληψη της Τραπεζούντας από τους Τούρκους. Άμέσως ή τουρκική κυβέρνηση άρχισε να διαδίδει ότι για τη συμφορά εκείνη έφταιγε «ή δολιότητα των Άρμενίων και των Ρωμών του Πόντου», ιδίως εκείνων που υπηρετοΰσαν στον στρατό, ένω οί χοτζάδες φανάτιζαν τον όχλο και διεκήρυσσαν πως ήταν άϊσχος να πολεμούν γκιαουρηδες κάτω από την ίερη σημαία του Προφήτη. Έτσι σχηματίσθηκαν τά περιβόητα «Άμελε Ταμπουρού» (= Τάγματα Έργασίας) του τουρκικού στρατού, με δυναμικό 250.000 άνδρων, στα όποια στέλλονταν άποκλειστικά οί

της Κερασούντος. Σήμερα η Κερασούντα παρουσιάζει την έσωτερική αντίφαση να διαθέτει δύο μνημεία, ένα για τον Κεμάλ, που σκότωσε τον Τοπάλ, και ένα για τον Τοπάλ, που σκοτώθηκε από τον Κεμάλ.

* * *

Θα κλείσουμε με δύο σχόλια που άφορούν τον σημερινό Πόντο, με τη διευκρίνιση ότι πρόκειται για σχόλια ΑΠΟΛΙΤΙΚΑ. Πρώτον, θα αναφερθούμε στον Ρετζέπ Ταγίπ Έρντογάν, τον σημερινό πρωθυπουργό της Τουρκίας. Καί, δεύτερον, θα σταθούμε σε μια πληροφορία από το διαδίκτυο για την ύπαρξη μιας ομάδας Ποντίων που μιλάει κάποια ποντιακή διάλεκτο που είναι πολύ κοντά στα αρχαία ελληνικά.

Και πρώτα για τον Ρετζέπ Ταγίπ Έρντογάν: Η καταγωγή των γονιών του είναι από την Ποταμιά (Güneysu), δέκα περίπου χιλιόμετρα στα περίχωρα της Ριζούντος. Άρα, είναι Πόντιος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 26 Φεβρουαρίου του 1954. Είναι και αισθάνεται Τούρκος, κατά δική του δήλωση σε απάντηση σε έρώτηση δημοσιογράφου για την καταγωγή του. Διευκρινίζουμε: Το χωριό του ανήκει στην Τουρκία, και αυτός είναι 100% Τούρκος. Οί Χριστιανοί εκεί το 1924 βαπτίσθηκαν Έλληνες και ήλθαν στην Ελλάδα, και οί μουσουλ-

μάνοι βαπτίσθηκαν Τούρκοι και έμειναν εκεί.

Ο Έρντογάν, που είναι και αισθάνεται Τούρκος, πριν από καιρό διάλεξε τη μικρή και άσημη έπαρχιακή πόλη του Dusze, προκειμένου να καταδείξει σε όλους τη νέα στροφή στο τουρκικό κρατικό ιδεολόγημα. Σε μια άνευ προηγουμένου δήλωσή του τόνισε:

«Φασιστική ήταν η νοοτροπία που οδήγησε στην εκδίωξη ανθρώπων με διαφορετική εθνική ταυτότητα από την Τουρκία. Αυτό του είδους οί αντιλήψεις δεν φαίνεται δυστυχώς να έχουν μεταβληθεί. Για πολλά χρόνια τα πράγματα έμειναν άπαράλλακτα στη χώρα αυτή, και έδιωχταν τούς εκπροσώπους και τὰ μέλη των διαφόρων έθνοτήτων. Κανείς δεν σκεφτόταν με ψυχραιμία. Τελικώς, τί κερδίσαμε;», ρωτᾷ απορρώντας ο Έρντογάν. Δεν είναι τυχαίο οτι η δήλωσή του προβλήθηκε από τὰ μεγαλύτερα think tanks άμερικανικῶν συμφερόντων, όπως τὸ Jamestown Foundation, και ὄχι μόνον.

Έπιτρέψτε μας να παραθέσουμε ἄλλη μία πληροφορία, δανεισμένη από τὸ διαδίκτυο (www.amen.gr), από γεγονότα του Αύγουστου του 2010 ἐπ' ευκαιρία της πρώτης Λειτουργίας στην Παναγία Σουμελά. Αφήνουμε την αξιολόγηση σε σᾶς:

Ο πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Έρντογάν, εύρισκόμενος σε δείπνο του Ραμαζανίου (Ιφτάρ), που παρέθεσε η Ένωση Βιομηχάνων και Επιχειρηματιῶν (MUCIAD) στην πόλη Γκαζιάντεπ στη νοτιοανατολική Τουρκία, αναφέρθηκε στην ιστορική Θεία Λειτουργία που τελέσθηκε στην Ίερά Μονή Παναγίας Σουμελά στην Τραπεζούντα του Πόντου, λέγοντας: «Σήμερα στη Σουμελά ήλθαν οί Χριστιανοί και τέλεσαν τη Θεία Λειτουργία σύμφωνα με την παράδοσή τους». Στη συνέχεια ο Τούρκος πρωθυπουργός αναφέρθηκε στις

διακηρύξεις των Τούρκων ἐθνικιστῶν, λέγοντας, «μια δυο ομάδες, ὅπως εἶναι γνωστό –δὲν χρειάζεται νὰ ἐξηγήσω ποιοὶ εἶναι αὐτοί–, λένε, Ὅρίστε, ξαναζωντάνεψαν τὴν ἐπιθυμία γιὰ δημιουργία κράτους τοῦ Πόντου». Ὁ Τούρκος πρωθυπουργὸς συνέχισε λέγοντας: «Φίλοι μου, τί ἔγινε; Τί κερδίζουμε; Νὰ σὰς πῶ. Αὐτὸς ποὺ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν πίστη του δὲν φοβάται τὴν ἐλευθερία τῆς πίστεως. Ὅποιος πιστεύει στὶς ἰδέες του καὶ στὶς σκέψεις του δὲν φοβάται τὴν ἐλευθερία τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν σκέψεων. Αὐτοὶ λένε ὅτι εἶναι “ἐθνικιστές”. Ἀνοίξτε καὶ ρίξτε μιὰ ματιὰ στὴν ἱστορία τῶν Ὀθωμανῶν. Κοιτάξτε. Τὰ εἶχαν φοβηθεῖ αὐτὰ οἱ Ὀθωμανοί; Ἀντίθετα, ἐπὶ Ὀθωμανῶν ἦταν ἀνοικτά,

ντίους στὴ σημερινὴ Τουρκία ποὺ μιλάνε... ἀρχαία ἑλληνικά. Μπορεῖ οἱ περισσότεροὶ νεοἑλληνες νὰ γνωρίζουν ἐλάχιστα ἢ νὰ ἀγνοοῦν παντελῶς τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὄχι ὅμως καὶ μιὰ ἀπομονωμένη κοινότητα στὶς ἀκτὲς τῆς Μαύρης Θάλασσας, στὴ βορειοανατολικὴ Τουρκία. Σύμφωνα μὲ δημοσίευμα τοῦ βρετανικοῦ *Independent*, περίπου 5.000 ἄνθρωποι φαίνεται ὅτι μιλοῦν μιὰ διάλεκτο ποὺ πλησιάζει ἐκπληκτικὰ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὅπως ἐπισημαίνουν εἰδικοί γλωσσολόγοι, μέσῳ αὐτῆς τῆς διαλέκτου μποροῦν νὰ ἐξάγουν πολλὰ σημαντικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνα, καθὼς καὶ τὸ πῶς αὐτὴ ἐξελιχθῆκε.

Οἱ γλωσσολόγοι διαπίστωσαν ὅτι ἡ διάλεκτος Romeyka, μιὰ ποικιλία ποντιακῶν ἑλληνικῶν, ἔχει δομικὲς ὁμοιότητες μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ποὺ δὲν παρατηροῦνται σὲ ἄλλες μορφὲς τῆς γλώσσας ποὺ ὁμιλεῖται σήμερα.

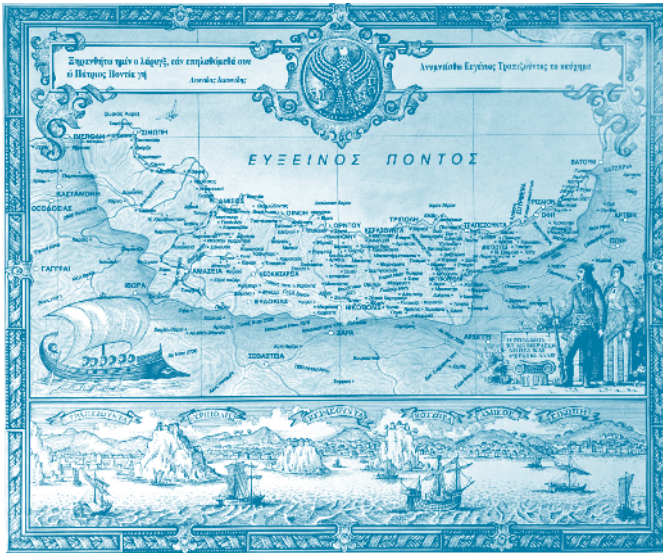
χωρὶς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν παραμικρὴ δυσκολία. Τὰ χρησιμοποίησαν στὶς σχέσεις τους μὲ τὴ διεθνή κοινότητα, μὲ τὸν καλύτερο τρόπο, πρὸς ὄφελος τῆς δικῆς τους ἐξουσίας. Τώρα, τί εἶναι αὐτά; ... Θεέ μου! Ἐνα κλίμα φοβίας, μὲ σκοπὸ νὰ ἀναστατώσουν τὴ χώρα καὶ νὰ φέρουν τὰ πάνω κάτω».

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι, ὅταν ὁ Τούρκος πρωθυπουργὸς Ἐρντογὰν εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴν Τραπεζοῦντα καθ' ὁδὸν γιὰ τὴν ἰδιαίτη πατρίδα του, πού, ὅπως προαναφέραμε, βρίσκεται στὴν περιοχὴ τῆς πόλης Ρίζε στὴ Μαύρη Θάλασσα, σύμφωνα μὲ πληροφορίες, σὲ συζήτηση ποὺ εἶχε μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς Τραπεζοῦντας, τοὺς συνέστησε «ἡ φιλοξενία νὰ εἶναι ἄσφογη πρὸς τοὺς ἐπισκέπτες ποὺ θὰ ἔλθουν γιὰ τὴ λειτουργία στὴ Σουμελᾶ».

Καὶ τώρα τὸ δεύτερο σχόλιο, γιὰ Πο-

Ἡ κοινότητα ζεῖ σὲ ἓνα σύμπλεγμα χωριῶν κοντὰ στὴν τουρκικὴ πόλη τῆς Τραπεζοῦντας, ὅπου κάποτε ἦταν ἡ ἀρχαία πόλη τοῦ Πόντου. Οἱ γλωσσολόγοι διαπίστωσαν ὅτι ἡ διάλεκτος Romeyka, μιὰ ποικιλία ποντιακῶν ἑλληνικῶν, ἔχει δομικὲς ὁμοιότητες μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ποὺ δὲν παρατηροῦνται σὲ ἄλλες μορφὲς τῆς γλώσσας ποὺ ὁμιλεῖται σήμερα. Ἐπίσης, ἡ διάλεκτος Romeyka παρουσιάζει πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὸ ἀρχαῖο λεξιλόγιο. Ὅπως λέει ἡ λέκτορας Φιλολογίας Ἰωάννα Σιταρίδου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge, «ἡ χρῆση τοῦ ἀπαρεμφάτου ἔχει χαθεῖ στὰ νέα ἑλληνικά. Ὅμως στὰ Romeyka ἔχει διατηρηθεῖ».

Μιὰ πιθανότητα εἶναι ὅτι οἱ ὁμιλητὲς αὐτῆς τῆς διαλέκτου μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ ἀπευθείας ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποὺ ζοῦσαν στὶς ἀκτὲς τῆς Μαύρης

Θάλασσας πρὶν ἀπὸ τὸν 6^ο ἢ 7^ο αἰῶνα π.Χ., ὅταν ἡ περιοχή ἀποικίσθηκε ἀρχικά. Ἄλλὰ εἶναι ἐπίσης πιθανὸ νὰ εἶναι ἀπόγονοι αὐτοχθόνων πληθυσμῶν ἢ μιᾶς μεταναστευτικῆς φυλῆς, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάστηκαν νὰ μιλοῦν τὴ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀποίκων.

Οἱ κάτοικοι τῆς συγκεκριμένης περιοχῆς εἶναι εὐσεβεῖς μουσουλμάνοι, γι' αὐτὸ καὶ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ παραμείνουν στὴν Τουρκία μετὰ τὴ Σύμβαση τῆς Λωζάννης τοῦ 1923.

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας

Σημαντικὸ στάσιμο στὴν ἀδιάκοπη ροὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Πόντου ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ 13^{ου} αἰῶνα, ὅταν ἰδρύθηκε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας. Ἡ ἀνάγκη νὰ πολεμᾷ μόνη, νὰ αὐτοαμύνεται καὶ νὰ μὴ στηρίζεται στὴ βοήθεια ἀπὸ τὴν κεντρικὴ διοίκηση τοῦ κράτους, τὴν Κωνσταντινούπολη, τῆς ἔδωσε ἐκ τῶν πραγμάτων, *de facto*, αὐτονομία καὶ προετοίμασε τὴν ἴδρυση δικοῦ τῆς κράτους.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 13^{ου} αἰῶνα, μέσα στὴ δίνη τῶν ἐμφυλίων πολέμων ποὺ ταλάιζαν τὴν Αὐτοκρατορία, οἱ ἔγγονοι τοῦ τραγικοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Α', τοῦ τελευταίου Κομνηνοῦ, ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Δαυίδ, μὲ τὴ βοήθεια ἰβηρικῶν στρατευμάτων καὶ τῆς θείας τους βασιλισσας τῆς Γεωργίας Θάμαρ, κατέλαβαν τὸν Πόντο καὶ ἴδρυσαν τὴν αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας.

Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζούντας ὀνομαζόταν ἴσαμε τὸ 1261 «πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων», κατὰ

μίμηση τοῦ ὁμολόγου του στὴν Κωνσταντινούπολη. Μετὰ τὸ 1261, ὅταν πιά ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀπὸ τὴ Νίκαια εἶχε ἀποκαταστήσει τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία στὴν πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας ἔχασε τὰ Κωνσταντινουπολιτικά της ὄνειρα, παρέμεινε ὅμως ἕνα ἑλληνικὸ κράτος μὲ ζῶσα τὴν αὐτοκρατορικὴ παράδοση. Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζούντας ὀνομάσθηκε τότε «πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Ἀνατολῆς, Ἰβήρων καὶ Περαιτίας ὁ Μέγας Κομνηνός». Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν διασποῦσε τὴν ἐνότητα τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ δῆλωνε ὅτι ἡ Τραπεζούντα συνέχιζε τὴν αὐτοκρατορικὴ παράδοση στὴν Ἀνατολί, ἀκριβῶς ὅπως ἔκανε ἡ Κωνσταντινούπολη στὴ Δύση. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔμβλημά της ἦταν ὁ Μονοκέφαλος Ἄετός, σύμβολο τῆς κυριαρχίας της στὴν Ἀνατολί, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Δικέφαλο Ἄετὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ ὑποστασίαζε τὰ παγκόσμια ὄνειρα τῆς

ἀποκατεστημένης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἔμεινε κράτος ἑλληνικό, στὰ ἄκρα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ταυτόχρονα, ἦταν κέντρο τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ, χωρὶς νὰ παύει νὰ ζεῖ τὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον της γιὰ τὸν οἰκουμενικὸ ἑλληνισμό καὶ τὴν οἰκουμενικὴ Ὁρθοδοξία.

Οἱ πόλεμοι μὲ τοὺς Τούρκους συνεχίζονταν καὶ ἔπαιρναν ὄλο καὶ ἀγριώτερη μορφή. Τώρα τὰ σκῆπτρα εἶχαν πάρει οἱ Ὁθωμανοί, ποὺ ἐπιδίωκαν νὰ ἐνοποιήσουν κάτω ἀπὸ τὴ δύναμὴ τους ὄλο τὸν Πόντο καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία, καὶ ἡ Τραπεζοῦντα ἦταν τὸ μεγάλο ἐμπόδιο. Τὸ ὄραμα γιὰ τὸ Ἰσλάμ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἡ κατάκτηση τῆς μικρῆς αὐτοκρατορίας ποὺ ἔσπεκε στὰ πόδια του.

Τὰ πράγματα ἄρχισαν νὰ δυσκολεύουν μετὰ τὸ 1451. Καὶ τότε ἡ ἱστορία ἔκανε μιὰ ἀπὸ τὶς συνθησιμένες της στροφές. Στὰ 1458 πεθαίνει, μετὰ ἀπὸ δώδεκα μαρτυρικὰ χρόνια βασιλείας, ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Δ΄, καὶ τὸν διαδέχεται ὁ ἀδελφός του Δαυῖδ. Εἶναι ὁ τελευταῖος Ἑλληνας αὐτοκράτορας στὴν Ἀνατολή. Συνεχίζει τὴν πολιτικὴ τοῦ Ἰωάννη καί, μὲ προτροπὴ τοῦ Βησσαρίωνα, ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν πάπα Πίο Β΄, τοὺς Βενετούς καὶ τοὺς Οὐγγρούς, ἀλλὰ ματαίως!

Ἡ ἐπιθανάτιος ἀγωνία δὲν εἶναι ὁ καλύτερος σύμβουλος. Τὶς κινήσεις του τὶς μαθαίνει ὁ Πορθητῆς, καὶ ἀποφασίζει νὰ τελειώνει μὲ τὴν Τραπεζοῦντα. Ἔτσι, τὸ 1460, ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸν τραγικὸ Μάιο τοῦ 1453, ξεκινᾷ τὴν ἐκστρατεία του, καὶ τὸ 1461, Ἰούλιο μῆνα, ἀρχίζει τὴν πολιορκία, ποὺ κρατᾷ ἕνα μῆνα.

Ὁ Δαυῖδ ἔχει στὴ διάθεσή του 20.000 στρατὸ καὶ 30 πλοῖα. Κι ὅμως, δὲν τόλμησε νὰ δοκιμάσει. Προτίμησε νὰ ἀκούσει τὶς συμβουλές τοῦ Γεωργίου Ἀμιρού-

τση καὶ νὰ παραδώσει τὴν πόλη. Ἴσως ἀπέβλεπε στὴν ἐφαρμογὴ τῆς «τζίμιά», δηλαδὴ τῆς συνθήκης ὑποταγῆς ποὺ «ὑποχρέωνε» τὸν σουλτάνο νὰ σεβαστεῖ τὸ δικαίωμα ζωῆς τῶν κατακτημένων. Ἀπατήθηκε ὅμως. Ὁ Μεχμέτ μπῆκε στὴν πόλη νικητῆς καὶ τροσπαιούχος στὶς 15 Αὐγούστου τοῦ 1461. Προηγουμένως υπέγραψε συμφωνία μὲ τὸν Δαυῖδ νὰ σεβαστεῖ τὴ ζωὴ τοῦ ἰδίου καὶ τῶν κατοίκων. Δὲν τήρησε ὅμως κανέναν ὄρο. Ἐκείνες τὶς μέρες, ἡ πόλη πνίγηκε στὸ αἷμα. Ὁ Δαυῖδ μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ τοὺς εὐγενεῖς μεταφέρθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀργότερα ἐγκαταστάθηκαν στὶς Σέρρες, καὶ τὸ 1463 ἀποκεφαλίστηκε στὴν Ἀδριανούπολη μαζί μὲ τοὺς γιούς του, ἀρνούμενος νὰ ἀλλαξοπιστίσει.

Στὴν Τραπεζοῦντα ἡ ζωὴ ἔχασε κάθε ἀξία. Τὰ μνημεῖα καταστράφηκαν, οἱ ἐκκλησίες ἔγιναν τζαμιά, οἱ νέοι στρατολογήθηκαν στὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων. Ἡ πτώση καὶ τοῦ τελευταίου ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ χώρου ἔκανε τὴν Ἀνατολὴ ταυτόσημη μὲ τὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὸν Εὐξείνιο Πόντο κλειστὴ μουσουλμανικὴ θάλασσα. Καὶ οἱ δύο περιοχὲς θὰ ζήσουν πλέον στὸ περιθώριο τῆς Ἱστορίας.

Ὁ Ἑλληνισμός, ἀφοῦ ξεπεράσει τὰ ταρακουνήματα τῆς μεγάλης ἀλλαγῆς, θὰ περάσει σὲ νέα περίοδο σταυροαναστάσιμης δόξας, καὶ θὰ ζήσει μὲ τὴν προσδοκία τῆς λύτρωσης καὶ τὸ μαρτυρικὸ παράδειγμα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορα Δαυῖδ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ. Κρυφὰ κι ἀνομολόγητα θὰ μεταδώσει ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ τὴν ὀρθοδοξία καὶ τὸν ἀνεκτίμητο θησαυρὸ τῆς γλώσσας, μέσα ἀπὸ τὴν ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἀκριτικὰ κατορθώματα καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Γένους.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Π. ΚΕΚΗΣ
Καθηγητῆς Χειρουργικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Ὁ κληρικὸς λόγιος καὶ ἀγωνιστὴς τοῦ '21

Ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶδων προβλημάτων καὶ μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῶν ἀδιεξόδων τῆς σύγχρονης πραγματικότητος ἀπαιτεῖται ὁ φωτισμὸς τοῦ δυσχεροῦς δρόμου τῆς ζωῆς τῶν Νεοελλήνων ἀπὸ θαυμάσια ἐθνικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ παραδείγματα τῆς Ἱστορίας μας, πρόσφατης καὶ παλαιότερης. Φωτεινὴ καὶ περιφανὴς μορφή τοῦ Ἀγῶνος τοῦ '21 εἶναι ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς (1781-1851). Εἶναι ὁ κληρικὸς, ὁ ἱστορικὸς, ὁ πολιτικὸς, ὁ λόγιος καὶ ἀγωνιστὴς ἐκ τῶν γνησίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

ἠλικίαν ἐκάθη μοναχός. Ἀφωσιώθη εἰς τὴν Πίστιν μὲ τὸ ὄνομα Ἀμβρόσιος. Ἡ ψυχὴ τοῦ νεαροῦ μοναχοῦ καὶ τὸ πνεῦμα του δομοῦνται καὶ φλογίζονται ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ιδεώδη τοῦ Γένους καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁρθοδοξία καὶ Πατρίδα συνθέτουν τὸ ἐπίκεντρον τῆς ὅλης πολιτείας καὶ τῶν σκέψεων τοῦ ἀνδρός. Ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μας κρυσταλλώνεται καὶ θεριεύει μέσα ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς, ποῦ εἶναι πραγματικὸν θησαυρισμὰ διὰ τὸν νεαρὸν μοναχόν. Νεώτερος μελετητὴς καὶ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς, ὁ Γ. Κουρνούτος, σημειώνει διὰ τὸν Ἀμβρόσιον μεταξὺ πολλῶν: «Ἦταν συνετός, συγκρατημένος, καὶ εἶχε ἀποφασίσει νὰ στέκεται ὑπάκουος στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὥστόσο εὔρισκε πῶς αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἐπέβαλε τὴν μάχαιρα, γιὰ νὰ συννεπισθῆ τὸ πλάσμα του καὶ νὰ ξαναγυρίσῃ στὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς, ἦταν ποῦ παρείχε πιά τὸ δικαίωμα γιὰ λευτεριά στὸ Γένος αὐτὸ πού, ἀφοσιωμένον στὴν Ὁρθόδοξον Πίστιν του καὶ καταματωμένον ἀπ' τὰ δεινὰ τῆς σκλα-

Ο Ἀμβρόσιος (κατὰ κόσμον Ἀνδρόνικος) Φραντζῆς ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσοροῦγι Καλαβρύτων (1781). Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μ. Σπιλαίου ἐδιδάχθη τὰ ἱερά γράμματα καὶ ἔλαβε τὴν πρώτην μόρφωσίν του. Ἐκεῖ καὶ εἰς νεαρὰν

βιάς τοῦ Ἀγαρηνοῦ, εἶχε ξαναβρεῖ τὸν μίτο τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς του πορείας» (Γ. Κουρνούτος, *Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*, τόμ. Α', Εἰσαγωγή, σελ. 16).

Ὁ Ἀμβρόσιος ἦταν μελετηρός, φιλομαθής, διπασμένος πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς τὰ πρῶτα τοῦ μοναχικοῦ του βίου εἶχε καταγίνει εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν μελέτην εἰς τὸν χώρον τῆς «Μετανοίας» του, καὶ μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἀνῆλθεν εἰς τὴν κλίμακα τῆς μοναστικῆς ἱεραρχίας. Καὶ ὡς ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ μορφή, ὁ Ἀμβρόσιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν βαθμὸν, ἢ μᾶλλον ἔλαβε τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου.

σαμεν», σημειώνει, «γιγνόμενοι παράδειγμα τῆς πλουσιοδώρας συνεισφορᾶς ὁ αἰδίδιμος γέροντάς μου (ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανός) καὶ ὁ δοῦλος σας» (βλ. *Μεσσηνιακά 1968*, ἐκδ. Ἀριστομένης, 1958, σ. 296). Τὸν Νοέμβριο 1829 ὁ Ἀμβρόσιος ἐπεσείμανε τὰ ἀνωτέρω πρὸς τὸν Καποδίστριαν.

Ὁ κληρικὸς αὐτὸς κατηχίθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τὸν Γεώργιον Παγωνόπουλον (20 Φεβρ. 1819) εἰς τὴν ἔδραν τῆς Μητροπόλεως. Μετὰ τὴν μύσην του, ὁ Ἀ. Φραντζῆς ἀνέπτυξε ἐξαιρετικὴν δρασιν διὰ τὴν ἐξάπλωσίν της. Τὴν πρώτην στιγμὴν τῆς μυήσεώς του, ὁ ἴδιος κατήχησε εἰς τὰ Φιλιατρὰ τὸν Ἀντώνιον Καραπανᾶν, 45 χρό-

Ἡ ψυχὴ τοῦ νεαροῦ μοναχοῦ καὶ τὸ πνεῦμα του δομοῦνται καὶ φλογίζονται ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ιδεώδη τοῦ Γένους καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁρθοδοξία καὶ Πατρίδα συνθέτουν τὸ ἐπίκεντρον τῆς ὅλης πολιτείας καὶ τῶν σκέψεων τοῦ ἀνδρός.

Κατὰ συνέχειαν, ὁ συμμοναστής του, πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Ἀμβροσίου, ὁ Γερμανός (Ζαφειρόπουλος), γενόμενος ἐπίσκοπος Σεβαστείας, Λεονταρίου καὶ κατόπιν Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως, ἐπῆρε μαζί του καὶ τὸν Ἀμβρόσιον. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1807, ἔδρα τοῦ Ἐπισκόπου Χριστιανουπόλεως θὰ γίνῃ «κανονικῶς» ἡ Κυπριακὴ, ὁ δὲ Ἀμβρόσιος θὰ καταστῇ πρωτοσύγκελλος τοῦ Μητροπολίτου Γερμανοῦ. Μὲ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν, ὁ Ἀμβρόσιος ἐπιδίδεται εἰς δρᾶσιν καὶ ἀναπτύσσει πρωτοβουλίας διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, πνευματικὴν καὶ πολιτικοστρατιωτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς περιοχῆς. Μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, πού εἶναι ραγδαία, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὁ Ἀμβρόσιος ἀποβαίνει δυναμικὴ φυσιογνωμία καὶ ἠγετικὴ μορφή τῆς νοτιοδυτικῆς Πελοποννήσου, μὲ πρώτην φροντίδα τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων, «τὰ ὅποια διὰ πολλῶν ἀγῶνων καὶ μόχθων κατεστή-

νων, καὶ λοιποὺς ἄλλους. Ἡ ἀνάληψις τῆς ἡγεσίας τῆς Φιλικῆς ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην (1820) προσέδιδε κάποιες ἐλπίδες ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἐλάμβανον ἐπιβεβαίωσις διαστάσεις, κατὰ τὴν πραγματικότητά ὅμως θὰ ἦσαν «τραγικὰ δύσκολα».

Ὁ Γρηγόριος Παπαφλέσσας Δικαῖος, μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἐδημιούργησε φροντίδα καὶ ἔβαλε εἰς ἔγνοιαν τοὺς προκρίτους τοῦ Μωρηᾶ. Ὁ Ἀμβρόσιος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν σύσκεψιν τῆς Βοστίτσας. Ὅντως, τὴν 17^{ην} Ἰανουαρίου 1821 ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανός καὶ ὁ Πρωτοσύγκελλός του ἀνεχώρησαν διὰ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν. Μαζὶ μὲ τὸν Γερμανὸν καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον μετέβησαν εἰς Βοστίτσαν, ὅπου τοὺς ἀνέμεναν ὁ Γρηγόριος Δικαῖος, ἄλλοι ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι. 26^{ην} Ἰανουαρίου τοῦ '21 ἄρχισαν οἱ ἐργασίες τῆς συσκέψεως. Ὁ Φραντζῆς ἔγραψε ἀργότερα: Ὁ Παπαφλέσσας, «κατεσκοτισμένος ὢν, ἀπὸ τὸν ἀνόπτον

και ιδιοτελή μάλλον ένθουσιασμόν, παρίστα τὰ πάντα με απαράδειγμάτιστον και μεγάλην εύκολίαν». Παρομοίαν γνώμην έσχημάτισε και ο Άνδρέας Ζαΐμης. Άλλα και οι άλλοι συνεφώνησαν· άπεφάσισαν δέ να ζητήσουν πληροφορίες και οδηγίες από τον Άλέξανδρον Ύψηλάντην, καθορίζοντας να άρχίσουν τὸ κίνημα στις 25 Μαρτίου ή 23 Άπριλίου ή 21 Μαΐου 1821.

Έν πάση περιπτώσει, ο Άμβρόσιος και ο δεσπότης του Γερμανός επέστρεψαν στις 10 Φεβρ. εις Κυπαρισσίαν χωρίς σταθμούς. Οί Τούρκοι της περιοχής, άνησυχίσαντες συνεπεία των διαδόσεων, έσπευσαν να πληροφορηθούν τὰ νέα. Και οι δύο άνδρες, ο έπίσκοπος Γερμανός και ο Πρωτοσύγκελλος, τους καθησύχασαν. Ώστόσον, ο εκεί Βοεβόδας δέν φαίνεται να έπείσθη δι' όσα οι δύο ιερωμένοι τους διαβεβαίωναν.

Εις τὸ άμέσως έπόμενον χρονικόν διάστημα (3^η Μαρτίου 1821) ταχυδρομός εκόμισεν έντολήν πρὸς τὸν Χριστιανουπόλεως Γερμανὸν να μεταβῆ εις Τριπολιτσά, και τὴν 6^η Μαρτίου ο Δεσπότης άνεχώρησε. Ο πρῶος και ειρηνικός, αλλά και όξυδερκής Γερμανός ένόησε άμέσως τί έσήμαινε ή πρόσκλησις εκείνη της έξουσίας. Έθεώρησε τὴν πρόσκλησιν τῶν Τούρκων ως όφειλὴν θυσίας διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Γένους. Έτσι ο δεσπότης της Κυπαρισσίας Γερμανός άπεδείχθη ήρωικός εις τὸ μεγαλείον της ύστάτης στιγμῆς. Ο Άμβρόσιος διέσωσε εις τὸ έργον του τις φράσεις τοῦ έπισκόπου: «Πρωτοσύγκελλέ μου, άδελφέ, ήμᾶς πλέον έγγραψατε ως μη υπάρχοντας· άπερχόμεθα εις τὴν αυθαίρετον σφαγήν τῶν τυράννων», εἶπε. «... Σεις μένετε έξω από τὴν θηλιάν, καί, όσον ένεστι, έκπληρώσατε τὸ πρὸς τὴν φίλν πατρίδα χρέος σας... Σεις όλοι σταθῆτε γενναίοι και άτρόμπτοι». Ο Γερμανός και δύο πρόκριτοι της έπαρχίας, προσκληθέντες και αυτοί, άνεχώρησαν και έφθασαν σέ δύο ήμέρες εις Τριπολιτσά. Ο δεσπότης δέν επέστρεψε εις τὴν έδραν του, μήτε εις τὴν ζωήν παρέμεινε επί πολὺ. Ύπέκυψε από τις στερήσεις και τις κακουχίες και τους βα-

σανισμούς μαζί με άλλους συγκρατουμένους του, κληρικούς και λαϊκούς.

Ο Άμβρόσιος εις Κυπαρισσίαν με διπλωματικὸν τρόπον καθησύχασε τους Τούρκους, ένεθάρρυνε τους Έλληνας από τὴν άλλην πλευράν και ο ίδιος περιώδευσε τὴν έπαρχίαν Τριφυλίας.

Εις τὸ μεταξὺ έφθασε ή έπαναστατική προκήρυξις της 23^{ης} Μαρτίου Παπαφλέσσα και Κολοκοτρώνη. Ο πρωτοσύγκελλος έξήγειρε με διαρκείς ένθαρρύνσεις τους όπλοφόρους που εἶχε συγκεντρώσει. Παράλλήλως έστειλε γραφήν εις τους άγάδες της Κυπαρισσίας περι τοῦ ότι οι Χριστιανοί ξεσηκώθηκαν και οι Τούρκοι έκλείσθησαν εις τὰ φρούρια Μεθώνης και Νεοκάστρου.

Άκολούθως ο Φραντζής έπῆγε εις τὸ Κεφαλάρι και εις τὸν Άετόν, διὰ να στρατολογήσῃ άγωνιστὰς τῶν χωρίων αυτῶν, και έν συνεχείᾳ μετέβη εις Καλαμάτα, προκειμένου να πληροφορηθῆ τὰ καθέκαστα. Ο Φραντζής ανέλαβε τὴν προεδρίαν της «Γενικῆς Φροντιστικῆς Έφορίας» διὰ τὴν Άρκαδίαν. Μέλη της ήσαν οι Ίωάννης Κορακόπουλος, Μήτρος Άναστασόπουλος και Γεράσιμος Πονηρόπουλος. Ο Άμβρόσιος με έκπληκτικὴν δραστηριότητα έφρόντισε διὰ τρόφιμα, πολεμοφόδια και τις λοιπές άνάγκες τῶν στρατοπέδων, οργανῶνών ύποεφορίες εις Φιλιατρά, Γαργαλιάνους και λοιπές κωμοπόλεις. Έπῆρε μέρος εις τὴν συνέλευσιν τῶν Καλτετζῶν της Άρκαδίας (20 Μαΐου 1821). Έγινε μέλος της Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, από τὴν όποίαν έξελέγη ως «μέλος της Έθνικῆς Βουλῆς».

Βεβαίως δέν εἶναι δυνατόν να ύπεισέλθῃ κανεις εις λεπτομερειακά στοιχεία, ώστόσον ήμπορει να προσθέσῃ ότι ή Πελοποννησιακὴ Γερουσία εἶχε οργανισμόν κυρωμένον από τὴν Α' Έθνοσυνέλευσιν της Έπιδαύρου (27 Δεκ. 1821) που εἶχε συγκροτηθῆ από εκλεγμένα μέλη έξέ κάστης έπαρχίας με έδραν τὴν Τριπολιτσά και άρχισε τις εργασίες της εὐθύς με τὴ συγκρότησίν της εις τὴν Έπίδαυρον. Τὰ μέλη της Συνελεύσεως εἶχαν τα-

ξιομηθῆ εἰς τιμήματα ἐν εἶδει Ὑπουργείων. Ἐνα ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ Τμήμα τῆς Ἀστυνομίας, μὲ ὑπευθύνους ἐξ Ἀστυνομόμους. Αὐτοί, μὲ πρῶτον τὸν Ἀμβρόσιον Φραντζῆ καὶ τὸν Δημ. Παπατσώνη, ὠρίσθησαν διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ μὲ ψήφισμα τῆς 15-3-1822 καὶ ἀνέλαβαν τὰ καθήκοντά των.

Σημειώομεν ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1822 ὁ Φραντζῆς ἀσκούσε τὰ καθήκοντα τοῦ Γερουσιαστοῦ, εὐρισκόμενος εἰς τὸ ἐπίκεντρον τῆς διαπάλης μεταξύ τῶν Κυβερνητικῶν σωμάτων καὶ Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἢ τῶν Ἀντικυβερνητικῶν· ὁ ἴδιος διεδραμάτισε σημαντικὸν ρόλον κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης.

Ὁ Φραντζῆς εἶχε ἐμπλοκὴ εἰς τὸν Ἐμφύλιον Πόλεμον τοῦ 1824. Εἶχε ἐκδηλωθῆ ὡς ἀντικυβερνητικὸς. Μὲ ἀπόφασιν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τῆς 6^{ης} Ἰανουαρίου 1825, οἱ ἀντικυβερνητικοὶ πολιτικοὶ καὶ ὄπλαρχηγοὶ συνελήφθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκεῖ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλίας μὲ αὐστηρὰν φρουρῶσιν. Μόνον ὁ Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος δὲν ἐξωρίσθη, μὲ φροντίδα καὶ μεσολάβησιν τοῦ Θεοδωρίτου Βρεσθένους.

Καίτοι εὐρισκόμενος ὑπὸ περιορισμὸν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὁ Φραντζῆς δὲν ἔμεινε ἀδρανῆς. Ἀπεναντίας, ἀνίσχυος ὢν ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἐπαρχίαν του. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην εἰς τὸ Μανιάκι, ὅπου ὁ ἠρωικὸς Παπαφλέσσας εὗρε ἠρωικὸν θάνατον. Ὁ Πρωτοσύγκελλος ἐπέστρεψεν εἰς Κυπαρισσίαν εὐρεθεὶς πλῆσιον τοῦ ποιμνίου του, ὡς συμπαραστάτης καὶ καθοδηγητῆς κατὰ τὶς κρίσιμες καὶ ἀντίξοες ἐκεῖνες ὥρες. Κατὰ τοὺς μῆνες ἐκεῖνους ὁ Ἰμβραῖμ καὶ οἱ ὀρδές του εἶχαν ἓνα «σύρτα-φέρτα» στὰ χωριὰ τῆς Τριφυλίας, ὅπου ὁ Φραντζῆς παραλλήλως ἐνεθάρρυνε τὰ πλῆθη. Ἦταν σταθερὸς κατὰ τὶς πεποιθήσεις καὶ τὴν συμπεριφορὰν του.

Ὁ Φραντζῆς εἶχε ὑποστῆ ψυχικὴν δοκιμασίαν ἐκ τῶν καταστροφῶν ποὺ ἐπέφεραν τὰ στίφη τοῦ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν γενέτειράν του Μεσορρογι, καὶ τὶς ἄλλες λεπλασίες

εἰς τὴν Τριφυλίαν. Ὡστόσο, ὁ Πρωτοσύγκελλος ἔκανε πολλὰς προσπάθειες εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀνάγκην ἰδρύσεως σχολείων. Αὐτὲς οἱ προσπάθειες μᾶλλον δὲν ἐπέτυχαν, διότι «ἡ κοινωμία τῆς ἦτο ἀνώριμη τότε νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ τὸ ἀποδεχθῆ αὐτό». Τὸ ἔτος 1827 ὁ Φραντζῆς ἔγινε πληρεξούσιος εἰς τὴν Γ' ἐν Τροιζῆνι Ἐθνοσυνέλευσιν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἐκλεγείς ὑπὸ τῆς ὡς ἄνω Συνελεύσεως Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του (27 Ἰαν. 2827) ἔθεσε «ὡς βασικὸν σκοπὸν τοῦ προγράμματός του τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Παιδείας. Εἰς Κυπαρισσίαν ἀπέστειλε τὸν ἀγωνιστὴν Ἀμβροσιάδην Ἰωάννην. Ὁ Φραντζῆς συνέδραμε αὐτὸν μὲ ἰδιαίτερον ζῆλον. Ἰδρύθη «σχολεῖον ἀλληλοδιδασκτικόν», τοῦ ὁποίου ἡ λειτουργία ἐπῆρε ρυθμὸν κανονικὸν μὲ εὐρύτεραν ἀκτινοβολίαν εἰς τὴν περιοχίην. Μάλιστα οἱ πρῶτες ἐξετάσεις (31/5/1831), παρουσία τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ Πρωτοσυγγέλλου Χριστιανουπόλεως Ἀμβροσίου Φραντζῆ, τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων τῶν μαθητῶν, ἔλαβαν πανηγυρικὸν χαρακτῆρα.

Εἰς τὸ μεταξύ ἐπῆλθον διάφορα ἐξελίξεις πρὸς διαμόρφωσιν, ὀργάνωσιν καὶ συγκρότησιν τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τὸ 1828 ξεσπάει ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Τὸ 1829 ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τετραμισμοῦ τοῦ πολέμου αὐτοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἀκολούθως, βάσει τοῦ ἄρθρ. 10 τῆς συνθήκης, ὑπεγράφη τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου (3 Φεβρ. 1830), κατὰ τὸ ὁποῖον: «Ἡ Ἑλλὰς θέλει σχηματίσει ἐν κράτος ἀνεξάρτητον, καὶ θέλει χαίρει ὅλα τὰ δίκαια, πολιτικά, διοικητικὰ καὶ ἐμπορικά, τὰ προσπεφυκότα εἰς ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν».

Ἡ παρουσία καὶ ἡ διακυβέρνησις τοῦ Κράτους ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια ἐπέφερον κάποιαν ἐσωτερικὴν ἀνάπαιλαν. Ὅμως ἡ διαμάχη τῶν παρατάξεων καὶ ἡ σύγχυσις ποὺ ἐδημιουργήθη ὠδήγησαν εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου (27^η Σεπτ. 1831). Ἡ δολοφονία τοῦ ἀνδρὸς περιέπλεξε τὴν

κατάστασιν ἐπικινδύνως.

Ὁ Φραντζῆς, ἂν καὶ σχεδὸν ἀπομονωμένος εἰς τὴν ἐπαρχίαν του καὶ ἀπασχολημένος κυριολεκτικῶς εἰς τὰ καθήκοντά του, ὅμως ἐκ τῆς σκοπιᾶς του ἐκείνης παρακολουθοῦσε ἐνδελεχῶς καὶ μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον τὶς ἐσωτερικὰς ἐξελίξεις καὶ τὴν διάπλασιν τῆς πολιτικῆς. Τὸν Καποδίστριαν πολὺ τὸν ἐκτιμοῦσε, καὶ τὴν ἀπώλειάν του ἐθεώρησε ὡς ἐθνικὴν συμφορὰν. Ἐνωρίτερα τὸν εἶχεν ἐπικρίνει αὐστηρὰ, καθ' ὅσον περιεβλήθη πρόσωπα κατὰ τὴν γνώμην του ἀκατάλληλα. Ἐθρήνησε ὅμως τὸν χαμόν του, διότι, ὅπως ἔγραφε, «ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ ἀρχηγέτης καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐδολοφονήθη μὲ τοιοῦτον τραγικόν, σκληρὸν καὶ θηριώδη θάνατον». Καὶ ὄντως τὸ νεόδμητον κράτος περιῆλθε εἰς νέα παθήματα μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Κυβερνήτου.

Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἀρκαδίας χαιρέτισε μὲ ἐνθουσιασμόν τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀνακήρυξιν τοῦ Ὁθωνος εἰς τὸν ἑλληνικὸν βασιλικὸν θρόνον (25 Ἰαν. 1833). Ἐφθασε εἰς Ναύπλιον, ὅπου γράφει: «Ἐνταῦθα δὲν δύναται κάλαμος νὰ περιγράψῃ τὴν ἀνεκφραστον εὐφροσύνην καὶ τὴν ἀνεκλάλητον χαρὰν τὴν ὅποια οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν». Τὰ ἴδια αἰσθήματα διείπουν τὴν καρδίαν τοῦ Ἀμβροσίου.

Ὁ ἀρχικὸς ὅμως ἐνθουσιασμός μετεβλήθη εἰς ἀπογοήτευσιν. Ὁ Φραντζῆς συντόμως διεφώνησε μὲ ὠρισμένα μέτρα καὶ ἀποφάσεις τῆς Ἀντιβασιλείας τῶν Βαυαρῶν (Αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας, περιορισμὸς τῶν Μητροπόλεων καὶ ἄλλα). Ὁ Ὁθων ἦτο «ἀφῆλιξ» ἀκόμη.

Φίλος ὢν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Δημ. Πλαπούτα, ὁ Φραντζῆς συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ Βαυαροκρατίας. Ἀπεφυλακίσθη ὕστερα ἀπὸ 14 μῆνες καὶ ἐπανῆλθε εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, σχεδὸν πένης καὶ ἔμπλεως πολλῆς πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεως. Εὐθὺς ἀμέσως ἐπιστρέφων ἀντιμετώπισε πολλὰς δυσκολίας.

Ὁ Φραντζῆς μὲ τὴν σύνεσίν του καὶ τὴν περινοίαν του ὡς τοποτηρητῆς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Τριφυλίας ἐπέδωθη –αὐτὸ θεώρησε ὡς χρέος του– εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀγωγὴν τῶν συγχρόνων νέων ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ του καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἀφήσῃ λυσιτελεῖ ὑποθήκην πρὸς τοὺς ἐπιγιγνομένους καιροὺς. Ἐπὶ πλεόν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ συνεπιωνύμου του Γεωργίου Φραντζῆ, ἱστοριογράφου τῆς Ἀλώσεως (18 αἰ.), ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ ἱστορίαν. Ἀναπολῶν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῶν καιρῶν του, ἀπὸ τὸ 1837 ἀφωσιώθη εἰς τὴν συγγραφὴν ἔργου, εἰς τὴν προσπάθειαν δηλαδὴ νὰ ἱστορήσῃ «ὅσα ἡ Ἱστορία ἀναγκαίως ἀπαιτεῖ νὰ διασφαλίσῃ πρὸς γνώσιν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν». Εἶχαν προηγηθῆ τοῦ Ἀμβροσίου ὁ Ἰωάννης Φιλήμων, ὁ Χριστόφορος Περραιβός, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ζαχαρίας Μαθᾶς, ὁ Σ. Χ. Βυζάντιος, ὁ Π. Δ. Στεφανίδης καὶ ὁ Ἀ. Ζ. Μάμουκας.

Καρπὸς τοῦ μεγάλου μόχθου του ἦτο τὸ σύγγραμμά του, ἦτοι ἡ *Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1715 καὶ λήγουσα τὸ 1835, διηρημένη εἰς τόμους τρεῖς, συγγραφείσα παρὰ Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Πρωτοσυγγέλλου τῆς πρώην Χριστιανουπόλεως ἐπαρχίας (Ἀρκαδίας), προσφωνηθείσα Βασιλεῖ Ὁθωνι τῷ Α' πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων*. Ὁ Ἀμβρόσιος ὑπελόγιζε νὰ εἶναι τὸ σύγγραμμά του τρίτομον. Τελικῶς ἐξεδόθη ὡς τετράτομον ἔργον. Μὲ εἰδικὴν ἐγκύκλιον ὁ Ἀμβρόσιος ἐγκαίρως ἀνῆγγειλεν εἰς τὸ κοινὸν τὴν ἔκδοσιν τοῦ τρίτομου ἔργου του καὶ ἐδέχετο προεγγραφάς.

Ποῖον κριτήριον θέτει ὡς βάσιν τοῦ ἔργου του; Θέτει, γράφει, ὅτι ἔχει «μόνην βάσιν τοῦ συγγράμματός του τὴν πᾶσαν ἀπάθειαν, τὴν εἰλικρίνειαν καὶ ἀμεροληψίαν». Ἐκαυχάτο ὅτι θὰ ἐκθέσῃ εἰς τὸ ἔργον του «ὄλην τὴν ἀλήθειαν». Δίνει ἐξηγήσεις ὁ Ἀμβρόσιος κατὰ τρόπον εὐκρινῆ καὶ σαφῆ, «καθ' ὅσον ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου δὲν συνίσταται κατὰ τὸ ὅτι πρὸς χάριν ἢ ἔπαινον

Ὁ Φραντζῆς μὲ τὴν σύνεσίν του καὶ τὴν περὶνοιάν του ἐπεδόθη – αὐτὸ θεώρησε ὡς χρέος του– εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀγωγὴν τῶν συγχρόνων νέων ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ του καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἀφήσῃ λυσιτελεῖν ὑποθήκην πρὸς τοὺς ἐπιγιγνομένους καιροὺς.

τινος ἢ πρὸς κατηγορίαν ἄλλου» ἔγραψεν. Καὶ παρέχει εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ ἔργου του σαφεῖς ὡσαύτως ἐξηγήσεις: «Ἐπίτιδες δὲν ἐξιστορήσαμεν εἰ μὴ μόνον ὅσα αὐτοπερὶ εἶδομεν, ὅσα ἰδίως ὡσὶν ἠκούσαμεν, ὅσα μόνον πραγματικῶς ἐνεργήσαμεν καὶ ὅσα παρ' ἀξιοπίστων ὑποκειμένων ὡς ὑπομνήματα παρελάβομεν».

Ὁ εἰδικὸς ἱστορικὸς ἐρευνητὴς τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἱστοριοδίφης καὶ συγγραφεὺς Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς μεταξὺ ἄλλων εἰς μελέτην του «Ἱστοριογραφία τοῦ Ἀγῶνος»: «Πᾶσαν τὴν ὕλην τῆς *Ἐπιτομῆς* αὐτοῦ ὁ Ἀμβρόσιος παρουσιάζει διὰ τῶν 4 τοῦ ἔργου τόμων, εἰς 18 διηρημένων τμήματα καὶ τούτων ὑποδιηρημένων εἰς ἀνάλογα τοῦ μήκους καὶ τῆς οἰκονομίας κεφάλαια. Δὲν θὰ ὑποστηρίξωμεν», γράφει ἐν συνεχείᾳ ὁ Τ. Γριτσόπουλος, καθ' ὃ ἀρμόδιος, «ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔχει γνώσεις καὶ κατάρτισιν, ὥστε νὰ δώσῃ μεθοδικῶς ὅ,τι θὰ ἐξητούσαμεν σήμερον ἀπὸ ἓνα ἐρασιτέχνην ἢ αὐτοδίδακτον συντάκτην ἱστορικοῦ ἔργου, χωρὶς νὰ εἶναι εἰδικός. Ἐν τούτοις, μὲ τὴν ἐλευθέραν του βούλησιν καὶ κρίσιν καὶ μὲ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸ ἐγγεῖρημα πού ἀνέλαβεν, ἔδωκεν οὗτος ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν εἰς τὸ ἔργον του, τὴν ὁποίαν θὰ συλλάβομεν δι' ἀδρομεροῦς παραθέσεως τῆς διατάξεως τῆς ὕλης κατὰ 18

τμήματα ἐντὸς τῆς τετρατόμου συγγραφῆς» (Τ. Α. Γριτσόπουλος, «Ἱστοριογραφία τοῦ Ἀγῶνος», περιοδ. ἔκδοσις *ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ*, τόμ. Γ', 1970-1971, σελ. 182).¹

1. Ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς ἀνὴρ παρέχει σαφεῖς καὶ εὐληπτὸν διάγραμμα τῆς ὅλης δομῆς τοῦ 4τομου ἔργου τοῦ Α. Φραντζῆ ὡς ἀκολουθῶς καὶ συνοπτικῶς:

ΤΟΜΟΣ Α΄

Τμήμα 1^{ον}, Κεφάλαια 6. Κατάστασις Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς ἀνακαταλήψεως ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν τὸ 1775 – Φορολογικὰ θέματα, σώματα κλεφτῶν, ἀποστασία 1770 καὶ ἐπακόλουθα, ζωὴ ὑπὸ τὸν Βελῆν πασᾶν.

Τμήμα 2^{ον}, Κεφάλαια 7. Διορισμὸς Χουρσίτ πασᾶ. Φιλικὴ Ἐταιρεία εἰς Πελοπόννησον. Τὰ διατρέξαιντα ὑπὸ τῆς μυστικῆς συσκέψεως τῆς Βοστίτιας, πρόσκλησις ὁμήρων καὶ φυλάκισις αὐτῶν.

Τμήμα 3^{ον}, Κεφάλαιον 8^{ον}. Τὰ εἰς Δακίαν γεγονότα.

Τμήμα 4^{ον}. Τὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Σμύρνην συμβάντα.

Τμήμα 5^{ον}. Κεφάλαια 3. Προετοίμασις Φιλικῶν εἰς Πελοπόννησον, ἄφιξις Κολοκοτρῶνη κ.λπ.

Τμήμα 6^{ον}. Κεφάλαια 5. Πολιορκία Κορώνης, Νεοκαστρου, Μονεμβασίας, ἀποκλεισμὸς Τούρκων τῶν ἐπαρχιῶν εἰς Τριπολιτσάν.

ΤΟΜΟΣ Β΄

Τμήμα 7^{ον}, Κεφάλαια 5. Πολιορκία Τριπολιτσᾶς, Κορίνθου, Ναυπλίου, Παλαιῶν Πατρῶν, πτώσις τοῦ Λάλα.

Τμήμα 8^{ον}, Κεφάλαιον 1. Εἰσβολὴ καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι.

Τμήμα 9^{ον}, Κεφάλαια 3. Πολιτικὴ κατάστασις Ἑλλάδος τὸ 1821-1825. Συνέλευσις Καλυτετσῶν, Ἐπιδαύρου καὶ ἐφεξῆς ἅμα τῇ ἐκδιπλώσει τῆς διαφωνίας.

Τμήμα 10^{ον}, Κεφάλαια 20. Εἰσβολὴ τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ καὶ τὰ ἐφεξῆς γεγονότα, πτώσις Μεσολογίου, Ἐθνικὴ Συνέλευσις Ἐπιδαύρου, ἐκστρατεία Ἰμβραήμ, μάχαι, προσκύνημα.

ΤΟΜΟΣ Γ΄

Τμήμα 11^{ον}, Κεφάλαια 3. Ναβαρίνον, ἀπελευθέρωσις Ἑλλάδος ἐσωτερικᾶ.

Τμήμα 12^{ον}, Κεφάλαια 8. Ἐθνικὴ Συνέλευσις Τροιζῆνος, Καποδίστριας. Ἀντίδρασις καὶ δολοφονία αὐτοῦ. Πολιτικὴ κατάστασις μετ' αὐτόν.

Τμήμα 13^{ον}, Κεφάλαια 9. Ἀντιβασιλεία, Ἐκκλησιαστικά, δίκη Κολοκοτρῶνη, Ὅθων.

Τμήμα 14^{ον}, Κεφάλαια 6. Τὰ κατὰ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος συμβάντα ἀπὸ τοῦ 1821, Κάσος, Ἅγιον Ὅρος, Ἐπτάνησος, μετακομιδὴ λειψάνων Γρηγορίου Ε΄.

Ὁ Τάσος Γριτσόπουλος σημειώνει μεταξύ ἄλλων κρίσεων περὶ Ἀμβροσίου Φραντζῆ καὶ τὰ ἑξῆς: «Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ καταγίνῃ διὰ μακρῶν μὲ τὰ γεγονότα τοῦ γ' καὶ δ' ἔτους τοῦ Ἀγῶνος, ἐν οἷς αἱ διαμάχαι καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῶν. Ἐπίσης φανερὸν εἶναι ὅτι δὲν καταγίνεται ἐπὶ πολὺ ὁ συγγραφεὺς μὲ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κυβερνήτου· μεταβάλλεται δ' ἐφεξῆς εἰς χρονογράφον τῶν περιστατικῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐπαναφέρει τὸν λόγον εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ συμπληρωματικῶς πλέον, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου συμβάντα καὶ εἰς τὰ πρόσωπα ἐκ τῆς νοτιωτέρας περιοχῆς καὶ τὰ προστρέξαντα αὐτῶν» (Τ. Γριτσόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 184).

Ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς δὲν ἐκδηλώνει φανατισμοὺς κατὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς προσώπων εἰς τὴν Ἱστορίαν του. Συμπαθεῖ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ θαυμάζει τὸν δυναμικὸν του χαρακτῆρα. Δὲν διάκειται εὐμενῶς πρὸς τοὺς Φαναριώτας. Ὅμως τὸν Ἀ. Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Θ. Νέγρην χαρακτηρίζει ὀρθῶς, ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίαν τῶν προσώπων αὐτῶν, χωρὶς νὰ παρασιωπᾷ φιλοδοξίες ἢ καὶ φατριαστικὰ ἐνεργήματά των καὶ ἔριδες. «Τὸν Παπαφλέσσαν ἀποφεύγει νὰ κακολογήσῃ, εἶναι πολὺ προσεκτικὸς εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἐνεργειῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφίνει μᾶλλον τὸν ἀναγνώστην νὰ συμπεράνῃ περὶ

αὐτοῦ δι' ὅσων τοῦ παρέχει στοιχείων» (Τ. Γριτσόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 186).

Ὁ Ἀμβρόσιος εἶναι πολιτικὸς, στρατιωτικὸς, κληρικὸς ἀγωνιστής, διπλωματικῶν δεξιότητων καὶ ιδιότυπος, ἴσως καὶ πρωτότυπος ἱστοριογράφος. Ἐπέρασε πολλοὺς σκοπέλους. Ὁ ἴδιος δὲν εἶναι ἀπολογητὴς τοῦ ἰδίου τοῦ ἔργου του. Τὸν Ἀμβρόσιον κατὰ τοὺς βιογράφους του ἱστορικὸς διέπει μετριοπάθεια, εὐφυΐα καὶ δικαιοκρίσια. Παραμένει ἀξιοπίστως πληροφοροπῆς καὶ ἀφηγητῆς, πρωτίστως Πελοποννησιακῶν γεγονότων. Μολονότι ἔζησε ὅλα τὰ ἐξιστορούμενα γεγονότα, ὅμως ἀποφεύγει ἀκρότητες καὶ κρίσεις ποῦ νὰ προκαλοῦν καὶ νὰ ἐρεθίζουν. Ὅσα τυχὸν παρέλειψε τὰ συνεπλήρωσε εἰς τὸν Δ' τόμον. Τὸν διέκρινε ἐντιμότητα συγγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ φιλαλήθεια.

Ὁ κληρικὸς ἀγωνιστής, λόγιος καὶ ἱστορικὸς ἔτρεφε πολλὴν ἀγάπην πρὸς τὸν λαὸν τῆς ἐπαρχίας του, ἀσκούσε τὰ καθήκοντά του μὲ σύνεσιν καὶ πραότητα, ποῦ τοῦ ἔδιδε ἡ μεγάλη πείρα καὶ ἡ βαθεῖα χριστιανικὴ του πίστις. Ὁ λαός, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε ἀγωνισθῆ εἰς τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδος, τὸν εὐλαβεῖτο. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπαρχίας του ἔβλεπαν τὸν «γέροντά» των μὲ εὐλάβειαν καὶ σεβασμὸν. Ὡς πρὸς τὸ ἱστορικὸν του ἔργον, ἐτόνιζε ὅτι πάντοτε ἔγραφε τὴν «πικρὰν ἀλήθειαν» καὶ μὲ ἀξιοπρέπειαν ἀπαντοῦσε εἰς τοὺς ἐπικριτὰς του.

Ὁ Τοποτηρητὴς Χριστιανουπόλεως Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος Φραντζῆς εἶναι ὁ πλέον σημαντικὸς ἀγωνιστής κληρικὸς καὶ λόγιος, σύμβολον ἀνδρείας, θάρρους καὶ συνέσεως διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ διὰ τοὺς ἀγωνιστὰς, κυρίως τῆς Ἀρκαδίας, ποῦ τελικῶς τὸν ἐδέχθη εἰς τὸ χῶμα τῆς. Ἡ μνήμη του παραμένει ζωντανή, ἐπιβλητικὴ καὶ διδακτικὴ.

ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Φιλολόγος, τ. Λυκείαρχος

Τμήμα 15^{ον}, Κεφάλαια 4. Ἱστορικὴ ἐκθεσις τοῦ Βασιλείου Βαυαρίας καὶ γενεαλογία τοῦ Βασιλεύοντος Οἴκου.

ΤΟΜΟΣ Δ'

Τμήμα 16^{ον}, Κεφάλαια 9. Σύνοψις γεγονότων ἀπὸ ἐνάρεξως Ἐπαναστάσεως, πληροφορίες περὶ Ὀθωμανῶν, ἐκθεσις Καποδίστρια πρὸς Βασιλεῖς Εὐρώπης περὶ Ἑλλάδος, στοιχεῖα περὶ φιλελληνικῆς κινήσεως εἰς Εὐρώπην, περὶ οἰκονομικῆς βοήθειας καὶ ἐθελοντῶν.

Τμήμα 17^{ον}, Κεφάλαια 10. Περὶ Μάνης καὶ Μοναχίων, βιογραφικὰ κληρικῶν καὶ ἡγετῶν, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, παλαιότερων καὶ νεωτέρων, περὶ Ὀθωμανῶν, περὶ μονῶν καὶ ἐνάρεξως τῆς Ἐπαναστάσεως κατ' ἐπαρχίας.

Τμήμα 18^{ον}, Κεφάλαια 4. Τὰ κατὰ Σάμον.

ΗΜΕΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Ἡ δυναμικὴ ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ τοὺς πρώτους αἰῶνες

Ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὡς γνωστόν, εἶναι ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Δέκα ἡμέρες ἔνωριτερα, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως, ἐδόθη ἀπὸ τὸν Κύριο ἡ τελευταία Του ἐντολὴ πρὸς τοὺς μαθητὲς Του: *«Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν»* (Ματθ. κη' 19-20). Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει ὁ Μάρκος: *«Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει»* (Μάρκ. ιστ' 15). Καὶ ὁ Λουκᾶς σημειώνει: *«(γέγραπται) κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρχάμενοι ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ»* (Λουκ. κδ' 47). Στὶς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων* ὁ Λουκᾶς συμπληρῶνει τὸν λόγο τοῦ Κυρίου: *«Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς»* (Πράξ. α' 8).

Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου γιὰ τὸ καθῆκον τῶν μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων εἶναι σαφὴς γιὰ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς ἀποστολῆς των. Παρὰ ταῦτα, ὁ δισταγμὸς γιὰ τὴν

ἐφαρμογὴ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς στὸ σύνολό της εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ἡ Παλαιστίνη στὰ χρόνια αὐτὰ βρισκόταν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀποτελοῦσε μιὰ ἀπομακρυσμένη ἐπαρχία τῆς ἀπέραντης Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶχε ὁμως προηγηθεῖ ἡ κατάλυση τῆς εἰδικῆς αὐτονομίας τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα, καὶ αὐτὸ εἶχε ὑπαχθεῖ στὴν ἐξουσία τῶν Σελευκιδῶν (ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου). Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶχε προκαλέσει τὴν ἀλλαγὴ τῆς φυσιογνωμίας τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινωνίας μετὰ τὴν ἐπίδραση ἠθῶν καὶ ἀντιλήψεων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, μετὰ τὴν σύμπτυξη κοινωνικῶν ομάδων ἀφ' ἑνὸς ἑλληνιζόντων Ἰουδαίων, αὐτῶν δηλαδὴ οἱ ὁποῖοι προσέλαβαν ἑλληνικὰ ἦθη καὶ συνήθειες στὴ ζωὴ τους, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐθνικῶν οἱ ὁποῖοι ἀπεδέχθησαν τὴ θρησκεία τοῦ Ἰσραὴλ, τῶν λεγόμενων *προσπλύτων*.

Τοὺς δισταγμοὺς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῶν ἐθνικῶν στοὺς κόλπους τῆς ἐξάλειψε ἡ πορεία τῶν πραγμάτων, μετὰ τὴν ἀθρόα ἀποδοχὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀπὸ ἀνθρώπους προερχομένους ἀπὸ τὸν εἰδωλολατρικὸ κόσμον. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δημιούργησε προβλήματα στὴν πρώτη Ἐκκλησία, γιὰ τὴν ὑποχρέωση ἢ μὴ ὅπως οἱ προερχόμενοι ἐξ ἐθνῶν νέοι πιστοὶ ἐφαρμόζουν συγκε-

κρυμμένους όρους τής Ιουδαϊκῆς θρησκείας. Τό ζήτημα αυτό ἐλύθη με ἀπόφαση τής λεγομένης Ἀποστολικῆς Συνόδου, πού συνήλθε στην Ἱερουσαλήμ (49-50 μ.Χ.). Ἡ ἀπόφαση αὐτῆ τής Ἀποστολικῆς Συνόδου ἀνοίξε τόν δρόμο γιά τόν ἐκχριστιανισμό τού ἐθνικοῦ κόσμου, με βασικούς πρωτεργάτες τούς ἀποστόλους Βαρνάβα καί Παῦλο, πρὸς τόν ὁποῖο ἀργότερα θὰ προστεθεῖ ὁμάδα ἐκλεκτῶν συνεργατῶν.

Σημαντικό ρόλο στήν ἐξάπλωση τού χριστιανικοῦ μηνύματος στίς πρώτες δεκαετίες μετά τήν ἡμέρα τής Πεντηκοστῆς ἔπαιξαν οἱ καλούμενοι «Ἕλληνιστές». Σύμφωνα με τίς διηγήσεις τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, ἡ πρώτη ἐμφάνιση τῶν ἑλληνοφῶνων Ἰουδαίων πρέπει νά ἔγινε στήν Παλαιστίνη καί σέ πολύ στενὴ σχέση με τὴ χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων, ἡ ὁποία ὠμιλοῦσε τὴν ἀραμαϊκὴ γλῶσσα. Ποιοὶ λοιπὸν ἦσαν οἱ «Ἕλληνιστές», καί ποιά ἦταν ἡ συμμετοχὴ τους στὴ διάδοση καί τὴ διαμόρφωση τού ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ;

Ἀπὸ τὴν κριτικὴ μελέτη τού βιβλίου τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων* προκύπτει ὅτι «Ἕλληνιστές» ἦσαν ἀπὸ νωρὴς μιὰ ξεχωριστὴ ὁμάδα μέσα στὴ χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων. Δὲν ὑπάρχουν σαφεῖς πληροφορίες γιά τὴν πρώτη ἐμφάνιση αὐτῶν, ἀλλὰ εἶναι εὐλόγο νὰ υποθέσει κανεὶς ὅτι προήλθαν ἀπὸ Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ (ἴσως πολλὲς γενεὲς πρὶν) στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἡ ἐγκατάσταση αὐτῆ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρχαν στὰ Ἱεροσόλυμα συναγωγὲς ἑλληνοφῶνων Ἰουδαίων (*Πράξ.* στ' 9).

Τὸ βιβλίον τῶν *Πράξεων* ἐμφανίζει τούς «Ἕλληνιστές» γιά πρώτη φορὰ στὸ πλαίσιο μιᾶς μικρῆς ἔριδας σχετικῆς με τὴ φροντίδα τῆς κοινότητας γιά τούς πτωχοὺς. Οἱ «Ἕλληνιστές» παρεπονοῦντο ὅτι «*παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν*» (*Πράξ.* στ' 1), καί τὸ ζήτημα

τακτοποιεῖται με τὴν ἐκλογή τῶν ἑπτὰ διακόνων, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν τὴ διακονία τῶν τραπεζῶν καί δίνουν ἔτσι τὸν χρόνο νὰ ἐπιδοθοῦν οἱ δώδεκα ἀποκλειστικὰ στὴ διακονία τοῦ λόγου. Ἀργότερα ἡ διακονία αὐτῆ τῶν ἑπτὰ διακόνων θὰ ἀποτελέσει τὴ βάση γιά τὴν καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ τῶν διακόνων στήν ὁργάνωση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ, ἐνῶ ἔτσι ἐμφανίζονται τὰ πράγματα ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ μελέτη τῶν πηγῶν, καί μάλιστα τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ διάκονοι αὐτοὶ εἶχαν πολὺ σημαντικότερη ὑπόσταση μέσα στήν ἀρχικὴ χριστιανικὴ κοινότητα. Τὸ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ διακόνων εἶναι ἑλληνικά (Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχωρος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς, Νικόλαος) δείχνει τὴ δραστήρια παρουσία ἀξιόλογης ὁμάδος ἑλληνοφῶνων στήν πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅπως ἀποδεικνύεται στὴ συνέχεια τῶν *Πράξεων*, οἱ ἑπτὰ διάκονοι κάθε ἄλλο παρὰ ἀπλῶς «*διάκονοι τραπεζῶν*» ἦσαν. Στους κόλπους τους περιλαμβάνονταν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦσαν καί τὴ διακονία τοῦ λόγου με αὐθεντία ἀνάλογη με ἐκείνη τῶν δώδεκα, γεγονός τὸ ὁποῖο ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἑπτὰ Ἕλληνιστές διάκονοι ἀποτελοῦσαν μιὰ ἡγετικὴ ὁμάδα, πού στεκόταν δίπλα στους δώδεκα Ἀποστόλους. Ἀπὸ αὐτὴ ξεχωρίζαν δύο ὀνόματα: ὁ Στέφανος καί ὁ Φίλιππος.

Ἡ πρώτη συνάντηση τοῦ ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ με τὸν Ἕλληνισμό, ὅπως ἀναφέρθηκε καί προηγουμένως, γίνεται στήν κοιτίδα τοῦ Χριστιανισμοῦ, στήν Ἱερουσαλήμ, με τὴν ὁμάδα τῶν ἑλληνιστῶν προσπλῦτων. Σημαντικὲς ἐξελίξεις στήν ἱστορία τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ ὀφείλονται καί στήν παρουσία τῶν «ἑλληνιστῶν» καί στήν Ἀντιόχεια (τέταρτη σὲ μέγεθος καί σημασία πόλη τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας). Ἡ πόλη αὐτὴ

της Συρίας είναι το πρώτο μεγάλο κέντρο στο οποίο μεταφουτεύεται ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ μεταφερθεῖ στὴ συνέχεια στὴν ὑπόλοιπη ἑλληνορωμαϊκὴ οἰκουμένη. Ἡ Ἀντιόχεια εἶναι ὁ χώρος τῆς συναντήσεως τοῦ σημαντικοῦ καὶ τοῦ

ἑλληνικοῦ πνεύματος. Στὴν πόλη αὐτὴ ἐγκαθίστανται οἱ «ἑλληνιστές» μετὰ τὴν ἀποχώρησή τους ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐκεῖ πρωτοστατοῦν στὴν εἰσδοχὴ μὴ ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς ἀνθρώπων, Ἑλλήνων ἔθνικων, στὴ χριστιανικὴ κοινότητα, χωρὶς τὶς δεσμεύσεις ποὺ ἐπιβάλλει ὁ μωσαϊκὸς νόμος. Ἔτσι, χάρις στοὺς ἑλληνιστές, γίνεται τὸ πρῶτο ἀνοίγμα τοῦ χριστιανισμοῦ στὸν καθαρὰ ἑλληνικὸν χώρο καὶ δημιουργοῦνται οἱ πρῶτες μικτὲς ἀπὸ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνες χριστιανικὲς κοινότητες.

Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἐξελίξεων εἶναι νὰ πάψει γιὰ πρώτη φορὰ νὰ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη ὁ Χριστιανισμὸς ὡς ἰουδαϊκὴ αἵρεση καὶ νὰ ἀποτελέσει αὐτοτελὴ ὄντοτητα. Ἔτσι ἡ ὀνομασία «Χριστιανοί» ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἀντιόχεια. Ἡ ἐξέλιξη αὐτή, ἡ ὑπαρξὴ τῆς ὁμάδας τῶν ἰουδαϊζόντων Χριστιανῶν καὶ τῶν ἑλληνιστῶν, θὰ γεννήσει βέβαια σοβαρὰ προβλήματα στὴν πρώτη Ἐκκλησία, μὲ σημαντικὲς διαφορὲς τῶν δύο παρατάξεων, ἀλλὰ ὁ δρόμος τὸν ὁποῖο εἶχαν ἀνοίξει οἱ ἑλληνιστές δὲν μποροῦσε πλέον νὰ κλείσει.

Καὶ στὸν δρόμο αὐτὸ ἐβάδισε ὁ μέγας Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν, ὁ Παῦλος, μὲ ἓνα ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο συνεργατῶν. Τὸ βιβλίον τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, ἀπὸ τὸ κεφ. ιγ', εἶναι ἡ ἐξιστόρηση τῆς δρά-

σεως τοῦ Παύλου καὶ τῆς ὁμάδας του. Συντάκτης αὐτοῦ τοῦ βιβλίου φέρεται ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκάς, ὁ ὁποῖος εἶναι μέλος τῆς συνοδείας τοῦ Παύλου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀφηγεῖται ἐκ προσωπικῆς πείρας τὰ διατρέξαντα γεγονότα.

Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τῶν ἀποστόλων Παύλου, Βαρνάβα καὶ συνεργατῶν περιέλαβε τὴν Κύπρο (τόπο καταγωγῆς τοῦ Βαρνάβα), τὴν Πέργην τῆς Παμφυλίας, τὴν Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας καὶ πόλεις τῆς νοτίου Γαλατίας ὅπως τὸ Ἰκόνιο, τὰ Λύστρα καὶ τὴ Δέρβη. Τὸ ταξίδι αὐτὸ εἶχε, ὡς φαίνεται, κύριο στόχο τὶς μεγάλες ἰουδαϊκὲς κοινότητες τῆς Κύπρου καὶ τῶν ἄλλων μικρασιατικῶν περιοχῶν. Ἡ μέθοδος τῆς ἱεραποστολικῆς ἐργασίας ἦταν νὰ ἀπευθύνονται πρῶτα στοὺς Ἰουδαίους στὴ Συναγωγή, μετὰ ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκδίλωση ἐχθρότητας ἐκ μέρους τῶν ἐστράφησαν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς μέσῳ τῶν ἐθνικῶν προσπλῦτων στὸν ἰουδαϊσμό. Τὸ σημαντικό ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτὴ ἐμπειρία εἶναι ὅτι οἱ μόχθοι τους δὲν ἀπέδωσαν μετὰξὺ τῶν Ἰουδαίων καὶ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν κοινότητες κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου ἡ πλειονότης ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἰουδαϊκὴ, ἀλλὰ δημιουργήθηκαν χριστιανικὲς κοινότητες ἀποτελούμενες κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἐθνικοὺς.

Ἡ δημιουργία ἐκκλησιῶν ἀποτελουμένων κατὰ πλειονότητα ἀπὸ ἐθνικούς εἶναι σαφῆς ἐνδειξη ὅτι ὁ Παῦλος ἔφθασε στήν ὠρίμανση τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς του, γιὰ νὰ στρέφει τὴν ἱεραποστολική του δράση κυρίως στὸν χῶρο τῶν ἐθνικῶν. Βεβαίως τοῦτο τὸ γεγονός, ὡς καὶ προηγουμένως ἀναφέρθηκε, ὑπῆρξε ἔναυσμα ἀναπαραχῆς στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς ἰουδαϊζόντες, οἱ ὅποιοι ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ τοὺς ἐξ ἐθνῶν νέους προσπλύτους τὴν ἰουδαϊκὴ περιτομὴ ὡς εἰσιτήριο στὴν Ἐκκλησία.

Στὴν δευτέρα ἀποστολικὴ περιοδεία ὁ Παῦλος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, διέρχεται τὴν Κιλικία καὶ ἐπισκέπτεται τὴ Λυκαονία καὶ τὴς Ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς, ποὺ εἶχαν ἰδρυθεῖ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς πρώτης του μὲ τὸν Βαρνάβα περιοδείας, καὶ στὰ Λύστρα ἐντάσσει καὶ τὸν νεαρὸ Τιμόθεο στὸν ἀποστολικὸ του ὄμιλο. Διερχόμενος τὴ Φρυγία καὶ τὴ Γαλατία κηρύσσοντας τὸ εὐαγγελικὸ μῆνυμα, στρέφεται βορειοδυτικὰ καὶ καταλήγει στὴν Τρωάδα.

Ἀποφασιστικὴ ἡμέρα γιὰ τὸ ὅλον ἔργο τοῦ Παύλου ἀποτελεῖ ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη κατὰ τὴν ὁποία, ἐνῶ βρισκόταν στὴν Τρωάδα, εἶδε νυκτερινὸ ὄραμα: *«ἀνὴρ Μακεδῶν τις ἦν ἐστὼς καὶ παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων, Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν. Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐξητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Θεὸς εὐαγγελίσασθαι αὐτούς»* (Πράξ. ις' 9-10). Τὸ ὄραμα αὐτὸ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς μακρᾶς ἱστορικῆς πορείας γιὰ τὴ μετάδοσι τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος ἀρχικὰ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ στὴ συνέχεια στὴν Ἰταλία καὶ στὴν ἔδρα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ μέσῳ αὐτῆς στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη.

Ὁ Παῦλος ἀνταποκρίθηκε ἄμεσα στὴν πρόκλησι τοῦ ὁράματος, καὶ μὲ τὴ συνοδεία του διέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντο καὶ εὐρέθη στὸ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος, μὲ κατάληξι τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων, ὅπου

συνάντησε ἕνα φιλικὸ –παρὰ τὴν ὀλιγοήμερη φυλάκισί του– περιβάλλον, τὸ ὁποῖο ἀνταποκρίθηκε στὸ κήρυγμά του καὶ μὲ τὸ ὁποῖο συνδέθηκε μὲ ἰσχυροὺς πνευματικούς δεσμούς, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ ποὺ ἀπυθύνει πρὸς τοὺς Φιλίππισίους, τοὺς ὁποίους σὺν τοῖς ἄλλοις εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ τῶν ἀρωγῆ στὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο.

Μετὰ τοὺς Φιλίππους ἦλθε ὁ Παῦλος μὲ τοὺς συνεργάτες του στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ἡ ἀντιζηλία καὶ ἐχθρότητα τῶν Ἰουδαίων τοὺς ἐνεφάνισε ὡς κοινωνικούς ταραχοποιούς καὶ ἀνατροπείς. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Παῦλος ἀναγκάσθηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ κατόπι τὴ Βέροια γιὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους. Τὴ φροντίδα τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἄφησε στοὺς δύο συνεργάτες του, τὸν Τιμόθεο καὶ τὸν Σίλα, καὶ ὁ ἴδιος κατῆλθε στὴν Ἀθήνα.

Ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀποστόλου στὴν Ἀθήνα δὲν εἶχε τὴν ἀναμενόμενι ἐπιτυχία. Τὴ γνωστὴ ἀπὸ τὴς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων* δημηγορία του ἀντιμετώπισε μὲ σκεπτικισμὸ καὶ εἰρωνεία τὸ φιλοσοφικὸ ἀκροατήριό τῆς Πνύκας. Στὸ τότε πνευματικὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, στὴν Ἀθήνα, ἡ πρώτη αὐτῆ συνάντησι τῶν δύο κόσμων δὲν εἶχε πλοῦσι τὴν καρποφορία.

Στὴ συνέχεια ὁ Παῦλος ἔρχεται στὴν ἀκμάζουσα τότε ἐμπορικὴ πόλιν τῆς Κορίνθου, προβληματιζόμενος ὡς πρὸς τὴν ἐκεῖ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς του. Ἀντίθετα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, στὴν πόλιν τῆς Κορίνθου τὸ κήρυγμα εἶχε ἀνταπόκρισι, καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ὁ Παῦλος παρέτεινε τὴν ἐκεῖ διαμονή του ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυ ἔτος. Στὴν Κόρινθο τοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, ὕστερα ἀπὸ αἰτιάσεις τῶν Ἰουδαίων, νὰ προβῆ εἰς μίαν ἐπίσημη ἀπολογία γιὰ τὴν πίστιν του ἐνώπιον τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου Γαλλίωνος. Παρὰ τὴς ἀντιδράσεις τῶν Ἰουδαίων, στὴν Κόρινθο ἡ ἐργασία του ἀπέδωσε καρπούς. Ἐκεῖ ἦλθαν πρὸς

συνάντησής του ό Τιμόθεος και ό Σίλας, οί όποιοι του έφεραν τὰ νεώτερα για την Έκκλησία της Θεσσαλονίκης, πράγμα που έγινε ή αιτία να γράψει ό Παύλος τις δύο *Πρός Θεσσαλονικείς* έπιστολές του.

Από την Κόρινθο ήλθε με τη συνοδεία του στην Έφεσο και στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, για να καταλήξει στην Άντιόχεια, και έτσι να κλείσει ή λεγόμενη δευτέρα αποστολική περιοδεία του (49-52 μ.Χ.).

Τό αποστολικό έργο του Παύλου στον έλληνικό χώρο έμπεδόθηκε με την εκ δευτέρου επίσκεψή του σε όρισμένες πόλεις του (όπως προκύπτει από τη *Β* *Πρός Κορινθίους* έπιστολή του), καθώς και με τη δράση πολλών εκ των συνεργατών του (Τιμόθεος, Τίτος, Έραστος) στον χώρο αυτό κατά τη διάρκεια της τρίτης αποστολικής περιοδείας του (52-56 μ.Χ.).

Έτσι, στο πνεύμα της Πεντηκοστής, ή αξιοθαύμαστη δραστηριότητα του Παύλου και των έπιτελών του ήταν μιá συστηματική προσπάθεια για τον εκχριστιανισμό των Έλλήνων, πράγμα τó όποιο θα όλοκληρωθεί και στους επόμενους αιώνες και θα αποτελέσει έναν άκρως σημαντικό σταθμό στην εξέλιξη και την έν γενεί ιστορία του ευρωπαϊκού πνεύματος.

Η γόνιμη σύζευξη του έλληνικού και του χριστιανικού πνεύματος απέφερε πλουσία καρποφορία. Ό έλληνισμός στο λυκόφως του έπρεπε να συμπληρωθεί και να ανανεωθεί. Ό χριστιανισμός, πάλι, στο λυκαυγές του, για να αποκτήσει τους έκφραστικούς όρους της παγκόσμιας αποστολής του στη γλώσσα και στη φιλοσοφική έκφραση –πράγμα τó όποιον ή έβραϊκή καταγωγή του ένδεχομένως δεν ήταν ικανή να του παράσχει–, βασίσθηκε στο έλληνικό πνεύμα.

Ό Κύριος Ίησούς Χριστός, με την κλήση του πρώην διώκτου Του πρò της Δαμασκού, έπραγματοποίησε τó μεγάλο ιστορικό θαύμα της εξαπλώσεως της Θεϊ-

ας Διδασκαλίας Του στον έλληνορωμαϊκό κόσμο, και ακολουθώντας στον ευρωπαϊκό (δυτικό και ανατολικό) χώρο.

Η Άθήνα και γενικά ό έλληνισμός δεν ήταν, την εποχή που ό Παύλος εκήρυττε τó μήνυμα του Χριστού στον έλληνικό κόσμο, σε κλίμα πνευματικής ευφορίας, όπως κατά τον πέμπτο π.Χ. αιώνα. Στον πρώτο μ.Χ. αι. οί Έλληνες έπαιψαν να έχουν νωπό τó αίσθημα της χαράς για την ανακάλυψη των αξιών της επίγειας και έφήμερης ζωής· έπεςαν οί ίδιοι –άλλα και όλόκληρος ό έλληνορωμαϊκός κόσμος, που πνευματική του κοιτίδα ήταν τó άστυ των Άθηνων– στο ψυχικό καθεστώς της επικίνδυνης άμφιβολίας για τὰ πάντα, όχι πια μόνο για τὰ αιώνα, αλλά και για τὰ επίγεια και έφήμερα, όχι πια μόνο για όσα είναι πέρα από τη ζωή, αλλά και για όσα συνιστούν την ίδια τη ζωή. Έτσι χάθηκε από αυτούς –ή πήγε να χαθεί– ή θέληση για την παράταση όποιασδήποτε ιστορικής αποστολής. Και αν δεν έρχόταν ό Χριστιανισμός, οί βάρβαροι λαοί του βορρά, οί όποιοι κατέκτησαν τὰ έδάφη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, δεν θα εύρισκαν σχεδόν τίποτα μπροστά τους, για να τó άφομοιώσουν και να τούς λυτρώσει και τούς ίδιους όμαλά και άβιαστα από τη βαρβαρότητα.

Δεν μπορούμε να εικάσουμε εύκολα ποια θα ήταν ή πορεία της ανθρώπινης ιστορίας, αν ό έλληνισμός άφηνόταν άβοήθητος να φυλλορροήσει μέσα στην πολυεθνική χοάνη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, και αν ό Χριστιανισμός διατηρούσε αυτούσιο τον άρχέγονο έβραϊκό του χαρακτήρα. Η καρποφόρος συναίρεση των δύο κόσμων, με τον εκχριστιανισμό του έλληνισμού, υπήρξε ή βάση για την εξέλιξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού, όσον αυτός άντεπεκρίνετο στο πνεύμα της Πεντηκοστής και ένεπνέετο από αυτό.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΡΑΓΔΑΙΑ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ

Τεράστια είναι μέρα με τη μέρα η απήχηση και η επίδραση των κοινωνικών δικτύων (social networks) του Διαδικτύου στα δισεκατομμύρια των χρηστών του. Το μεγαλύτερο απ' αυτά, το Facebook, συμπλήρωσε 9 χρόνια ζωής και έφτασε το 1,1 δισ. ενεργών χρηστών, από τους οποίους τα 751 εκατομμύρια συνδέονται σε αυτό μέσω κινητών συσκευών (κινητά τηλέφωνα, tablets κ.λπ.).

Από την πλευρά του, το YouTube ξεπέρασε μετά από 8 χρόνια το 1 δισ. χρηστών που παρακολουθούν καθημερινά βίντεο, κυρίως μέσω των «έξυπνων» κινητών τηλεφώνων (smartphones), και έχει μετατραπεί σε μια γιγάντια δύναμη επηρεασμού της διεθνούς κοινής γνώμης.

Αλλά και το τρίτο σημαντικότερο κοινωνικό δίκτυο του Internet, το Tweeter, κλείνοντας 7 χρόνια λειτουργίας, πέρασε τα 200 εκατομμύρια ενεργών χρηστών, οι οποίοι στέλνουν καθημερινά 400 εκατομμύρια tweets, για να μεταφέρουν σε όλον τον κόσμο με σύντομο τρόπο ειδήσεις, απόψεις, ιδέες και πληροφορίες.

Βέβαια, αυτή η δυναμικά αναπτυσσόμενη διεθνής ψηφιακή κοινωνία βρίθκει κινδύνων κάθε μορφής, και οι ηλεκτρονικοί εγκληματίες βρίσκουν στα κοινωνικά δίκτυα ένα νέο πεδίο δράσης, για να εξαπατήσουν τα ανυποψίαστα θύματά τους, να υποκλέψουν τα πολύτιμα προσωπικά δεδομένα τους και να εγκαταστήσουν ισχυρά κακόβουλα λογισμικά στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές τους.

Παράλληλα, η μεγαλύτερη ασθένεια των social networks, και ιδίως του Facebook, είναι τα πλαστά προφίλ εκατομ-

μυρίων μελών του, τα όποια εκτιμάται ότι αγγίζουν το 15% των χρηστών του, δηλαδή τα 165 εκατομμύρια! Και πίσω από αυτά μπορεί να κρύβονται κάθε λογής άτομα, ακόμη και τα πιο επικίνδυνα.

Μά κι αν τα περισσότερα προφίλ του Facebook είναι πραγματικά, αυτό δεν αποκλείει να κρύβονται ακόμη και σ' αυτά εγκληματικές προσωπικότητες. Μόλις πρόσφατα, στις 13 Απριλίου 2013, στη Δάφνη Αττικής βρέθηκε δολοφονημένος ένας 30χρονος νεαρός, που είχε γνωρίσει μέσω chat (= χώρος συζήτησης) μια 24χρονη κοπέλα. Το θύμα έκανε το τραγικό λάθος να αποκαλύψει στη συνομιλήτριά του, μεταξύ άλλων προσωπικών δεδομένων του, και την περιουσιακή κατάστασή του, που αποτέλεσε το δέλεαρ για τη δολοφονία του από την ίδια και τους συνεργούς της.

Η ποικιλία των πάσης φύσεως αξιόποινων πράξεων στα κοινωνικά δίκτυα είναι ατελείωτη, αφού σ' αυτά μπορεί να συναντήσει κανείς από άδιστακτους τρομοκράτες, όπως οι αδελφοί Τσαρνάεφ που αίματοκύλισαν τον φετινό Μαρθώνιο της Βοστώνης, μέχρι μπότες-τέρατα, όπως η Αμερικανίδα Μίστυ Βαν Χόρν, που συμφώνησε μέσω Facebook να πουλήσει για 1.000 δολάρια το μόλις 10 μηνών κοριτσάκι της!

Από την άλλη πλευρά, η δημιουργική και ασφαλής χρήση των κοινωνικών δικτύων μπορεί να ενισχύσει την κοινωνικότητα των ανθρώπων, καλλιεργώντας μια πρωτότυπη διαδραστική επικοινωνία και μια σύγχρονη, πολύμορφη συναναστροφή. Να τους δώσει την ευκαιρία να επικοινωνούν με τους δικούς τους ανθρώπους, συγγενείς και

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

φίλους, σέ πραγματικό χρόνο, όπου κι αν βρίσκονται, να μοιράζονται μαζί τους πληροφορίες, θέσεις και σκέψεις, φωτογραφίες και βίντεο.

Έν ολίγοις, τὰ κοινωνικά δίκτυα μποροῦν νὰ μᾶς φέρουν πιδ κοντά, καταργώντας ἀποστάσεις γεωγραφικές, κοινωνικές, ἀκόμα καὶ ἡλικιακές. Ἔτσι, δημιουργικά ἀξιοποιοῦσε μέχρι καὶ τὴ φετινὴ Πρωτομαγιά τὸ Facebook ὁ μεγαλύτερος χρήστης του σὲ ὅλο τὸν κόσμο: ὁ Λεωνίδας Πανουτσόπουλος ἀπὸ τὸ Σοποτὸ Ἀχαΐας, ἡλικίας 105 ἐτῶν!

Ὁ συμμαθητὴς παπποῦς Λεωνίδας εἶχε τὴν προσωπικὴ σελίδα του στὸ Facebook καὶ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὰ παιδιά του, τὰ ἐγγόνια καὶ τὰ δισέγγονά του, ἀλλὰ καὶ τοὺς 4.706 φίλους του ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο! Ὅλους αὐτοὺς ποὺ διάβασαν ἀνήμερα Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, 5 Μαΐου, ἕνα μήνυμα ποὺ δὲν τὸ εἶχε γράψει ὁ ἴδιος:

«Οἱ κόρες τοῦ παπποῦ Λεωνίδα, οἱ ἐγγονές καὶ τὰ δισέγγονα, θὰ ἤθε-

λαν νὰ εὐχαριστήσουν ὅλους ἐσᾶς, τοὺς χρήστες τοῦ Facebook, τοὺς δημοσιογράφους σὲ ὅλα τὰ ΜΜΕ καὶ ὅλον τὸν ὑπόλοιπο κόσμο, ποὺ μὲ τόση ἀγάπη ἀγκάλιασαν τὸν παπποῦ Λεωνίδα. Μὲ τὴ δική σας ἀγάπη, ὁ παπποῦς, ἕνας ἀπλὸς τσαγκάρης ἀπὸ τὸ Σοποτό, ἐγινε γνωστὸς σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Ἡ σελίδα του θὰ παραμείνει ἐνεργή, γιὰ νὰ θυμόμαστε ὅλους ἐσᾶς, ποὺ τὸν λατρέψατε. Οἱ εὐχές καὶ ἡ ἀγάπη ὅλων σας θὰ μείνουν βαθιὰ χαραγμένες μέσα στὶς καρδιές μας. Νὰ ἔχετε ὅλοι τὴν εὐχή του καὶ νὰ πάρετε τὰ χρόνια του, ὅπως συνήθως ἔλεγε καὶ ὁ ἴδιος. Νὰ εἴστε σίγουροι ὅτι ἡ χαρὰ ποὺ τοῦ δώσατε μὲ τὴν ἀγάπη σας θὰ τὸν συντροφεύει σὲ αὐτὸ τὸ μακρινό του ταξίδι. Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα. ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ! Μὲ ἀγάπη. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Λεωνίδα Πανουτσόπουλου».

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΘΕΟΛΟΓΟΥΝΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ

Τὸ τελευταῖο διάστημα παρατηρήσαμε νὰ ἀρθρογραφοῦν δημοσιογράφοι ἢ διανοούμενοι στὴν ἐφημερίδα *Καθημερινὴ* μὲ θέματα θεολογικά. Ἀναφέρουμε τρία παραδείγματα πρὸς ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν μας.

Τὸ πρῶτο δημοσίευμα ἐγινε ἀπὸ τὸν ἀρχισυντάκτη τοῦ πολιτιστικοῦ τμήματος κ. Νίκο Ζυδάκη. Πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτοῦ τοῦ δημοσιογράφου ἐμπνέονται καὶ προβάλλουν τὶς ἀξίες καὶ τὰ ἤθη τῆς Παραδόσεως τοῦ γένους μας. Ἀκόμη καὶ ὁ τίτλος τοῦ κειμένου εἶναι εὐγλωττος καὶ αἰσιόδοξος: «Στὸ λαμπρὸ φῶς τοῦ Δεκέμβρη» (*Καθημερινὴ* 7.12.2012). Στὸ συγκεκριμένο

δημοσίευμα ὁ ἐν λόγῳ δημοσιογράφος προβάλλει τὴ χριστιανικὴ πίστιν ὡς τὴ λύση στὴν ἀντιμετώπισι τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ποικιλομόρφου κοινωνικῆς κρίσεως ποὺ βιώνουμε. Χρησιμοποιεῖ, μάλιστα, τὸν ὀρισμὸ τῆς πίστεως ποὺ περιέχεται στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή. Ἀντιγράφουμε ἕνα χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα: «(Ὁ ὀρισμὸς τῆς πίστεως) μοῦ ἔλεγε νὰ σταθῶ, νὰ ἀκούσω πιδ προσεκτικά, μοῦ ὑποδείκνυε ἕναν τρόπο νὰ δῶ τὸν κόσμο καὶ νὰ τὸν ἀντέξω. Μὲ ὀδηγοῦσε σὲ ἕνα ἄλλο βλέμμα· ὅπως ὁ ἥλιος ποὺ μοῦ κλείνει τὰ μάτια μὲ ἀνάγκασε νὰ φορέσω μαῦρα γυαλιὰ καὶ νὰ κατεβάσω τὸ προστατευτικό, κι ἔβλεπα πάλι: Ὁ πε-

ριβάλλων ζόφος δὲν εἶναι ἀδιαπέραστος, πάντα ὑπάρχει ἄνοιγμα στὸ τείχος τῆς ἀπογνώσεως, καὶ ὄχι μόνο ἓνα. Ἡ ἐλπίδα δίνει ὑπόσταση, οὐσία καὶ ὕλη στὸ διαρκῶς ἐκτυλισσόμενο παρόν, γιὰ νὰ τὸ ζοῦμε· κι ὅσο γιὰ τὸ διαρκῶς ἐρχόμενο μέλλον, τὸ οὐ βλεπόμενον, μποροῦμε κι αὐτὸ ἀκόμη νὰ τὸ ἐλέγχουμε, νὰ τοῦ δίνουμε σχῆμα κατὰ τις ἀνάγκες καὶ τις προσδοκίες μας».

Τὸ δεύτερο δημοσίευμα εἶναι τοῦ γνωστοῦ διανοουμένου κ. Σταύρου Ζουμπουλάκη, πρώην Διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ *Νέα Ἑστία* (*Καθημερινή* 3.2.2013). Ἐξ ἀφορμῆς μιάς ρουμανικῆς ταινίας, ἡ ὁποία πραγματεύεται τὴν ἱστορία μιάς γυναίκας ποὺ θεωρεῖται ψυχικῶς ἄρρωστη ἢ δαμονισμένη, προχωρᾷ ὁ ἀρθρογράφος σὲ ἀναλύσεις περὶ τὴν οὐσία καὶ τὶς διαστάσεις τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ. Καταλήγει δὲ σὲ μιὰ κάπως προβληματικὴ θέση, ὅτι ἡ νοοτροπία τοῦ Διαφωτισμοῦ (μὲ τὸν τονισμό τῆς ἐλευθερίας) ἔκανε καλὸ καὶ στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία, γιὰτὶ ὅσοι πιστεύουν τὸ κάνουν αὐτοβούλως καὶ ἐλευθέρως καὶ ὄχι ἀναγκαστικῶς. «Τὴν ταινία πρέπει νὰ τὴ δοῦν οἱ Ἕλληνες Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ... καὶ νὰ μακαρίσουν τὸν εὐρωπαϊκὸ Διαφωτισμὸ, τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐπιστήμη καὶ ὀρθολογικότητα, τὴν εὐρωπαϊκὴ δημοκρατία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, χάρις στὰ ὁποῖα μποροῦν σήμερα νὰ ζοῦν, ὅσοι θέλουν ... τὴ χριστιανικὴ πίστη εὐαγγελικότερα, μὲ χαρὰ, ἐλευθερία καὶ εὐθύνη γιὰ τὸν ἄλλο ... χωρὶς ἄλυσίδες – κάθε εἶδους». Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ διατυπωμένη ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς Ἐκκλησίας μας θέσις ὅτι «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν...». Καὶ ἂν κάποτε ὑπῆρξε καταναγκασμὸς στὴν ἐξωτερικὴ ἀποδοχὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἴτε στὴ Δύση εἴτε στὴν Ἀνατολή, αὐτὸ ἐξακριβώθηκε ὡς παρέκκλιση

ἀπὸ τὸ ὀρθό. Ἡ ἄποψις, ἐπίσης, τοῦ ἀρθρογράφου ὅτι ἡ ἀσκητικὴ γραμματεία ἠσυχολίθη περισσότερο μὲ τὴν ἀπόκρουση τῶν δαμονικῶν προσβολῶν καὶ τὴν πάλιν μὲ τὸν διάβολο, δὲν εὐσταθεῖ στὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτῆς. Ἐξ ἴσου, ἂν ὄχι περισσότερο, τονίζεται στὴ νηπτικὴ γραμματεία ὁ θεὸς ἔρωσ μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ἀσκητὴς ἢ ἀσκούμενος χριστιανὸς «διακρούει» τὸν ἔρωτα τῆς ἁμαρτίας (βλ. χωρίο Ἰωάννου Συναῖτου στὴν *Κλίμακα Ε', στ'*).

Τὸ τρίτο δημοσίευμα προέρχεται ἀπὸ τὸν παλαιάμο καὶ πεπειραμένο πολιτικὸ ἀναλυτὴ κ. Κώστα Ἰορδανίδη. Σὲ κείμενό του ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐκκλησία καὶ πολιτικὴ» (*Καθημερινή* 3.2.2013) προβαίνει σὲ μιὰ πρωτόγνωρη καὶ ἐμβριθῆ ἀνάλυση τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς διαφορᾶς τῶν χωρῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Βορρᾶ καὶ αὐτῶν τοῦ Νότου. Οἱ βόρειες χῶρες κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸν Προτεσταντισμὸ, ὁ ὁποῖος εἶναι περισσότερο ἀτομοκεντρικός, ἐνῶ οἱ νότιες χῶρες ἀπὸ τὸν Ρωμαιοκαθολικισμὸ καὶ τὴν Ὁρθοδοξία, ποὺ λειτουργοῦν περισσότερο κοινωνιοκεντρικῶς. Σὲ αὐτὸ ὀφείλεται, κατὰ τὸν ἀρθρογράφο, ἡ διαφορὰ νοοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς μεταξὺ τῶν κατοίκων Βορρᾶ καὶ Νότου. Συστίνει, μάλιστα, στοὺς Ἕλληνες πολιτικούς νὰ μμηθοῦν τὸ παράδειγμα τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς γειτονικῆς Τουρκίας, ποὺ «κατάφερε νὰ ἐναρμονίσει τὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη μὲ τὸ λαϊκὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἰσλαμικὴ παράδοση».

Τὰ τρία δημοσιεύματα, στὰ ὁποῖα σταθήκαμε δι' ὀλίγων, ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ σοβαρὰ δημοσιογραφία καὶ ἡ ἀπρόκατάληπτος διανόσις ἐξακολουθοῦν νὰ ἐμπνέονται, νὰ ἐπηρεάζονται καὶ νὰ διαλέγονται μὲ τὴν πλουσία καὶ μακροαῖνα πνευματικὴ παράδοση τοῦ τόπου μας.

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Άξίζει να διαβάσετε

Το πρώτο βήμα είναι η πίστη... και η πίστη είναι η βάση... (Σελ. 1-40)

ZΩΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ετος 108ον • Μάιος 2013 • 4268

ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΠΙΔΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ

ΝΗ ΕΠΙΣΤΑΣΗ και τον πόλεμο, οι δύο μεγάλοι... (Σελ. 1-40)

Ο θάνατος του Χριστού... (Σελ. 1-40)

Αποστόλες... (Σελ. 1-40)

Έγινε ζωή... (Σελ. 1-40)

Πού είναι ο Χριστός... (Σελ. 1-40)

Ανθρώποι και Θεοί... (Σελ. 1-40)

Το κρονικό της Αγίας Τριάδας... (Σελ. 1-40)

ΖΩΗ Μάιος 2013

ΕΤΟΣ 99 • Μάιος 2013 • Αρ. 597

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

Ο θάνατος του Χριστού... (Σελ. 1-40)

Αποστόλες... (Σελ. 1-40)

Έγινε ζωή... (Σελ. 1-40)

Πού είναι ο Χριστός... (Σελ. 1-40)

Ανθρώποι και Θεοί... (Σελ. 1-40)

Το κρονικό της Αγίας Τριάδας... (Σελ. 1-40)

ΖΩΗ Μάιος 2013

Το μηνιαίο Ορθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον Έλληνα λαό.

Περιοδικό με ιστορία μεγαλύτερη των 50 ετών, που απευθύνεται στη γυναίκα, στην πνευματική και κοινωνική της παρουσία.

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

ΑΓΩΓΗ

ΔΗΜΗΝΙΑΟ ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΠΙΣΤΑΣΗ!

ΟΜΑΔΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΠΙΣΤΕΜΟΛΟΓΙΚΟ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΕΜΟΛΟΓΙΑ
ΝΟΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΖΩΗ Μάιος 2013

ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ: ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΖΩΗ Μάιος 2013

η Ζωή του Παιδιού

ΖΩΗ Μάιος 2013

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαράστατος για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό της “Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως” – με τον ένδοξο σιασμό της νεότητας και τη σφραγίδα της πίστης και της παιδείας.

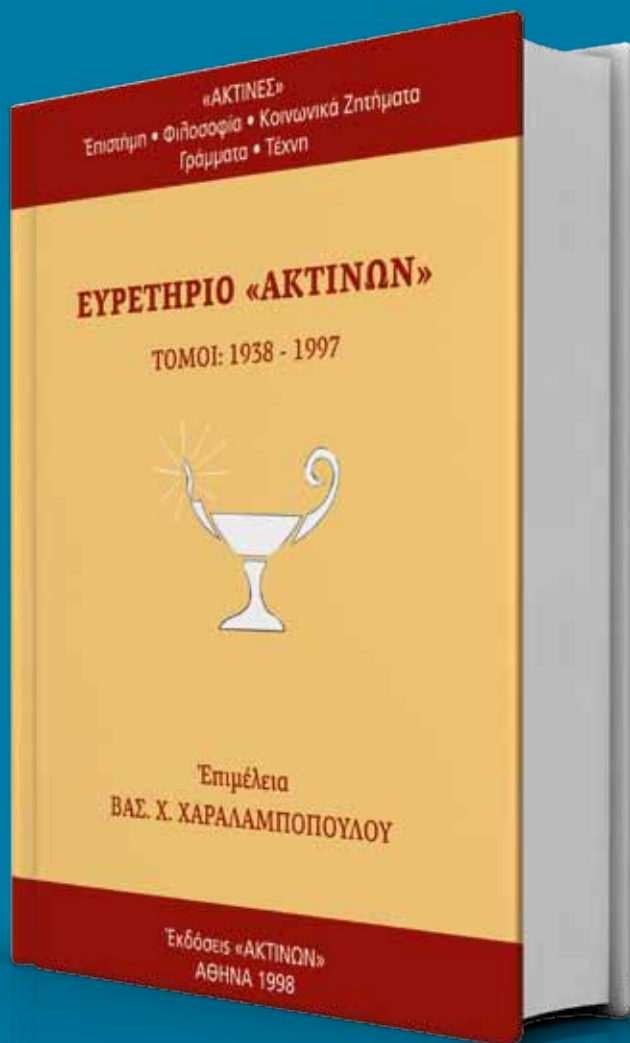
Το μηνιαίο παιδικό περιοδικό που κυκλοφορεί από το 1946 – ένας πολύτιμος πνευματικός φίλος για τα Έλληνα παιδιά.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες» καθώς και τό εύρετήριο τών έτων 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023